

ТРП

Часопис за књижевност, уметност и културу

година XX књига XX свеска LXXVIII мај 2024

78

Јавна библиотека „Данило Киш” Врбас

МРАТ

Часопис за књижевност, уметност и културу

Издавач

Јавна библиотека „Данило Киш“, Врбас

За издавача

Мирјана Баста

Главни и одговорни уредник

Бранислав Зубовић

Уредништво

Мирослав Алексић, Благоје Баковић,

Драгица Ужарева, Никола Шанта,

Светислав Шљукић и Павле Орбовић

Досадашњи уредници

Ђорђо Сладоје (2005-2009), Небојша Деветак (2010-2017)

Адреса

Народна библиотека „Данило Киш“, Врбас

21460 Врбас, Маршала Тита 87

Тел/факс +381 (21) 707-566

e-mail: tragvrbas@gmail.com, casopistrag@sbb.rs

www.vrbasbiblioteka.org.rs

УДК 82(05)

YU ISSN 1451-9437

Тираж

300 примерака

Рукописе слати у електронској форми

Илустрације

50. Палета младих

Часопис се финансира из буџета општине Врбас и

Секретаријата за културу АП Војводине

САДРЖАЈ

пџраї пџезије 56. Фестивал пџезије младих

Милица БОРОВЧАНИН.....	5
Симона ДМИТРОВИЃ.....	8
Павле ЗЕЉИЃ.....	12
Ђорђе ЈОВАНОВИЃ.....	15
Амар ЛИЧИНА.....	18
Тања МАЛЕТИЃ.....	21
Милош МИХАИЛОВИЃ.....	23
Михајло ТАНИЃ.....	25
Јелена ШАРКОВИЃ.....	28
Раде ШУПИЃ.....	31

пџраї пџрозе

Миодраг РАИЧЕВИЃ.....	34
Славољуб МАРКОВИЃ.....	40
Драгица УЖАРЕВА.....	44
Весна КОРАЃ.....	52
Љиљана ЛУКИЃ.....	62
Ранко РАЈКОВИЃ.....	75
Бранка СЕЛАКОВИЃ.....	83
Саша МЛАДЕНОВИЃ.....	90

пџраї на пџраїу

Марија РАДИЃ.....	97
Зорица МЛАДЕНОВИЃ.....	102

пџраї друџињ

Јосиф БРОДСКИ.....	106
--------------------	-----

Николај ЈЕРЈОМИНА.....109

пѣраі ѿцѣпѣойиеса

Блажо ПОПОВИЋ.....113

In Memoriam Рајко Лукач

Миливоје ПАЈОВИЋ.....122

Гордана МАЛЕТИЋ.....127

пѣраі д'оје 50. Палейта младих

Данило ВУКСАНОВИЋ.....132

Милијана РАДОВАНОВИЋ.....135

Горан ДЕСПОТОВСКИ.....137

Горан КНЕЖЕВИЋ.....139

Славица ЖАРКОВИЋ.....140

ОТЕТО ОД ЗАБОРАВА.....142

пѣраі ицѣпѣаванѣа

Емсура ХАМЗИЋ.....149

Јелена Марићевић БАЛАЋ.....153

Весна МАРЈАНОВИЋ.....157

Татјана ЈОВИЧИЋ.....160

Мариа Лазић ЦВЕТКОВИЋ.....165

пѣраі наелеђа

Владимир УВАЛИН.....170

Милица БОРОВЧАНИН, Соколац

РЕЉЕФ

Теку ріеке по мом длану,
Ушће боли у јаз крви,
Раб сам Божји, Адам, први,
С прста длану спуштам грану.

Нек на равној плочи биједе
Куда судба бразде дуби
И времена гребу зуби,
Посред сриједе шуме сиједе.

С палца ми се диже гора,
У кажипрст тоне доља,
Ломе ріеке крашка поља,
Праска зора, пуца кора.

Овај рељеф што у длану
Уклесан ми руком Творца,
Исти је на гробу борца
Што низ грану у крв каґну.

Шаке оног бол ко множи
Радимља су новог доба,
Жуљ до жуља, гроб до гроба,
Раб сам Божји, бар по кожи.

МРАК

Главу у торби, очи у цаку,
Да се не сметну, носим.
Лако је сасвим, у овом мраку,
Постат' голим и босим.

Јер се у ноћи олако губе,
У мору снова, јаве.
И само руке, хладне и грубе,
Скидају, носе и даве.

Да испред мојих ногу у мраку
Не прођу куда газим,
Глава у торби, очи у цаку,
Будно, жмурећи, пазим.

ВРАБАЦ

На коцу што штрчи сред голети плаве,
Који земљи стоји забоден у груди,
Ћутале су некад натакнуте главе.
Зурећи у очи *мрака који суди*.

И ту још и данас задовољно сједи,
Небо које гледа, чешљајући брке,
Како се вријеме полагамо циједи
Низ колац, у ноћи, прохладне и мрке.

И нико и ништа не може да слути,
У сутону мирном што даљину боји,
Зашто врабац главе оборене ћути,
Ту гдје свака глава окомита стоји.

МЛИНСКИ СОНЕТИ

I

Могу ли се, Боже, у кијамету бурном
Твог рукава топлог и свјетлосног таћи?
Крвљу својом видам вилајета тмурног
Подерану кожу и уздахе браћи.

Нерви су ми конци којим крпим рупе
На барјаку нашег већ раздртог вијека,
Смијем ли се и ја, кад се туге скупе,
С дојки мати Земље окусити млијека?

Да ли можеш, Боже, ја већ плачем сада,
Уставити воду која точак креће,
Да млинови стану што м`љу зрна јада?

Овај камен дуго издржати неће,
Од његовог брашна и вране су бјеље
Камен што се дроби, прије но што смеље.

II

Твог запарат` слуха, мој плач да ли смије,
Јер га моје више не познају уши?
Млинови су данас гласнији но прије
Сваки дуб задрхти пређе што се сруши.

Добује по сну ми ујдурма и врева
И памет се моја растаче у буци,
Стих под њом се ломи и кад се пјева,
Могу ли ја, Боже, к твојој топлој руци?

Пусти ме да под њом барем трен се смирим,
А вијек цио милуј сестре ми и браћу,
Ја кошуље бијеле ко заставе ширим!

За тренут тишине и на брдо стаћу,
Ако може само поновно распеће
Уставити воду која точак креће.

Симона ДМИТРОВИЋ, Београд

МЕДУЗА ГОВОРИ

*Изнад нашег породичног дома
Брда оденута у дрво кајсије
Ми, сестре, брале смо их
Нашим лепим устима
Нашим зверским зубима
И како која прсне – другачије боји.
Кајсије умиру топло
Умиру жуто, наранџасто, црвено
Тражиле смо једну од које ће остати
Више од њене коштице
Од њене ружне смежуране главе
Што пулсира у телу – које је срце.
Оне су се смејале тој слаткој смрти
Њихов питоми смех громовник
Дрхтао је брда изнад нашег породичног дома
А ја сам само гледала у влати траве
Тражила у њима змије отровнице
Али налазила тек росу што никада не преживи јутро
И нисам била смела да подигнем поглед
Иако су ми очи, тада, биле и даље лепе
И безопасне
Колико то Лепота може да буде.*

ОДРАСТАЊЕ

Било је лепо одрастати као једина смртна од сестара.
То није утеха, већ привилегија крхкости.
Родитељи су на мене највише пазили –
Да се не посечем о грубе играчке
Маловечних грчких дечака
Да никада не помислим да могу као и моје сестре –

– да држим јаркожуте пегаве змије,
да их обмотавам око врата и прстију као
златни накит, да посматрам како ми се слажу
уз косу и боју ока. Боја жита или горски зелена?
Можда плава као августовско море? Волела сам море,
Али *мени* су говорили да пазим, јер Посејдон је немаран
И могао би помешати моје тело са гутљајем воде
индигоплаве боје.
Само су они тако несмотрени. На земљи се дуже памти.

Можда су осећали да ће ме богови скрнавити
Као неверни храмове.
Можда су слутили, сви који ме виде како пролазим
Лепим каменим градом мог детињства, слутили
Како ће ме појести Бог.

Видела сам како са стрепњом посматрају
Моја рањена колена.
Тамо где је код мене била црвена боја – несуптилноста крви
Код мојих сестара чешће је било љубичасто –
Небо је ретко изгледало као моја подерана колена.
Чешће као њихова – боја рододендрона,
Розе и лила у сумрак
А онда ништа до јутра.

ВЕЗ

Никада ниси хтео да се то сазна
Само сам ја слутила тајну
Како успеваш да будеш
И преварени и онај који вара
И ловац и његов плен
И учитељ и његов ученик
И љубав и онај заљубљени
И Одисеј и Пенелопа,
Највећа твоја тајна
Коју никоме нећеш оставити

Да је наследи и да о теби мирно сања
У зеленом хладу, твог искуства, медитеранског
Како се постаје
И луталица и онај који чека
Како се постаје
Дом и дивљина
У исти мах?
Како се једно око,
Као прстен заложити

Хладним травама морских дубина
А друго љубичастим сенкама женске спаваће собе
И како се након тога и даље види све
А не говори ништа?
То прстење ти је одузело жељу за речима
Осим када се певају као песма сирена
На дивљем путу до куће
Којем се не види крај,
Којој се не види крај,
Њему се не види крај,
Њој се не види крај,

А ти, у исти мах, обоје –
Бесконачност кад се помножи остаје иста.
Ти си човек чија је кућа дивљи пут ка кући
Ти си верна жена која те плетући чека да се вратиш.

Он се моли боговима да пронађе пут ка кући
Он се моли да молитва никад не престане

Везују се

Она се моли боговима да он стигне кући
Она се моли да чекање никад не престане

Везују се, као плетиво

Везан за потрагу
Везана за чекање
Све златним нитима
Које се и богови плаше да дотакну
Својим прстима сувише грубим
За такву људску тананост.

ПТИЦЕ

Прхнуле су птице
Још си дете
И језерско стакло се први пут ломи у твојим очима.
Тренутак се одиграва једном
Твој поглед се одиграва два пута
Слом се одиграва три пута
На дну језера слутиш земљотрес
На језерској води видиш како се природа топи и мења
Сада је небо у трави
Камен на небу
А лишће свеже нане
Бере татину руку.

Чује се туп звук као гонг
Али у теби се већ десио
Одлазак на Југ.
Ти сада знаш шта значи отићи – и иако детињасто шакама
гњечиш траву
Ти ниси више дете за Јесен.
Сада нешто делиш са њом.
Још не знаш како се то каже
Али осећаш како се у теби више пута понавља исти приказ.
Касније ћеш га називати сећањем
Али то је само приближно тачна реч.

*Што се више пута понављаш
Постајеш тиши
Све што постаје тише
Изнутра постаје гласније.
Ти то још не знаш.
Као што не знаш да се беле птице враћају са југа у флекама
Као остарели мермер.*

Анастасија Малеташикић

Павле ЗЕЉИЋ, Липнички Шор

ЈАЈЕ ВРЕМЕНА

и ко год прође крај градилишта
страшног велепородилишта
не би ли наслутио порођај
ђаволске ларве за будућу крилату сподобу
провири у утробу породилишта

и ко год прође пита се
кад ће више кад ће више

СВЕТ ТРЕБА ПРОТРЕСТИ

столеће исто беше туроби и тлаке што породи
две буне паорске у два сестринска рајха
и под скутама крвница сестара
два брата два тата: Тома и Матија
и крај њих распета два пробисвета
како је у светом писму писано
Ојленшпигел и Керемпух
та два скомраха још свире из мрака рака
мада све их погребе крвопија злодух
и нико – зар од тад нико? –
више не дрзну да из саме утробе
злодуха туробне утробе што роди наше
утробљеништво и заробљеништво

насушан без конца њине је жетве крух:
кнежевима Смрти знамен, мач
од ратарске косе справљен
и круна од трња круна царства
несамерљивог Данас

о сломљени рашчетворени разнети
на све стране трпезе света
простите: сутра још слови за мистерију
још ноћ међи два дана а злодух две шаке
огњем под котлом кроз гротло свет кркља
о сажегоше ли се шавови свету најпосле

ПОКРОВ ЕКСТАЗЕ

и гле чуда да торински покровац
плашт-небопокривач у ком
смрти лице уткано је
свих живих огледало је
свему прави лик открива:
оним који би себе прогласили живим
оним који би себе у мртве убројали

више него народ у исуса
веровао је у народ

у јеванђелистару је прототрагедија
свих младострадалих преурањених
плодова што су пролећу презрели
иако пролеће не зна за своју
будућу зрелост нити памти
у својој новости младости
прошлојесење зренуће

више него народ у исуса
веровао је у народ

а злодух је марљив и трудољубив
злодух не клоне злом свог духа
злодух се весели када ти ведрино света
посустанеш под времременом
али пролеће што кроз уснуло флоре
и фауне окрепљујуће продиреш
без тебе свему суноврат

УВЕРТИРА

са госпама за гозбама
нађе се каткад весели трубадур
слобода је моја слобода
луде да на двору буде
и да чистоће пода ради пљуне
нигде другде до у лице госпару
многokrat нађох се
међу госпама за гозбама
и моје око виде

на крај стола стојећег столара
што стоји на штули јер ногара
велетрпезног стола на гозпи госпара
кост је његове ноге

с временом
стрпљење копни
песме хлапе
зуби труну

једу с гозбе многа пресласна
јела да не би окусили себе јер
ко год куша се гнуша се

не од мяса него животињска чорба
слана, преслана, прекувана
смеша, крик до бездна, на дну бездана,
торба без дна

куд кад прође славље
кад схвате сувишност му
не без дивљења
не сасвим притворно
приђе својој госпи уз skut и завапи

не пати пајац мали
од слепоте за лепоте
од лепоте помоз бог и пати
од лепоте што и сама пати
али највећма
жељан је лепоте добре
лепоте исцељујуће лепоте жртвеничке

видео сам госпо служинчад
твоју видех је сву олињалу освињалу
и причао сам с њима: слушао сам их:
госпо госпо праштају ти слуге
јер блага ти је шака
ит'с тхеир Фатхер тхеу сау ис ан унфаир ман

али хајде госпо с нама
у велегзорцизам
разведи се госпо разведи се
једина песмо моја од свог мужа
тиранина Црнога Госпара

да заспим ти у оку да ти
нагризем срце
одлучи се госпо зуби труну
песме хлапе

и госпа на одушевљење ишчезлог светочезнућа рече да
пристаје на сва светска пролећесванућа

Ђорђе ЈОВАНОВИЋ, Београд

ДОК ШЕТАШ ГРАДОМ

Нема мужевније,
племенитије појаве
од младића занетог неком узвишеном идејом,
погледа упртог у даљину,
у висину.

Међу хиљаду познаћеш га док градом ходи
по очима у којима врца светлост
као одблесци сунца у води.

Ту непатворену светлост – знај
не може угушити ни цела светлостгасна станица пакла,
макар је њени светлостгасци поливали
млазевима мрака из свих цистерни таме.

Ако икада док шеташ градом сретнеш оваквог младића
он ће те, драга, сигуран сам, подсетити на ме!

ИЗМИРЕЊЕ СА КИШОБРАНИМА

Истина је да сам јавно говорио
да би кишобране требало избацити из употребе.

Невероватно је, међутим,
шта све стане под један кишобран
док двоје загрљених шетају по киши
а око њих толики простори зјапе празни.

Заиста, једино је човек тај
који у себи носи садржај.

Због тога повлачим своју реч,
извињавам се свим кишобранима света
и сматрам да нису бескорисни.

Уз напомену:
само када су под њима прибијени заљубљени!

МЕЂУ ЧИТУЉАМА

Поезија и песници, поготово они млади,
истиснути су из дневне штампе
и погребени у неком сада већ давно издатом броју.

Поред политике, економије, вести о рату
и другим природним и друштвеним катастрофама,
требало би у свим дневним новинама
оставити бар мало простора и младим песницима
тек за једну фотографију и песму испод ње.

Па где било, негде на последњим странама,
макар и испред читуља.
Или, можда, најбоље баш међу читуљама,
да бдију међу загробљенима
и да својим младим лицима и песмама
опомињу да смрт не постоји!

НАЈЧУДНИЈЕ И НАЈНЕВЕРОВАТНИЈЕ ВЕЧЕ ОД ПОСТАЊА СВЕТА

Вече које је истекло из материце неба
коју је сунце пламније него икада раније запалило при
заласку
да би достојно најавило ово најчудније и најневероватније
вече од постања света.

Вече које се осуло звездама и најдубљим надама.

Вече у ком су сви изашли напоље,
из скучености својих кућа и станова.

Вече које као да је неко окадио најпријатнијим мирисима
што их је природа дала.

Вече које неодољиво подсећа на најчедније вечери
детињства.

Вече у ком се у свим црквама чуло псалмопојање,
а никога у њима није било.

Вече које би требало да буде образац
како треба да изгледа свако вече.

Вече које се једино може назвати вече поезије.
Вече које је у себи помешало годишња доба
и које себе није ограничило
на пролеће, лето, јесен или зиму,
нити се декларисало за неки месец у години,
већ је од свих њих узело оно најлепше.

Вече које је у себи сјединило све празнике и све светитеље.

Вече у ком је избројано највише првих пољубаца.

Вече у ком се ниједан песник није бринуо
да ли му је новонаписана песма заокружена или лепа.

Вече у ком се звезда Ал Араф поново указала на небу.

Вече које је прокажено од свих осталих вечери
и из зависти предано ноћи да га осуди на смрт.

Вече које није молило за милост.

И коначно,
вече које је до последњег тренутка
једноставно, само живело време које му је дато.

Амар ЛИЧИНА, Нови Пазар

ОЛАКШАЊЕ

Хтео сам да располовим смрт
и видим шта тамо има:

Једним хицем стреле погодих.

Узех секиру и располових смрт

Из ње почеше да излазе
све скривене смртности;
Ахилеј, Цезар, Фатих,
Ханибал, Калигула, Бонапарта, Хитлер;
За њима све њихове војске;
Затим излетеше
топузи, мачеви, тољаге.
свилен гајтан,
па гиљотина и справе за мучење.
Изађоше сплеткароши
сихирбази
психопате
манијаци, силоватељи,
серијски убице и бомбаши.
Затим видех
наркомане
гробаре
глодаре
медведе, вукове, луталице.
Преда мном се испразни цео један свет.
Ипак, мноштво оста у смрти.

Упитах шта ово би?

А смрт каже:
Оно што мене множи
ни мени није мило.

ПРОЛЕПСА О НАСТАНКУ НОВИХ МИТОЛОГИЈА

Још има неиспричаних прича.
Али,
митовима, и то не свим,
диве се ретки.
Цивилизација више није вична сведочити
настанку нових славних градова,
нити о томе жели певати епове.
Ускоро ћемо се, поново,
окупити на агори;
донети таблице;
свакоме дати длето и чекић;
довести рапсода;
и поставити га да седи поред таблица.
Рапсод ће слушати наше животе;
све ће памтити;
затим их данима певати.

Што нећемо рећи рапсоду;
уклесаћемо у таблице;
ту ће бити наше тајне.

Што не буде
ни у песми, ни на плочама,
те приче о нама
и самима нам непознате,
то ће бити нове митологије.

КУКУЉИЦА НА КРАЈУ СВЕТА

Одавно је преминулом граду
сам од себе изникао кенотаф,
сасвим скромна кукљица
под којој нема дна, она виси
све док се не распукне.

У некада угљенисаној престоници
представља знаменитост,
стоји на крају света
изнад маленог мореуза,
у који су бацали незване госте,
и нас који предуго зуримо у хаљине.

Случајно, ја сам се нашао ту
док он гори.
Зато нисам завршио у води.

Преживели писарев калфа
у кукуљици је скрио кључеве
свега неугљенисаног.

ОСВАЈАЊЕ

Када правиш пртину по дубоком снегу,
неминовно је да ти ногавице постану квасне.
Тешко је ако носиш свећу,
а другом руком је браниш.

Ветар напада иналик обесном обесном младићу,
игра бачату са пламичком твоје свеће.

И ватра издржава, игра у ритму
који је никад неће уморити.

Ноздрве ти се смрзвају,
твој дах је бели дим,
али рука која држи свећу
не сме да задрхти.

Кад правиш пртину најбољи суситни кораци,
али се мора корачати смело
као да траг никада неће бити избрисан
и као да је тамо где идеш,
место само за тебе и ни за ког друго
баш као онда кад се долазило
у прапостојбину.

Тања МАЛЕТИЋ, Београд

ГАВРАН

1.

Док облаци дрхте свуд по своду тмурном,
оком хватам трзаје на крову тамном.
Зидове мог дома гавран руши кљуном
и док жваће камен, разговара са мном:

„Видиш ли? На хоризонту гори ватра,
а доле свет нови рађа се и плаче.
Зар није то чудно када се посматра
свет кроз прозоре од слоноваче?

Једном буди човек! Крени у подножје,
сретни се са грехом и пронађи себе,
јер у висинама нема силе бојје.
Зашто хваташ бројаницу без потребе?

Пијачни је дан у царству од бетона.
Иди да купујеш док ти не однесу
све од игле па до теретних вагона:
Љубав, веру, наду, девственост, поштење,
лепоту, славу... продају на мерење,
лепо спаковане у шарену кесу.”

2.

„Они су купили и срећу и успех,
купили од света славу и признање,
за злато добили и сузу и осмех,
али када злато дочека кључање,
неће потрајати ниједно од знамења,
јер су им лица од камења,
јер су им речи од камења,
јер су им песме од камења,

јер су им душе од камења,
јер су им гласне жице од камења
и тек када свако од њих свој крај дочека,
схватиће – не чују речи хвале, подстрека
и не виде цвеће, сузе ни кајања,
јер им иста иловача погледе заклања.
Затражиће назад бачене дукате
када схвате, али биће касно.”

3.

„Ти још увек верујеш у идеале,
музиком се појиш, реч ти је светиња.
Куле твојих снова одавно су пале.
Твој сан под пепелом одавно не тиња.

Зар мислиш да можеш још боље од себе?
Зар о било чему још можеш да судиш?
Не спаваш и пишеш ово без потребе
док одбијаш срећу која ти се нуди.

Стваралаштво твоје ниско је и бедно,
а ти хоћеш свету да делујеш мудро,
па бележиш нешто тужно, непрегледно
и све ти је јадно и све ти је чудно.

Још увек се равнаш с мртвим песницима
и у пропаст тераш венце својих снова.
Ређаш на папиру безначајна слова.
Смислу бесмислено кујеш ланце рима.”

4.

„Нема више смисла да све бесмисленим
смаграм и кајем се што пишем стихове.
Лако је онима што нису искрени.
Они на пијаци сад продају снова.

Када дођу кише и кад сперу благо
са стрмих бокова вечитих планина,
груменови ситни знаће да су зато
пали у подножје да се свуда види
како ниске стене надраста истина.
Ако и ја паднем, знаћу: није залуд,
јер макар на кратко бејаш близу смислу.
Уздигнуте главе планину покислу
гледаћу и бићу скамењени лабуд.”

Милош МИХАИЛОВИЋ, Нови Сад

ПРОЛОГ

Најчешће уводу добром, што прво обећава много,
кесу по коју јарку, да сија и мами с даљине,
прикрпи песник, на пример:
Јосифов плашт био је од кеса,
и зато су га бацили у фиоку;
Цезареја је исто што и Кесарија,
Еузебије Цезарејски — Јевсевије Кесаријски.

РЕЛИКВИЈАР

Благослов се не дели,
већ умножава,
а кесе се не ваде,
већ се додају,
говорила је баба.

То траје од открића пластике
и чудо је да још има места
као да је фиока реликвијар.
Стари рачуни, старе цене,
луковина која није васкрсла,
и негде, на дну, сува бубашваба,
или сува шљива.

ЗОБНИЦА

Предности двадесет и првог века:
лакоћа преношења глава.
Кроз већи део људске историје,
главе су ношене у зобницама,
од пропусних материјала,
што за собом повлачи флеке
поврх неподношљивог смрада.
Кесе решавају тај проблем,
и што их више имаш,
лакше ћеш спаковати главу,
између погаче и слане торте.

ВАПАЈ

Свака је разбрајалица тешка
када имаш кесу на глави,
и сви је ми, метафорички и симболично,
мислећи тиме на *conditio humana*,
и имамо,
али кад пушташ да те даве
и заслужујеш да те даве,
будадино једна.

Зар је толико тешко наћи нормалне пријатеље,
који ти неће набити кесу на главу?

Михајло ТАНИЋ, Београд

ЧЕСТИТКА ИЗ ЕДИНБУРГА

I

неко од нас ће спавати у гелеку
грејаћемо се наизменично
пићемо из исте шоље
иако смо кренули спремни

II

у дворани са високим плафоном
држимо пушке у длановима

баш је секси играти танго
иако нисам одевен за плес
сваки тон звучи превише романтично

потпетицом покреће стаклиће на лустеру
као да ће се свет обрушити на нас

III

уочава како се презнојавам
неочекује да имам
повратну карту у џепу

плановису ми подмукли и себични
смишља ми докнеманиког
икад се преједем простих шећера

IV

неко звони на врата
не очекујем никога
поштар преноси добили сте сина

У ГОДИНИ КАДА САМ СЕ ВЕРИО, ПЛАЋАО САМ АЛЕМЕНТАЦИЈУ

мајка те угурава у моју квадратуру
сестрин средњошколски кутак
постаје кухиња и територија за твог пса

искоришћавам последњих десет минута
за твоју целодневну пилулу у виду пенетрације

на послу одуговлачим,
страх ме обузима дуж ногу

чујем пуцњеве
кума објављује принову
нервира те што је успела пре тебе

НОЋ КАДА САМ ПОГОДИО ЦЕНТАР

пролазим кроз врата бара
избегавам сусрет са познаницима

обележавам територију
лактом ограничавам шанк

њихово клеветање ме изједа изнутра
зато начињем алкохол

страхујем од њеног лица
пажљиво бирам сваки следећи потез

пристајем да играм пикадо
стрелице клизе низ прсте
само да престану дрхтаји

погађам конобара у теме
засмејавам девојке са кикицама

са њима је јутро далеко
моја смрт још даље

У МЕНИ ЈЕ НИКЛА ЗГРАДА

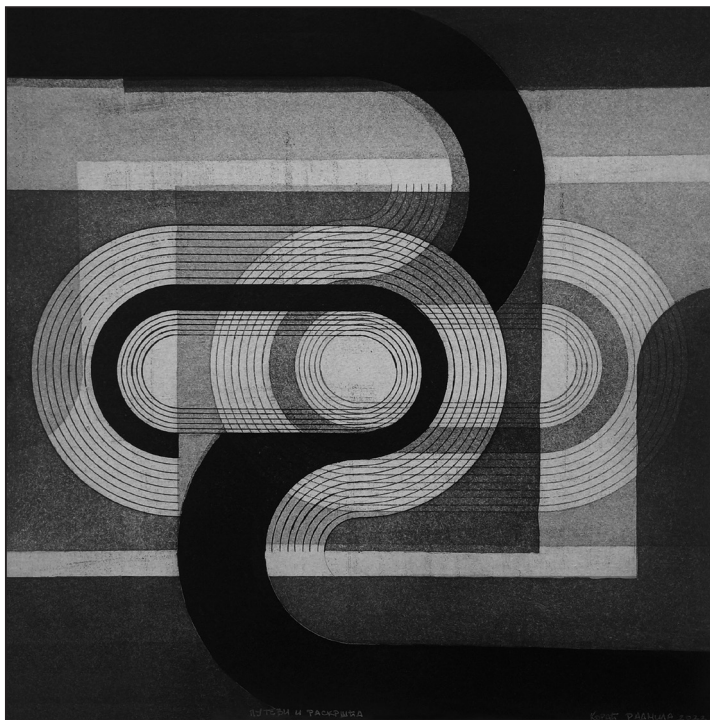
у првој соби црвенокоса жена са шестаром
одмерава распон мог успеха

изнад стаклених врата трепере неонска светла,
трећа воде у просторију пуну траве

противпожарни пут је тајна
коју чувају Швајцарци.

собе и ходници
као коморе и преткоморе, пуне се крвљу

тражим прозор
да што пре искочим.

Радмила Кораћ

Јелена ШАРКОВИЋ, Нови Сад

ОРМАР-ВРТЕШКА

Моја одећа је избушена мецима лоших одлука
За битне прилике зароним у мамин ормар
Он не зна да сам слаба на несрећне људе
У њима сам седела док се у мртвим очима
Не би примиле саднице маслачка
А улица прострла попишана изборана и бела

Грабила сам земљу са обе руке из дворишта зграде
Селила је у њихов тераријум
Закопане ране будиле су се отворених красти

Остављала врата одшкринута
Разумевање одашиљала кроз последњи пршљен
Моје уво постало је интергалактичка станица разјарених
јунака

Испуштала зов за парење најдубљих немира
Звала такси петсто пута
Ћутала ћутала ћутала

Сачувала куће иза јарких димних завеса
Спречила крунисање беспућа и стајање на ветрометини
У мамином ормару сам тражила одећу за свадбу
Он зна да је могуће све то заборавити

ДАЛЕКЕ ЗЕМЉЕ

Да се моја мајка питала путовала бих у далеке земље
Јапан, Кувајт, Исланд, Костарику, Малдиве и Непал
у униформи стјуардесе

Писала језгровите есеје, бирала дамски стил
Бранила слабије од себе, давала име фонтанам
не ускачући у њих

Живела у стану са балконом
Дизајнирала своје шоље и намештај
Тренирала карате и таи чи а не балет
Опуштено разговарала као да то није вештина

Упознавала ботаничаре, виолинисте ходочаснике
Обућаре власнике тунела, децу што улазе у цилиндри,
кобасичарке фаталних ногу
људе који живе без поука окупани јавом
Па јој после причала о њима улешшавајући
Тако да подсећају на ликове из филмова и серија

Да се она питала
Не бих знала шта је клиторис, загрљај и кафана
Паника, ексер и простирка у напуштеној згради
Намењена за грубе додире и брзе сношаје

ДАНАК У УСПОМЕНИ

Десило се оно што сам избегавала
Као тржне центре, седељке и пантомиму

Време је стало на своје длакаве ноге
Повратило дуго изгубљену равнотежу
Обарану невидљивим корацима и
Празним жудњама

Изнова патим за
Глатким асфалтом после кише
Удишем га попут еликсира ноћи
У брдовитом граду текстила, он се пружа
До стакленог мозаика на кући
У коју сам читава стала
Поводљива, окрутна и самостална

Када време повуче ручну кочницу
Хоризонталну бразду преко мојих вена
Немам шта да му дам
Свежа крв је истекла пре неколико година

Несмотрена, слободно је остајала за нама
Док смо бежали од људи кроз поља
Од болести у каду
Од простора и смисла у међусобне ћошкове

Док смо бацали прстење, кору дрвета
И твоју торбу за кошарку
На главном тргу
Река је пробила брану
Поплавила сиви град
Али ми смо били сигурни
Испод сунцобрана посластичарнице
Око нас је израсла ботаничка башта
Довољно велика да упије наносе

ИЗБЕГЛИЦА БЕЗНАЂА

Претворена у меко перје
Будим се ослобођена земље
Миришем на овалне земичке
Освештане у фабричким погонима
да трају док има похлепе и људи
У хотелу у Турској носач пешкира
Свлачи ме пред прозором

Старица у колицима гледа нас
Одмотава се на више места
прогорела филмска трака
Кутија за лекове постаје
компас у прашуми Перућице
Даљински је ивица бродске крме
Грчевито се држи за њу

Видим насип преко којег су утваре
Бежале у заслепљујући хоризонт
Кријући резултате брзих тестова
Позитивних на неопозиво расуло
Барене очи, рибарска мрежа
Ткање прошлих минута
Бациће зарђале конзерве, зачине реке
Да ме поново саставе

Ноћас сам играла на столу
Оборио си ме и однео у ноћ

Раде ШУПИЋ, Лазаревац

МОЋ ГОВОРА

Брани Петровићу

И неће то умрети у мени
само ћу се с времена на време
повлачити као обала; враћати као трава

ви то разумете
зато сада пажљиво слушајте

исповест лудака

Нема човека без сенке
тако је и моја сенка мени
света

као што треба оставити своју децу да живе
тако треба и са написаним
књигама

Али доћи ће дан
када ћеш морати да поједеш своју
сенку

Доћи ће дан када ћеш
прогутати своје песме
пре него оне прогутају
тебе

нико се од тога још није
угојио

КАДА НЕКО ОД НАС ОДЕ

Давиду Албахарију

Када неко од нас оде
наљути се соба
предмети се по први пут
помере из прашине

Када неко од нас оде
људи у читанци појеле
добродошлицу
и већ спремају поглавља
за наше неуспеле
песме

Када неко од нас оде
живи помисле
бог је баш био суров

а само мирише покошена
трава

и грабуље налазе
свој посао

АНА

Ани Филиповић

Убио сам у срцу једну Ану

па дошао сам себи
на сахрану

Ископана једна рака
довољно велика

да све смрти у њу стану

Ожалошћени ћуте
и климају главом
а ја лежим и размишљавам
о плавом

Покушаћу да оживим
у срцу једну Ану
да не бих више долазио
себи
на сахрану

БИОГРАФИЈА

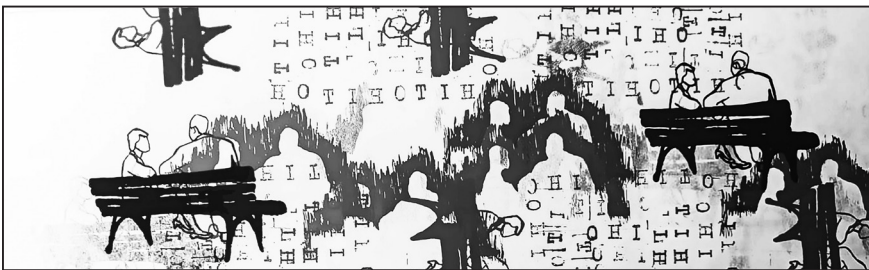
Рођен сам тад и тад
рођен сам у то и то време
под тим и тим именом

али сам изгубио и то име
па ти имена немам
а презименом се рођаци служе

а умро сам тад и тад
а умро сам у то и то време
под тим и тим именом

сећам се само да је било
кратковидо и сиво
и да је веома лако заборавило

да је икада било живо

Катарина Ракић

Миодраг РАИЧЕВИЋ

С ТОБОМ БИ НАС БИЛО ДВОЈЕ

1936. је била стварно гадна година. Земљом је владала депресија. Фабрике су затварале своје капије. Велике компаније су пропадале. Људи су отпуштани с посла, с мало наде да ће наћи неки други. Политичари су, као и увек, лапрдали да ће бити свима једном боље, али ти дани никад нису били ни на видикју. Бар не једној девојчици, плавих, невероватних очију, (ах, очи плаве топле као лето рано), танкој у струку – као пешчани сат, са природно смеђом косом која вуче на плаво. Напомена за оне који не знају неке ствари: та се никад није шминкала. Њој то није било потребно. Она је и без тога била савршена. Одевала се по последњој моди. Кад би прошла улицом, у нашем крају, свима би застајао дах. И она је то знала. Била је свесна своје лепоте, али никад се није правила важна. У сваком моменту могла је да рачуна на сваког од момака из краја.

Али, та је имала друге планове. Њен ум и тело тражили су друга узбуђења ,и друге авантуре. Као што знате, у западном Даласу тога није било на претек.. Имам о њој да кажем још и ово : сећам се њених хаљина, свилених, које су тако добро пристајале уз њене савршене бокове. Волела је свилу изнад свега. Носила је и лети и зими. Једном јој се, кад је дувао ветар, а тај у западном Даласу зна понекад да буде гори од нас, сукња задигла високо, високо... Ми смо, (који то ми, кад на улици није било никог осим мене) стајали као укопани и гледали. Био је диван и незабораван призор. Она је покушавала да је спусти, мада се није претерано трудила. Оно што се ту могло видети, није се могло видети ни на једном другом месту. Дуге витке ноге, које се од колена благо шире у бедра у чарапама од најфиније свиле, боје двогодишњег меда, са танким, као стрела правим порубом, који се губи негде горе, где нисам смео ни да погледам.

Живот ми је још увек био нешто са чиме сам озбиљно рачунао. Живело ми се, без обзира што су се многе породице раздвајале да се никд више не саставе. Беше то време, кажем, кад су многима кола летела низ брдо и многи више нису желели да подметну леђа да их зауставе. Дођавола жена и деца, нека виде мало како је без мене, говорили би у очају, не без малодушности. Ја сам, признајем, стајао

тако, као укопан, и гледао оно што ће ми заувек, а кад ја кажем заувек, ја тако и мислим. остати у сећању као нешто најлепше што може човеку у животу да се деси. Толико о Бони Паркер. О њој ће касније бити још речи, јер ово је прича о њој.

Њу су сви волели, а она је волела само једног човека. Тај се звао Клајд Бароу.

“Бог је стварно био ОК, кад је моју мајку научио да ми да то име Клајд.

Кад сам је први пут срео Боним, рекао сам себи: плавуше, као и цигаре, треба да троше само господу.”

Нема тога ко не воли да списа доста пара, поготово они који немају пребијеног пенија! Поготово кад те паре нису њихове него неког коме тренутно не требају.

Тако смо почели да лишавамо банке „лежећих долара.”

Тако смо се заволели на прву пљачку банке! Поглед је дошао касније... И остале ствари.

2

Једне вечери, у неком старом олдсмобилу, вероватно украденом, улетео је на пумпу коју је држао мој отац. Никад ми није било јасно зашто је отац на тој пумпи губио време, јер да мајка није радила, тачније да није шила за неке торокуше из западног Даласа, које су биле пуне лове, не би имали од чега да живимо. Дакле, кад је улетео, мислила сам, неће се тај зауставити до фарме килавог Џоа, који није ни заслуживао да има бољу жену од оне коју има, као ни бољег сина од оног блентавог Фитипалдија, који није имао храбрости ни у очи да ме погледа. Срце би му пукло кад бих му показала дупе, а о „чамчићу” могао је, јадничак, само да сања како у њему тоне.

Е, па тај Клајд, који се као и сви његови презивао Бароу, улетео је, у сами сумрак, на нашу пумпу, да напуни резервоар. Наравно, с намером да не плати.

Не знам шта ми је било, те сам те ноћи тати донела ручак, додуше с малим закашњењем. Изгледа да сам те вечери била башдобре воље. Није да сам лоше нарави, него ме просто мрзи да се бакћем с посућем. Мрзим мирис куване хране – а и остаје дуго у коси. После кувања – мораш правце под туш. Пих, до те мере мрзим кухињу – да због тога ретко и једем. Отуд сам, вероватно, овако лепа. Понекад зрикнем у огледало и кажем себи: „Нека, нека... лепо је то! Е, па тај Бароу, тада га још нисам звала Клајд, ни он мене бубице, погледао ме је, онако, немарно, како се гледају они за које не бисте дали ни пет пара. Осврнула сам се око себе, али осим тате није било никог коме би такав поглед могао бити упућен, а упутити тати један такав поглед мислим да би био чист губитак, јер тата годинама већ закле ствари не примећује, чак ни од жена. У браку човек оугла и на много горе ствари. Е, па, кад сам сконтала, иако ту није имало бог зна што да се конта, да сам ја та која има да отрпи ово незамисливо понижење, поглед који сам му после тога упутила он је сасвим добро разумео – једва да је остао на ногама. Нећете ми веровати, очи су му биле

ево оволике. Има људи који понекад тешко поверују у неке ствари. Следећи његов поглед био је друга прича. У форми питања, које је више личило на вапај:

«Како би било да те ноћас провозам по крају. Погледај колико има месечине – богатство на све стране. Штета да се баца.»

3

Седела сам иза њега. Ухватила сам га с обе руке испод пазуха.

Ох, тај није имао грамца сала на стомаку. Одјурили смо до првог мотела. Тамо смо одсели као сав нормалан свет. Неко време смо се бавили извесним стварима, које понекад добро дођу и онима који увек знају шта ће са собом. Утрљавали смо се и угуравали се и усисавали се. И јебавали, и што све не. Онда је и томе дошао крај. У ствари, дошао је крај његовој ерекцији. Колико сам била луда мислила сам да ћу се само тиме бавити до краја живота.

Клајд Бароу, на моју велику жалост, више је волео да ради било шта друго.

Слабост су му била елегант-одела, лептир–машне, и затегнути креветски чаршави.

Увек кад ми се хтело, он би рекао,

«Хајде да се мало провозамо. Можда сретнемо неког интересантног – да га опљачкамо...» Тако је Клајд називао тај наш уплив у сефове....

Све је радио брзо, и у свему је био бржи, и од најбржег човека који се икад родио на овој јебеној планети. И звечарка је у односу на њега личила на голаћа. Једино је муња с њим могла да се носи. Једино што је споро радио, ах, било је скидање панталона. Највише је уживао да ме гледа у доњем вешу, оно док пеглам, као што сам увек радила у свиленим чарапама, с малим чипканим корсетићем. Волео га језато што није скоро ништа скривао од мојих природних лепота...

Могли смо да платимо да то неко други уради али, ето, он је волео да гледа мене како обављам тај послић. А како на овом свету није било ствари коју не бих урадила за њега, тако да ни то нисам избегавала...

Тако дотерани и беспослени, изашли бисмо на улицу и из чисте досаде

почели смо да пљачкамо банке.

Ах, тај крај! Дођавола, дошао је тако брзо!

Негде пред зору, кад су птице замукле, проговорило је оружје. Бони је већ била у колима. И Клајд је требао да буде у њима, али тамо га није било. Трчао је преко брисаног простора. Мислио је: «никад их више лимузину нећу остављати далеко од улазних врата! Само ако ово преживимо. И баш док је то мрсио себи у брк, погодио га је метак. А за њим су дошли и други.

Бони је вриснула, а Клајд се само насмешио, што је требало да значи: «Није то ништа, бејби! Обична греботина!..»

Онда су на ред дошли сви они меци о којима сам била почела да причам. Укупно седамдесет седам, које су Клсјд и Бони међу собом

поделили. Глава му је лежала у њеном крилу. Она му је пролазила прстима кроз косу. Имала је осећај да то ради последњи пут. Никад се, признала је себи, није тако беспомоћно осећала. Живот који су толико волели, напуштао их је у, за њих, најтежем часу. И то баш сад, кад је требало да га живе. Можда чак и да измисле неко дерле, Клајд је о томе понекад знао да гњави. Све је то сад нагло падало у воду – ваљда с е то тако каже.

Таман кад су постали успешни пословни људи, после толико ојађених банака, срушише им се леви снови!

Избушени мецима, овде, на овој јебеној фарми, где осим кромпировог цвета и понеког твора, нема ничег ваљаног да замирише. То беше све – што се у фином свету назива природом.

Него, нисам о томе имала намеру да... – коварну се Бони.

Клајдова глава још увек јој је лежала у крилу. Око њих су и даље праштали меци. Клајд је тешко дисао. Ваља приметити: није кукао! Трпео је мушки то што их беше снашло...

Погледа Бони, којој очи беху плаве као никад раније, и учини му се као никад лепе. Опет су разговарали погледима, ко онда, кад су се први пут срели.

– Бони, љубави моја...

– Да, драги.

– Јеси ли ту? Не видим те...

– Јесам, љубави – истисну речи кроз зубе, а очи јој се напунише сузама.

– Знам. Увек си била уз мене кад ми је било најтеже. Додуше, и кад ми је било најлепше. И још нешто...

– ?

– Стално си лепша...

– Волела сам те... – и стисну усне да не зариди.

– Знам, бубице моја... Знам.

Из његових груди чуло се шиштање. Очи су му губиле сјај а прсти руке у којој је држао пиштољ полако се отворише и алатка из њих испале на под.

– Клајде, мили мој!

– Да... буби... це...

– Напуштамо ли то ми једно друго?

– Срећом, не заувек.

– Како то мислиш?

– Увек постоји нешто што треба рећи кад за то дође време.

– Хоћеш да кажеш да нам никад више неће бити лепо као што нам је било.

– Готово је с тим, бубице... Пожели ми нешто лепо. Неку 'лаку ноћ!' ако ћ није прерано?

– Немој тако, љубави моја, знаш да никад нисам волела малодушне људе. Кад си постао такав?

– Откад сам мр...

Тада Бони схвати.

Недалеко одатле један човек, дежмекаст, сивог лица и истих таквих очију, опрезно је прилазио фарми. У руци је држао пушку «на опрез», која се димила.

Ушао је и стао изнад њих, тресући пепео цигаре на мртвог Клајда. Њој то више није било толико важно. Губећи свест, она се лагано сећала.

Тражила је нешто по пакетима на задњем седишту. Најзад извади фигурицу пастирице – од порцулана.

– Зар није дивна, љубави? Гледај, види јој се сваки нокат на руци. Невероватно!

– Лепа је – сложи се Клајд. – То са ноктима је стварно невероватно. Никад не бих помислио да неко може тако нешто да изведе.

– Ма, кажем ти ја...

Клајд је добовао прстима по волану. Упалио је радио. Није баш најбоље познавао крај у коме су се налазили. И то га је нервирало. Из радија се чуло:

О, дођи, дођи

из брижног срца

одагнај неспокојство мучно..

– Мадам Батерфлај?

– Шта?

– Хоћеш ли крушку?

– Знаш да ме од ње боли стомак.

Бони загризе крушку, велику и сочну.

– Ммммммммм! Знаш да је добра!

Престао је да добује прстима по волану.

– Зашто, ипак, сутра не бисмо пробали да опљачкамо неку банку?

– Само нас двоје?

– А ко други?

Њој засијаше очи.

– Мислиш да ћемо успети?

– Да.

– Без оно двоје?

– Да. Које двоје?

– Па... Хоћеш ли стварно мало крушке.

Клајд не одговори. Гледао је кроз прозор. На небу није било ниједног облачка. А беху најавили кишу. Ако падне до четири, идемо. Досад су увек погађали. Бони је, док је јела крушку, мљацкала. Крушка беше сочна, и сок јој се сливао низ браду. Клајд се наже и покупи га језиком.

У даљини небо је полако сивело и почињао је да дува ветар. Радио поче да крчи.

– Изгледа, имамо кишу, бубице.

– Затвори прозор и пољуби ме – рече Бони.
Осећала је како је сврбуцка међу ногама.
Клајд је, изгледа, више него педантно, покупио сок који јој је
цурио низ браду.
– Има још једна крушка... Да је поделимо?
– Бубице, што мислиш, хоће ли киша?
Радио је и даље крчао.
Или је то био Сачмо.

Марина Бојанић

Славољуб МАРКОВИЋ

ОКРЕНИ СЕ ОКО СЕБЕ. ЖИВОТ ПРОЛАЗИ!

Знајући да ће отац умрети, нисам тражио предзнаке смрти, али ипак ме је хватао страх од неизвесности, мада је неколико сати пред смрт још *зрачио оптимизмом*. Не оним оптимизмом да ће он моћи нормално да живи, окружен својим стварима, старим навикама, него је био задовољан да још увек постоји *лепота*. Очима ми је показивао ка медицинској сестри, која се кретала по његовој соби желећи, бар док сам ја, његов син, у болници, да оцу укаже какву пажњу, и ја сам по покретима очевих очију знао шта ми жели рећи, али када сам пришао лицу видео сам да у очима нема дубине и проницљивости, да су отрови болести оставили трагове, замутивши му очи, зато је желео да изврши рекапитулацију свог живота, да реконструише маршруте своје ратне јединице, као и да поново исприча породичне приче, у нади да ће их неко записати, да не буду заборављене, да теревенке у којима смо ми учествовали биле боље од оних које се сада дешавају, помињући радост када се вратио жив из рата, пошто су тада у лумперајки поломили старо посуђе, донели Драшкову хармонику и на њој се ређали сви који су знали и они који нису знали да свирају. Међутим Тројанка је успевала да незналице избаци из куће, прихватајући радост укућана да се неко жив вратио из рата, побркавши да ли се ради о њеним синовима или унуцима, па је радосна изнела своју шкрињу а да у укућани нису знали шта се у њеној свести пореметило, када откључава тај ковчег вадећи из њега новац који се одавно није употребљавао, да је само могао занимати нумизматичаре. У њој је још увек чучала способност да се безразложно радује, да неважним стварим даје значај, када би заборавила разлоге радовања поново би упадала у апатију која би трајала много дуже него само одушевљење. У ковчегу су се налазили и нацрти за пролазак железнице који је урађен ко зна када, претпостављало се пре сто година, јер тренутно нико од мештана није могао да се сети када је постављена пруга, када је прокопан тунел, па чак неколико железничара који би за годишњице службе у возовима добијали подебљу књигу која се звала *Историја железнице*, нису могли да се сете године изградње пруге ударајући се руком у чело. Сама Тројанка није знала откуда њој тај нацрт и ко је

из пордице Орловића бавио скицама, праговима, шинама и тунелима. Двојица нових чланова породице били су службеници на железници потврђујући само колико је појава возова променила људски живот да су се сама места називала *места поред пруге*, што је значило да слушају буку воза, гледају путнике који им доносе новости из света, и места *далеко од пруге*; једни о другима су говорили подругљиво; они што су живели поред пруге оне што су били удаљени од пруге сматрали заосталим, они далеко од пруге, људе поред пруге, сматрали мање виспреним те су говорили да се магарци могу одвести у Солун али и даље остају магарци.

Отац је почео да изговара речи чије сам кôдôве знао само ја, те су му удаљене приче тек сада, постале значајније од његовог живота. Говорио је, у тренуцима луцидности, да се сећа онога што је било некада, а да мање може да се сети онога што му се скоро дешавало, озбиљно верујући, и говорећи, анестезиологу који је анализирао могућност ампутације гангренозне ноге, да ће се његово стање амнезије понављати. И као да је лекар диктирао шта ће се десити оцу а не да је губљење, заборављање, промену прошлости, захтевала болест. Заправо се отац ничега није сећао из свог живота, већ је преносио памћење свог родног места, помињући људе које није могао да познаје, и који су умрли пре његовог рођења. Чак није ни помињао сремски фронт у чијем пробоју је учествовао, већ се шегачио на свој рачун, није клонуо духом и када су му саопштили да ће му одсећи ногу, рекао је:

„Па ето, узмите тестеру и исеците је”, да би додао д–а му је давно могла разнети граната, која је пала поред њега само га затрпавајући земљом, и да је гледао мртва лица младића које су погађали меци и шрапнели који су умирали са смешком верујући у исправност своје борбе, и да долази боље време за које су они дају свој живот.

У болничком кревету гледао сам ногу за коју ми се чинило да је одувек познајем, зато сам додиривао цеваницу, мишиће, гледао сам нокте: до скора се нису опоравили од измрзлина које је отац *зарадио* на сремском фронту, и замислио сам да већ за неколико дана неће постојати та нога чији су прсти већ помодрели. Али због *опите слабости организма* лекари се нису усудили да му тог тренутка исеку ногу, још говорећи, надајући се (или ме обмањујући) да ће прво ојачати, а тек онда ће *предузети хирушки захват*. Али и касније, шест сати пре смрти, када сам знао да су му шансе да преживи минималне, када већ од дрхтања вилице није могао да изговара речи, користио је прилику да ми очима поново укаже на медицинску сестру која је ушла да остави налаз, или за тренутак одшкринула врата, само погледом прелазећи његову болесничку постељу.

„Да ето”, рекао је, „окрени се око себе. Живот пролази!”

Пошто је болест још више узела маха, отац је поново почео да изговара речи чија сам значења знао само ја и чије је значење било познато само у месту где смо рођени. Те речи су прво биле топоними, али ја одмах сам знао целокупну причу која се вукла за њима, трептаје његових очију – сада замућених пред смрт – које све више туле, знао

сам шта су ми казивале. Када је помињао границу био сам збуњен употребом те речи јер сам знао да мисли на границу државе Србије која се од 1804. године померала следећих сто двадест година, а Срби су се још и надали да ће ући у Цариград, и тај град поново вратити Грчкој. Прошлост је толико велика да је човек непрестано иза ње, да је потпуни чувар повести, гробова и душе умрлих. Чак ни промена вере није доприносила да се човек одвоји од прошлог, а потпуно уништавање је било немогуће, мада прихватајући нову религију човек накратко мисли да се враћа у туђу прошлост коју почиње да својата, да би касније видео да само туђу прошлост преобликује у сопственој традицији. Отац је тог тренутка мислио на границу коју су са брега наши преци показивали, подижући руку и говорећи: „Док је горе била граница.” Што је значило да желе нешто да испричају у плусквамперфекату, што се давно збило и што живи у епској традицији. Са прозора болничке собе, док сам разговарао са оцем, гледао сам брда и планине на којима смо отац и ја одрасли; постоји спокојство људи после ручка, њихов непромењени разговор са набацаним реченицама, празни тањира и чаше, а остали део света је одавно у неком другом времену. Са врха планине дувао је хладан ветар њишући гране; отац је ућутао као да је ослушкивао звери или се спремао за постављање замки. Горе, на врху, налазила се јабука која се звала именом деде Драгаша, од највишег врха пружао се поглед одозго, до реке. Сав предео који сам обухватао погледом био је очев, сав тај простор прегазео је ногом, овом што ће му је исећи. Није било увале, није било присоја, где његова нога није прошла. Није било густиша који није разгрнуо својим рукама. Нема пустолине, нема мочваре коју није упамтио, ни дрвета у чију крошњу није погледао, ни дивљакуше коју није калемлио. Гледао сам те урвине, сада напуштене, те грмове, иза којих његова пушка није опалила, и где је то брдо од кога се звук пуцања није одломио, а сада није знао колико му је година. Али се ипак сећао: знао је шта ће бити када кука кукавица, када се појави сова, када залаје пас. Мислио је на Драгаша Орловића који није волео да се дружи са људима. Кажу да је најрадије живео у планини са курјацима, радио је немогуће: припитомљавао је курјаке, садио биљке које не могу опстати на висини. Никада се нисам попео до врха планине, отишао до Драгашевог воћњака. Говорили си ми шумари да са дединог места пуца поглед... ваљда ка небу куда је отишао за једним вуком који је припитомљен поново подивљао.

Имао сам срећу, када сам се родио, да су ми били живи дед и отац, а често су ми говорили да би требало да упамтим прадеду Хранислава, па и чукундеду Лазару, а на моју примедну да је немогуће да се сетим догађаја пре него што сам рођен, само су одмахивали руком мислећи да би требало да памтим све што су они доживели, и да знам све људе које су познавали, на крају би додали да их знам из приче, а прича и памћење могу да се мешају.

„Онда када имаш очеве године онда ћеш га угледати”, рекоше ми. „Знаш да ти је наврдеда имао мелеме од зечје, лисичије и вучје масти. Имао је некакве везе и са змијама; чувао је њихов отров.

С ким ти имаш везу?

Можеш од Лондона до Париза да путујеш три сата.

Твој Београд? С ким је он у вези? С прошлошћу?"

Ех! Чему ми користи та повезаност? Шта је та моја прича насупротив градовима царским и вечним водама Нила. Несазнајно не захтева ништа од мене, нити ми ишта узима, али приближити му се не рационално, сазнањем, већ циљ је доживети; доживети несазнајно бића, света и космоса, а уједно очекивати пут ван лазарета којим пролази година само са сазнањем да понекад, у пољу, запева каква жена, надјачавајући друге гласове. И када јој се муж осмехне, тада би је испунила радост јер је видела да је муж воли, али не зна зашто није желео да жена буде његов саучесник.

„Сместио си ме у болницу. Мислиш да ја овде не могу да умрем. Боље да си ме оставио у мојој кући, да умрем међу својим људима.” Онда је додао. „Да одмах одеш и припремиш кућу пре него што дођем. И молим те немој да стављаш у сандук поклоне за одавно умрле. Нећу никоме ништа да носим.”

Знао сам да ћу очеве речи, изговорене пред смрт, дубље упамтити, и тек после смрти, када их записујем, увидећу да је живот важнији од изговореног, а када човек умре, схватићу да и речено и живот тако мало значе, али једино што остаје после нестанка, јесте изговорено. Увек када сам измшљао доживљаје јунака плашио сам се да се то измишљено баш мени не догоди. Имао сам зато обзир према измишљеном, а ти јунаци су живели са мном.

Дарко Петровић

Драгица УЖАРЕВА

ДИПЛОМАЦ

Не би се могло рећи да је Ненад Ненадић, историчар уметности и школовани лирски тенор, тог јутра устао на леву ногу, иако се због положаја кревета и потребе да спава главом окренут истоку, приликом сваког буђења дочекивао баш на лево стопало. Више је то била тешка потиштеност, него цангризава мрзовоља. Тек што је разбудило мисли, кристализовали су се и узроци тог душевног притиска, који је чинио да из кревета устаје тако безвољно, премда он с пуно воље никада није ни устајао.

Јутрос је ипак пожурио да се пристојно обуче, као за посао, иако на посао кретао није. Дугу, светлосмеђу косу прошарану златним праменовима није рашчешљао, толико напора већ није могао да уложи. Онако смршену везао ју је на дну потиљка, зграбио фасциклу с документима која су на тај гест чекала још од претходног дана и упутио се ка Бироу за запошљавање, који носи звучни назив Национална служба за запошљавање, али је за све који се неспокојно примичу његовим шалтерима то био и остао Биро.

Ту смо већ на трагу да откријемо зашто је Ненад Ненадић освануо тако потиштен, као што је, усталом, био потиштен и претходног дана. Сударајући се са пролазницима, размишљао је о својим изборима и колико су они били оправдани. Када је напустио место хустоса у Народном музеју, чудили су се чак и они који су га подржавали. Тих година музеј није радио. Ипак, на посао се морало одлазити баш као да је све у најбољем реду. Закашњења нису толерисана. Нервирао га је тај апсурд: мораш доћи на време, како не би радио ништа. А још то рано устајање! И то непотребно. Сасвим непотребно. Зато је сматрао да је прелазак у Међународну средњу школу у којој би младим странцима предавао Историју уметности и Музичко, одлична идеја – прилика која се не пропушта.

Као прво, плата четири пута већа од оне коју је примао у музеју и то у инострану, поузданој валути, чиме си заштићен од инфлације. Додуше, током летњег распуста плате нема. Али то би управо била друга предност – два месеца апсолутне слободе: да оде на море, да са својим ансамблом наступа у иностранству, да путује куда га срце вуче.

За десет месеци рада, уз онакву плату могао је да уштеди за два месеца неплаћеног нерада и скупог провода. Скупог – да; луксузног – никако. Срећом, луксуз га никада није ни привлачио. Као треће, но једнако важно, био је примамљив распоред часова. Настава је почињала тек од поднева, па је било довољно времена да се опорави од вечеринки с певањем и пијењем, што му је био додатни извор прихода, довољно времена да се развлочи по кревету, сазна све битне информације из земље и света, испије две продужене српске кафе (зашто не рећи српске, када их само ми кувамо на тај начин, погрешно уверени да смо технику кувања преузели од Турака) и на време стигне на часове. Долазимо и до четвртог разлога: на послу се није задржавао дуго, али је за то кратко време које је проводио у школи посла заиста било. И то креативног. На крају крајева, био је уважаван, што му је импоновало, и позиван на разне пријеме по амбасадама, конзулатима, елитним хотелима, до чега уопште није држао, али је много значило његовој пратиљи.

Уз толико разлога који су ишли у корист новог посла, није никакво чудо што је своју професорску каријеру доживео као професионални напредак. Али да пре седам година није донео ту одлуку, не би овог септембарског поднева тумарао спарним београдским улицама, сударајући се с пролазницима. Када се, након двомесечне летње паузе вратио на своје радно место, дочекало га је непријатно обавештење. Госпођа Скот, директорка школе у којој је радио, саопштила му је да су он и још двојица колега српске националности добили отказе, будући да је управа школе донела одлуку да у наставу буду укључени искључиво странци, а не и домаће становништво.

Добро, домаће становништво је непожељно у међународној школи која се налази у центру главног града његове земље. Куда ли то све политика води?! Нису ли можда он и колеге били само извор информација страним обавештајним службама? Али он је увек водио рачуна да не каже превише (што му је тешко падало), па је зато чешиће певао него говорио (што му уопште није било тешко). Можда су видели да је несарадљив и неупотребљив за те њихове скривене сврхе, па су му дали отказ. Ова мисао му је улила довољно патриотског поноса да ничим не покаже како се губитком посла, након што је током лета потрошио сву своју уштеђевину, нашао у веома незгодном положају.

Вратили су му радну књижицу, и он ју је нехајно ставио у џеп. Није хтео ниједним гестом да ода колико му је тешко пао прекид радног односа. Када се нашао на улици, ноге су се саме упутиле ка Милешевској улици. Ту је живео његов, нешто старији пријатељ – доктор философије, књижевник, а у неким одсудним тренуцима за ову земљу био је и кандидат за председника државе. Није рачунао на помоћ и „потезање веза”, већ на пријатељско саосећање. Знао је да ће разговор са породицом изгледати другачије, уз оно обавезно: „Говорили смо ми теби...” или „Знала сам ја...”

Ненад Ненадић је и иначе код свог пријатеља доктора Протића долазио кад му се прохте, ненадно и ненајављено, у било које доба дана или ноћи, тако да никаквог изненађења није могло

бити. Неочекивано је у Протићевом стану увек очекивано. Није се изненадио времешни писац ни када му је пријатељ на чију је младост (некако непропадљиву) увек био отворено љубоморан, саопштио како је добио отказ. Није се ни забринуо. Као и обично, имао је спремно решење:

– Ништа ти немој да бринеш. Знаш да је Вера, моја Вера, директор најзначајније приватне школе у овом граду. Повешћу те сутра код ње. Има да те запосли.

– Мислиш на своју бившу жену?

– Наравно. Не мислим ја баш често на њу, али овако, кад затреба, мислим.

– А да ли ће она штети? Ипак, разведени сте.

– Да ли ће штети? Какво је то питање? Она мени и сад једе из руке. Обожава ме и ради све што јој ја кажем. Вера мене слуша – говорио је доктор Протић раскопчавајући горњу дугмад на кошуљи, посебно отежући и наглашавајући глас *e* при изговарању личне заменице, што би требало да је учини не само још личнијом, него и још важнијом. Више од свега другог волео је да истиче властите вредности.

– Нисам знао да сте у тако добрим односима – неповерљиво је узвратио Ненадић.

– Добрим, него шта. Ма најболим. Водим те сутра код ње и сигурно добијаш посао.

– Хм... Можда нема места. Није то тек тако, дођеш негде и добијеш посао. Да ли им треба професор Уметности? Да ти није нешто помињала, кад си тако уверен?

– Ништа ми није помињала. Нисмо се чули већ два месеца, али то ништа не мења. Сутра ћемо поћи код ње и она ће те запослити.

– Али ако нема места...

– Свашта. Она је директор. Направиће места. Измислиће радно место. Узеће некоме два–три часа, смислиће неку секцију, неки хор, е ти би баш био добар да водиш хор, и то неки девојачки, пошто и сам изгледаш као девојчица, и ето посла за тебе. Видећеш већ. Само се ујутру пробуди раније. Смита ми врућина. А и Вера је раноранилац. Боље да то што пре опослимо. И обуци неко одело. Подшишај се, да мало личиш на човека.

Сутрадан су се њих двојица упутили ка Бановом Брду и познатој школи. Ненадић се није баш подшишао, али је лепо зачешљао косу. Био је поносан на себе што се приликом бријања овога пута није посекао, што се дешавало сасвим ретко. Кожа му је осетљива и танка, раскрвари се чим се мало јаче почеше. Али јутрос ништа! Ни најмање ранице. Претпостављао је да је то охрабрујући знак.

У школи их је дочекао секретар. Доктор Протић је избацио свој развијен грудни кош и затражио пријем код директорке. На питање ко је тражи, рекао је само одсечно:

– Породица.

Секретар је нестао иза врата и рекао им да мало причекају, јер је директорка на састанку. Проценивши да је пет минута сасвим довољно чекања, заправо, да је то исувише чекања за његову

величину, пришао је вратима Вериног кабинета и нагло их отворио толико широко да је могао да осмотри цео кабинет. Више од тога, желео је да и Вера види његовог пријатеља који је помало збуњено стајао метар иза њега.

– Слушај, Верче, довео сам овог мог младог пријатеља да га... – није успео да доврши реченицу, јер му је бивша супруга упала у реч:

– А то си ти, Владане! Да се носиш у ... материну! Одакле ти храброст да ми се на очи појавиш? Два месеца ниси платио алиментацију, а долазиш са својим прохтевима! Губи се сместа и води тог свог пријатеља.

Већ код прве директоркине реченице Ненанд Ненадић је појурио у ходник. Али и одатле је чуо сваку њену реч. Убрзо му се придружио погружени доктор Протић, који му је без стида, без икакве nelaгодности због изневерених обећања, само рекао:

– Је л' видиш с каквим сам ја скотом живео?

На то се није могло ништа приговорити. Ништа се није могло ни рећи. Зато се Ненад само насмејао.

То је било прекјуче. Задовољан што ипак није послушао доктора Протића да оде код фризера и скрати косу, допустио је себи један дан предаха, али је данас неизоставно морао да крене на Биро. Можда негде нека школа, можда неки музеј, можда...

Прошло је много година откако није био у овој згради. Већ по завршетку гимназије, преко Удружења композитора стекао је статус слободног уметника, и стаж му је ишао. Када се указао посао у музеју, отишао је тамо директно. Тако је урадио и када је прешао у школу. Заправо, на Биро је одлазио само да му у радну књижицу упишу нове дипломе, које су се умножавале. Последњи пут је ту долазио прилично уздигнуте главе, да би му у Радну књижицу унели податак о магистратури. Било је то оно време када су магистри били реткост, о докторима да и не говоримо.

Много шта се променило у згради Бироа. Сада те дочекује аутомат ком се мораш исповедити какве природе су твоји проблеми, да би ти он избацио листић с редним бројем, као и бројем канцеларије у коју треба да се јавиш. Ништа чудно. То је већ сретао у банкама, па чак и у неким самопослугама. На папирџу је писало 28, а тек је двадесет четврта странка била у канцеларији. Сео је и почео да певуши у себи. Кад ти је музика у глави, не можеш се осећати лоше, чак ни када чекаш, а он за чекање није имао стрпљења. Навикао је да њега чекају.

Коначно је дошао на ред. Пришао је риђокосој службеници, која га је упитно погледала преко наочара спуштених на врх носа. Није се трудио да објашњава много:

– Остао сам без посла. Јављам се на Биро.

– Ово вам није никакав Биро, већ Национална служба за запошљавање.

– Одлично. Име обећава. Запослите ме у струци. Ево, имам неколико диплома. Све сам копирао и оверио код нотара. А ту су и остала документа.

– Копије не смеју бити старије од шест месеци. Исто важи и за извод из Матичне књиге рођених.

– Што? Након шест месеци ми се одузимају звања. Могу да деградирам у том року?

– Тако су прописали државни органи.

– Без бриге. Копије нису старе ни шест дана. Изволите.

Риђокоса саветница је преузела његову Радну књижицу и остала документа, која најпре није ни погледала, јер се бавила сабирањем година стажа. Изгледа да је то у оваквим ситуацијама најважније.

– Имате прилично стажа! – службеница неповерљиво диже очи преко наочара и одмери младоликог Ненадића. – Како вам је то пошло за руком?

– Видите и сами да сам почео да радим врло рано.

– Да, да... Баш рано. Како сте успели да с осамнаест година стекнете звање слободног уметника? Мора да имате добру залеђину.

– Ви бисте и Моцарту оспоравали могућност да с осаманаест година стекне статус слободног уметника?

– Ви сте... – загледала се на тренутак кроз наочаре у његову књижицу – ...Ненадић. Нисте Моцарт.

– Откуд знате? Можда сам баш геније раван Моцарту?!

– Да јесте, не бисте сада били на Бироу!

– Зар не рекосте да је ово Национална служба за запошљавање?

– Ако ви можете да будете Моцарт, може и ово да буде Биро – видно изнервирана риђокоса затресе главом, као да на тај начин жели да саговорнику стави до знања како неће трпети никакву даљу расправу, био он Моцарт, Бетовен или Бах, или чак и сви они заједно, колико год да их има.

Наставила је да разгледа Ненадићеву радну књижицу и гласом у којем се осећало ликоване, изговорила:

– Без обзира на седам година рада у истој радној организацији, немате право на новчану надокнаду од државе, будући да сте радили за странце.

Ненадић је на то само слегао раменима. Не тражи он надокнаду. Њему треба посао. И то што пре. Док је он тако размишљао, саветница је устремила свој далековиди поглед ка његовим дипломама. Помно је разгледала копије сведочанстава из средње школе и после дуже ћутње изјавила:

– Ваше сведочанство не важи.

– Како не важи? Пре четири дана сам све копирао и оверио код нотара. Он ми је то уредно наплатио. Додуше, као незапосленом по нешто нижој тарифи. Ево, погледајте полеђину. Ту вам је датум.

– Не. Не. Само сведочанство је неважеће. Дајте ми оригинал, да проверим – пружио је руку као неко ко очекује да мање важне послове обавља неко други. Њено је само да гледа. И да зановета.

Ненадић је одвојио сведочанство, издато у Четвртој београдској гимназији, пре тридесетак година и пружио га риђокосој. Она га је прихватила без речи, устремљујући се на пружени папир попут грабљивице.

– Као што сам и мислила, ваше сведочанство не важи. Ви сте матурирали у другој држави.

– Да, држава нам се тада звала другачије. Али то до сада није сметало.

– Као што сам већ рекла, ваше сведочанство није важећи документ. Ако не верујете, пођите у општину да се распитате. Можда постоји нека могућност нострификације, нека пречица. Ви сте очито човек који лако нађе пречице – поново је направила алузију на то да је он особа која има моћног заштитника.

Никаква расправа није помогла. Ненад Ненадић је тешким кораком сабијајући врели асфалт, пошао у Општину Палилула. Тамо се на пријавници распитао о нострификацији диплома, али су га гледали збуњено. На крају су га, пошто је био упоран, проследили у један веома леп и простран кабинет, обасјан светлошћу. За дугим радним столом седео је онижи човек, чије се чело једва назирало из монитора, али се подигао чим је чуо да је неко ушао у просторију.

– Извините, упутили су ме код вас, због дипломе, тачније, због сведочанства.

– Каквог сведочанства? Чини се као да сте ви одавно изашли из средње школе.

– Изашао сам тек пре пет–шест дана.

Након зачујеног погледа и трзаја целог крхког тела човечуљка који је стајао испред њега, Ненад је пожурио да дода:

– Радио сам као професор у средњој школи.

– И шта се догодило с Вашим сведочанством? Или је реч о сведочанству неког нашег ученика? Нешто није било регуларно?

– Не. Не. Реч је о мом сведочанству, које су ми наједном прогласили неважећим. Дошао сам да се жалим, или да нострификујем сведочанство, како су ми саветовали.

– Где сте ви завршили средњу школу?

– У Четвртој београдској гимназији.

– Па како онда да нострификујете? То се ради само у случају да сте матурирали у страниј држави.

– Мени су тако рекли.

– Погрешно су вам рекли. Пођите ви лепо у канцеларију бр. 5 и јавите се колеги Зорану. Он ће проверити ваша документа.

Ненаду Ненадовићу се чинило да га до краја још могу и ухапсити, колико су сви били осорни, мада му није било јасно због чега. Пронашао је канцеларију бр. 5. Није морао ништа да чека. Човек, за кога су му рекли да је власник тако досадног и уобичајеног имена као што је Зоран (само је Драган још досадније) одмах га је примио у собици затрпаној папирима, да се у њу једва могло и привирити. Ипак га је некако сместио за сто и заинтересовао се за случај. После краћег објашњења које му је пружио Ненад, онај за ког му је речено да је Зоран, пружио је руку:

– Дајте ми ваше сведочанство!

Дуго га је загледао уз много пажње, као да прегледа срчаног болесника, који тек што је доживео блажи инфаркт, а онда је поглед са сведочанства усмерио ка Ненаду и равнодушно рекао:

– Ово вам ништа не важи.

– Шта не важи?

– Ваше сведочанство не важи. Мораћете поново да идете у средњу школу.

– Али ја имам два завршена факултета. Чак сам и магистрирао. Како може да не важи?

– Лепо. Не важи – и као да ставља тачку на своју последњу реченицу, узео Ненадову средњошколску диплому за два краја и снажно тргну, тако да се хартија располутила. Ненад је био у шоку, а равнодушни човек, за ког не сумњамо да је баш тај Зоран на ког су га упутили, узимао је сведочанства исписана лепим рукописом и попуњена све самим петицама и цепао их – годину по годину, док нису настрадала сва четири разреда. Да га није било стид, Ненад Ненадић би гласно закукао, али се ипак некако суздржао и, још увек у стању шока, пожурео ка родној кући, како би се посаветовао с оцем. Није више зазирао од мајчиног: „Знала сам ја!” јер овако нешто ни она није могла да зна. Чак ни да наслути.

Видно узбуђен, utrчао је у дневну собу и све испричао оцу. На срећу, мајка није била ту. Можда би ипак нешто рекла. Стари господин Ненадић, пензионисани универзитетски професор, чија се ужа специјалност везивала за педагогију, пажљиво је саслушао сина, не прекидајући га, не ишчуђавајући се, не одајући чак ни говором тела некакав став, а када му се учинило да је син своје приповедање привео крају, само је изговорио помирљивим, али охрабрујућим тоном:

– Па добро, дешава се то.

– Нисам чуо да се то икоме десило. После свега, враћају ме у гимназију!

– Није то тако лоше, као што ти се чини. Не шаљу те у логор, него у школу! Лако ћеш ти то. Све си то већ једном прошао. Све знаш. Колико да се мало подсетиш.

– Али поново хемија, физика, математика... Ко ће то поново да учи?

– Није тако страшно. Видећеш. Зато најбоље да одмах кренемо у Четврту београдску, да се пријавиш. Настава је већ почела. Да не закасниш за ову школску годину – и отац је нежно узео испод руке свог збуњеног сина, тако нежно, како га је ваљда још само у детињству држао док прелазе улицу мимо пешачког прелаза, и повео га лаганим ходом ка гимназији у коју је када је томе било време Ненад од првог дана долазио сам, како и приличи старијем малолетнику.

Овога пута отац га је испратио све до широке гимназијске капије. Ненад Ненадић је ушао у познату зграду, али се нејасно присећао њених ходника, лавирината који воде ка кабинетима, учионицама... Ходници... Лавиринти. Није знао куда да се упути. Пришао је младићу, који је очигледно већ био професор (пита ли њега неко како је тако млад постао гимназијски професор или се то односи само на композиторе?) са жељом да се распита где је директорова канцеларија. Још је гајио слабашну наду да ће му у школи поново издати сведочанство и диплому, некакав дупликат. Школа је то, мора

да имају архиву; све ће се средити, каква физика и хемија! Професор га је упитао зашто му је потребан директор и тек што је Ненад почео да објашњава, овај га је прекинуо:

– Ви мора да сте Ненад Ненадић. Чуо сам за ваш случај. Из Општине су одмах обавестили директора, а он вас је распоредио у моје одељење. Ево, уђите у учионицу десно, брзо ћу ја.

Потпуно збуњен, Ненад је закорачио у учионицу. У клупама су седели ученици, све сами дечаки. Сви до једног кратко подшишани, као да су у некој секти. Схватио је да није реч о секти тек када је угледао Милоша и Колета, дечкиће из свог улаза, за које је знао да су сјајна деца. Још је збуњено загледао та дечачка лица када је професор ушао у учионицу и мало нервозан што се Ненад већ није сместио, довикнуо:

– Ти седи у последњу клупу до прозора. Тамо има слободно место.

Професор је спонтано почео да му се обраћа са ти, као и свим осталим ђацима.

Ненад је тромо, још увек с неверицом, пошао ка назначеној клупи. У знак подршке, док је пролазио крај њега, Коле га је другарски потапшао по леђима. Уместо у таблу, све очи ученика биле су упрте у њега, одајући збуњеност и чуђење. Нема сумње да су зазирали од њега. Сео је на назначено место, питајући се зар ће заиста морати четири године овако, сваког радног дана изнова да долази на наставу. И то у његовим годинама! Тупо је посматрао леђа млађахног разредног старешине који је на табли исцртавао некакве троуглове. „Очито професор математике”, помислио је Ненад Ненадић, још увек не верујући шта му се догађа. „Да ли су у гимназији сада и професорке овако младе?” шеретски се насмешио, али тај смешак није промакао разредном, који се изненада окренуо ка њему и заповеднички рекао:

– Сутра на наставу дођи подшишан. Одрастао човек, а толика косурача!

„Можда сам погрешно што је јутрос нисам очешљао? Можда тада не би оволико упадала у очи? Можда је довољно да се сутра почешљам? Или баш морам да је одсечем? Само нипошто овако кратко као остали ђаци!

А можда ипак да одем да се распитам какви су ми изгледи за превремену пензију?”

Весна КОРАЋ

ПРОКА ВУЈИЋ

Ја и пса кад ударим, ударим га тако, да ми трчи у заштиту. Ти не умеш да васпиташ своје дете. Он не треба да види када га кажњаваш или му шта ускраћујеш, него треба од казне којом га бијеш, да у његовим очима од себе правиш заштитиника. Ја знам, еј троје. Троје сам деце одхранио и одшколовао, три тинејџера. Истина, Ана није још дипломирала, али је догурала до четврте године, а биохемија није лака, а то је мој успех, не њен. А Ђуру разумем, ко би студирао, са толико лепих стујардеса око себе. Ради човек у Дубаију за страну авио компанију, добро заруђеје, лепе жене око њега. Мада, ја га стално опомињем да заврши пилотску школу, да се макне из тог манекенског посла. Он још док је мали био, ја сам знао шта радим. Слао сам га за распусте код бабе и деде у Немачку и тамо га преко уписивао у вртић, не би ли са децом учио језик. Још тад сам мислио на његову будућност и он сад течно Немачки говори, а још И енглески И шпански.

Са првом женом и даље сам у добрим односима. Видиш ја немам зубе, тек треба да их радим, а њој сам прошле године, дао две хиљаде евра, да себи направи. Ову Ђурину маму, то је ванбрачна веза била. Страшно лоша жена, њу сам после годину дана отерао. Глупача. Ђура је махом код мене био, имао сам годинама домаћицу, која је бринула о домаћинству, док сам радио. Код многих сам жена по аеродромима, чекајући са Ђуром лет, пробуђивао сажалење. Зрео мушкарац, сам са дететом без мајке, самохрани отац. Умео сам да се препоручим. После је дошло до неких проблема, морао сам да га предам мајци. Она је добила старатељство, заправо на превару га од мене отела.

Одлазио сам у Јагодину у Центар за социјални рад, сваке друге недеље да га видим. Дешавало се ја толики пут превалим, она не доведе дете. Једном сам са мојим Бором, побратимом, улето колима код њених у сеоско двориште, разбио њеном матором шофершајбну од мерцедеса, све смо испревртали, на силу сам хтео да га отмам. Свашта је ту било. Гадна, много гадна жена.

Па ја сам на апсолвентско веће водио Тањино дете, она је на неком путу била. Одличан студент, знао сам и са њом. Одмах се запослила као асистент на факултету. Кажем ти, умем са децом, волим

децу. Али ова твој мали је префриган, тешко ћеш ти са њим изаћи на крај. Видим ја мога те око малог прста. Мораш то мало строжије.

Софија је ћутећи ходола крај њега. Видела је човека заточеног у вечитог сина официра војске Југославије, који је стрељао за јабуку, а од своје деце војничком дисциплином, захтевао да одмах по буђењу испразне црева, умију се и седну да доручкују. Није могло бити другачијег редоследа ствари. Замишљала је малог дечака, Ђуру, како се шета од једног до другог дома, не знајући где и коме припада, под строгим, јасно дефинисаним назором његовог оца, који је одмах након његовог рођења, најбоље знао шта је за њега добро. Одвајајући га од себе и по три месеца, зарад учења језика у туђој земљи.

Један само поглед на његову фотографију у сакоу стјуарта, говорио је да је реч о изгубљеном младом човеку, меланхоличног духа. Истовремено пуног беса и безвољности, који у својим младим данима, сам се старајући за своју егзистенцију лута светом, прихватајући само небо за своје радно место, као последни отклон према копну свог оца. Оца је ретко позивао телефоном, а још ређе му одговарао на позиве. Заправо овај је лагао у погледу тога, колико се често чују. Дуго већ нису имали никакв контакт, чак га је Ђура и блокирао, а то је спорадично радила и његова ћерка Ана, већ годинама студент четврте године, биохемије.

Син му се није јављао, не само зато што је добро памтио све, шта овај никад није учионио за њега, него што је по први пут био самосталан. Радио је, није више морао да му се јави. А Прока наводно, није знао, који су то његови греси. Веровао је да је све дао том детету, васпитавао га за његово најбоље добро и будућност. Ствари су изгледале другачијим. Истина се откривала кроз отпор који су његова деца, нескривено показивала према њему. Истина о његовој тешкој нарави и карактеру. О начину, којим би све оспорио. Улазио је у јесен живота, у предворје старости и могао је и надаље да својим светоназором, жени коју је тек упознавао каже, „Ја кад кера ударим, ударим га тако...“

Софија као и свака жена са грешком и поред јасног виђења овог човека, није успевала да му измакне. Ствари су се дешавале, ништа није наговештавало да у једном тренутку; мада заправо да је могла видети, видела би да је то био већ тренутак њиховог првог сусрета, да она неће моћи да му умакне. Посматрала је свој пад, предавање, као да је туђе. Било је у томе суицидне радозналости. Жеље да се види, колико далеко може отићи човек који уме да удари пса, тако да му овај дође назад у заштиту. Све што је изговорио, било је у тој мери неприхватљиво, да није представљало претњом. Постојала је извесност око немогућности, да икад истински буде пуштен у њен живот и након што проведе са њим, ту само једну ноћ у хотелу. Ходала је крај њега равнодушно, верујући да је питање тренутка када ће њена резигнирана доколица, овог човека напосто избрисати, као што га је несмотрено пустила у свој живот.

Позив за наредно виђење, није је плашио. Није га препознавала, припадао је другом свету, нечем њој посве страном, што ће њено тело можда моћи да прихвати или пусти у своју близину, али њен ум,

никад. Али антители, о тој опасности није размишљала. Није било ни најмањих назнака, да би икад могао бити саставни део њеног живота. Ичег. Тромост мисаона, у коју је западала, која ју је чинила посебно тешком, депресија која еј мисаоне процесе чинила успореним, без емоција и тиме неодлучности у одсудним тренуцима. Тромост непрележаних депресија, томе је одговарала ова поједностављена слика живота, у којој није било истине. Слушала га је као што се слушају тетке на пијаци, жене разговорљиве на аутобуским перионима, као људи који не узимамо озбиљно. Који ништа не кажу док говоре. Његов говор је био облак, на ком је одмарала своје уморне мисли, хроничну тупост, у коју би упадала сваки пут, пре него би морала да донесе одлуку, која би из корена мењала правац њеног живота.

Била је неодлучна, са сталним преиспитивањем исправности поступака, оправданости истих, са превише обзира према очекивањима других. Деловао јој је као човек вароши, снађен, а запрао изгубљен у раљама живота, уверен да влада тереном којим хода. И владао је, али области којима су се њих двоје кретали, нигде се нису укрштале. Помислила је само, пробуђујући тиме у себи радозналост, да би он могао бити један од носећих ликова, у роману њене сестре. Један од оних ликова, чије је животне приче немогуће домаштати, измислити их, јер је у њима било толико егзекуторског, толико начелног, исправног поступања, да би то забринуло, сваки здрав разум.

Човек који је са лакоћом говорио о спровођењу одлука, о насиљу, о пустошењу приватности, о непрепознавању различитости, о виђењу различитости као опасности коју треба уклонити, као и све што није разумевао. О кретању по површини, као најбољем начину да се време утроши у било шта, сем у разумевање. О несхватању појединца који има право на осетљивост. Она, одлучује пак да га пусти у њен живот. Презир према њему је апсолутан, то је било довољно. Посматрати га као човека, који није вредан никакве пажње, са одређеном запитаношћу у погледу тога, шта је наредно, што би могао изговорити, то је заиста било довољно. Одлучује да га пусти, не мислећи да јој на било који начин може наудити, јер је његова моћ опстанка по сваку цену и у свим условина, за њу неприхватљива. У сваком тренутку може престати да му се јавља, а да он никад и не сазна, шта се заправо догодило. Пацифизирасност исказа, иза којих се крила његова репресивна култура, која друге разоружава, поробољава, која чини да га други не виде унутарњу логику ствари, којом се намеће, онаквим каквим суштински није. Софија је помислила на свог пријатеља, песника, који би овде сигурно рекао, *Ако немају сазнање, не могу видети.*

* * *

Сусрети са мушкарцима, непознатим мушкарцима, виђања са њима, да ли су то могли бити изласци или шта друго. Предворја љубавничких односа. Наговештаји крупних промена у животу, који се копрца. Бити несрећна, отимати ти се, питала се, чему овај псеудо заклон. Била је у годинама када треба кренути директно у

ствари, хрупити. Договорити се око места виђања, гледала је да буде практична у погледу тога. Још увек у браку, чинило јој се најбољим избором да то не буду места скривања, јер суштински није се осећала кривцем, није сматрала да ишта има да крије. Прелазила би булевар и седала у локал, који је гледао на прозоре породичног стана у ком су живели, она и супруг. Једно од виђења са својим будућим љубавником, везала је за оближњу послатичарницу из бочне улице, за коју је више него сигурно знала, да нико од њених пријатеља не посећује. Такве ствари их нису могле занимати.

Ромињала је киша. Ходала је полако, није било узбуђености, наговештаја будућих догађаја. Човек ка ком је ишла, је био све крај чега је одувек пролазила посве мирна, за шта се није занимала. Преварила ју је идеја, да у ономе у коме не види опасност, кога не доживљава озбиљно, да у њему не може бити привлачности, искушења, препознавања на крају, скривених садржаја у којима ће угледати заправо своје лице. Веровала је истовремено, да иза такве једне досаде, мора бити још нечег. Њена радозналост није слутила, да иза недостатка треперавости, може стајати кључно искуство.

Затекла га је како седи испред Кристине у шушкавцу, са кишобраном у руци, без икаквог израза лица, након што су се њихови погледи сусрели. Са једном скоро досадом, у коју ништа не продире, у обамрлу самодовољност, скоро клиничку слику душевног поремећаја. Помислила је и још брже уколонила ту мисао, да би он могао имати психичких проблема, да је прикривени душевни болесник, особа са дијагнозом. Након што ју је угледао, устао је са столице и сачекао да приђе, без осмеха на лицу, без посебног поздрава. Понашао се у овој ситуацији чекања, као човек који је ту тек да обави ствари. Који је у тој мери био упућен у сусрете мушкараца и жена, да су посве излишне у таквом тренутку за њега, икакве конвенције.

– Често долазим овде, живим у комшилуку. Тирила и Методија. Знаш ту улицу.

– Баш и не.

– Знаш сигурно цркву СВ.Спаса која је у близини.

– Цркву? Цркву да.

– Одувек си живео у тој улици, ту си одрастао.

– Не, у улици којом си дошла, та прва кућа на углу код кружног тока, ту сам живео. Онда сам узео кућу у којој сада живим и реновирао је. Правио сам звучну изолацију. И легнемо ми тако прву ноћ, жена и ја, а ја куцам на зид суседне собе дечије и вичем Ани – Лаку ноћ, а она ми одговара –Лаку ноћ тата. Е јеееебем ти, тад сам знао колико ми је успела звучна изолација. Где ти живиш?

– У Далматинској.

– Да, излази на овај булевар. Није ли то чудно, ми смо заправо комшије.

Помислила је, да живимо у граду који има десет пута мање становника, можда би и били комшије, али бити комшилуком у милионском граду, њој се чинило непримерном опасоком. Овако су могли и остатак живота шетати овим улицама, када крену да дивљају липе и никад се не би срели. Он је истина деловао комшијски. Подсећао

је на људе из унутрашњости, где је одрасла. Без еманципацијских геста, непосредан, распричан, деловао је чак наивно. Низ препричаних догађаја, који се нису могли повезати, а који су имали у задатак само да је забаве, да их у нечему макар повежу.

Стално се у мислима враћала на њихов први телефонски разговор. Разговор у ком је, тек што јој је чуо глас, након пар конвенционалних речи, објашњавао како добија мансноћу за супу. Софија је пажљиво слушала, мислећи како се неко можда поиграва са њом. Иначе склона запиткивању, као неком виду професионалне деформације, коју је вукла из свог новинарског посла, схватила је да треба спорадично само, да га подбоде додатним питањима и да посматра шта се дешава. Да га потом слуша и посматра, као што се посматрају психијатриски случајеви на клиници, пре добијања коначне шифре.

– За килограм масноће, потребно ти је седамнаест килограма пилећих тртица. Пресвучеш тртицу, skinеш кожурицу, масноћа у шерпу, а остатке псу.

–И колико комада пилећих тртица има у седамнаест килограма пилећих леђа.

– 350 грама носе једна леђа отприлике, маса од врата до тртице, па израчунај. Узми у обзир да имаш пиле од 3 кг, а имаш и коку од 5 кг. Наравно, масноћа од кокоши најбоља је за пржење, јер све што у тој масти пржиш, оно не упија. Одеш код Радића, тражиш масне тртице од кокоши. Ја то скупљам, купујем за кера. Skinеш са тртице масноћу, она је ко прилепак уз леђа, а керу оставим леђа. Масноћу одвајам за супу. Истопим то на слабој ватри, не више од педесет степени. Мораш бити стрпљива да би добила маст, а чварке побациш, бескорисни су. Маст процедиш, ставиш у теглу и узмеш кад ти треба, за супу, чорбу за шта желиш.

– Пса храниш сировим месом?

– Зими му кувам да би јео топло, кад се скува убацим кукурузно брашно. Лети не кувам, дам му живо.

Помислила је, да ли истом оном псу, којег када удари, му трчи у заштиту. Неком математичком немуштом операцијом, још док је говорио, покушавала је да израчуна колико седамнаест килограма пилећих леђа је заправо тртица, који је то број пилећих тртица.

– Зар је сав тај посао, вредан добијања килограма пилеће масноће.

– Па то се за час очисти. Ја кад ти скувам супу домаћу, мислићеш да је Шелово уље за мотор, толико ту масноће буде.

Након овога није имала више шта да пита. Осетио је ову, за њега претећу њену тишину, помало збуњен одговорио – Што би ми било тешко и наставио да говори. Она је гледала на сат, више га није пажљиво слушала, размишљала је о обавезама које је очекују и начину на који би било најбоље организовати вечеру. Њен супруг је ускоро требао стићи кући и дете Из поподневне смене у школи. Приговарала је себи, што губи време на овако тривијалне разговоре и мушкарца, са којим више него сигурно, неће имати ништа. Помислила је на тренутак, да је последњи примерак времена које нестаје. Наивност са

којом је нескривено говорио о стварима, не препознајући у оном што говори, оно што би угрозило његову позицију у очима те жене. Да ни најмање не доводи у питање, своју аутентичност И статус, у овом одвећ уљудном, прикривено немилосрдном свету.

Али док су седели у посластичарници, сетивши се приче о пилећеј масноћи, прснула је у смех. Он је вероватно мислио да је изрекао посебно луцидну досетку, док се она заправо смејала разноврсности света, по којој је било могуће постојање једног оваквог човека. Он је зачудно погледао. У том тренутку седећи наспрам ње у посластичарници, није рекао ништа што би било смешно. Није заправо увђао да га она уопште не слуша, да се присећа њиховог првог разговора. Њиховог првог телефонског разговора, у ком он објашњава поступак добијања пилеће масноће.

Нешто је говорио за столом у посластичарници, питала се како је уопште запала у овако глупу ситуацију и гледајући његове очи, закључила је, да поседује посебну нежност, одређену рађаваност, којој није знала порекло. Овог пута је говорио о глисерима које је правио, видео касетама. Бизнису, са којим је постојао успешан мушкарац, још као посве млад човек. Првој веспи коју је возио по граду, првом Пасату којег је баш он увезао. Првој кући коју је купио.

– Рано само почео да радим, копао канале. Први сам у граду имао мотор, веспу, потом кола. Нико из моје генерације није том брзином напредовао. Окупљали смо се испред Точка. Девојака колико хоћеш.

Падобранац са највећим бројем скокова у Србији... причао је причу. Све што је рекао стајало је у прошлости. Гледала је његову крезубу вилицу, проседу косу и очи осенчене неком дубоком тугом, којој из његове приче није наслућивала разлог. Чинио јој се, по свему човеком прошлости. Очекивала је промену, нешто макар што би се тицало времена садашњег. Вешто је избегавао питања која су се тицала садашњег тренутка, шта ради, да ли је у некој вези, виђа ли своју децу. На крају је схватила да је рентијер неколико некретнина, чинило јој се неуспешан, јер све је на њему припадало прошлости.

Човек који је одрастао у великом греду, ничег урбаног није имао у себи. Није се чинио савремеником и она је веровала да то обесмишљава њихова даља виђања. Као што би рекао песник, *Ако немају сазнање, не могу видети*. Рачунала је још једино на сету у његовим очима, истовремено ласцивну, руралну и људску, која га је, знала је то, већ наредног тренутака, могла претворити у осветника, у својој борби за опстанак. Инстинкт самоодржања код њега је био снажно развијен. Све је у његовом поретку ствари, морало стајати на свом месту, а ствари и људи су поједностављеним поступцима и процедурама, морали обављати своју функцију и бити употребљени у адекватном тренутку. Радити ствари, које сходно додељним улогама требају да раде. Жене су морале бити жене, деца су требала да буду деца, радници радници, очеви очеви, а пси пси.

Плашио се псовки, видео би их само као простаклуке и нарушавање реда. Псовка као вид непосредности, као одраз хумора интелигентног човека у давању личног печет тумачењима, као

могућност поентирања, наглашавања, жаргонских пречица, све су то за њега биле непослушности. Није разазнавао у свом неразумевању ствари, колико ово неразумевање њему узима од могућности, спознавања милион других светова, који су живели паралелно крај њега. Чинио се честитим, али је било јасно да скученим разумевањем живота, се врти у кругу, као ухваћена звер и да је туга на његовом лицу, била заправо одраз овог заточеништва, којег није успевао да се ослободи. Био му је потребан други. Иницијација.

Зарад крутих правила овај син официра, одбацило је у животу толико тога, тако, да никад не сазна стварне разлоге прошлих догађаја. Мотиве људи. То свакако није видео препреком, његовим развијеним инстинктима самодржања и поновним устајањима након сваког таквог пада. Крупан, склон гојењу и још снажнијој сталној контроли и обуздавању телесне масе, са неуротичним апетитом, који је чинио да изгледа неутешним док једе и насупротив тога, његово контролисаоно, одмерено и суздржано држање, док за столом седе и други, одавало га је. Одавало је његове неурозе пуританца.

Ништа није смело бити бачено. Понекад је самога себе претварао у канту за отпатке, јер ништа није смело бити бачено. Овај сиротињски грч из ког је поникао, грч од којег га сва потоња његова богаћења, нису могла ослободити, чинила су га заточеником раних дана детињства и родитељских строгих кодекса понашања. Ни град у ком је живео, није имао снагу еманциповања, стварања новог система вредности, јер су стара, била дубоко окорењене у миље из ког је поникао. Тако је, вредности већ потпуно оспорених, од дубоких истина живота, који се сваки дан све суровије њему разоткривао, покушавао упознајући стално нове и нове жене, да пронађе неку, која ће му омогућити да сачува ореол изнад бившег света. Док се у њему батргао човек, који је желео ослобођење. Док је одабирао онај који је од свог заточеништва, изградио тврђаву, од сећања на некадању његову величину, уз низ неупотребљивих манира и принципа, у којима га је живот свакодневно демантовао.

– Па где ћеш сада живети, ако си кућу дао у ренту.

– Селим се у Котор, тамо имам стан који сам у протекле три године рентирао. Станари су ми оставили велике дугове, а у међувремену се у доњем граду догодила велика провала воде након киша и подижући шахте у оним улицама најближе мору, поплавила ми је стан који је у приземљу. Идем да средим то, па ћу видети шта даље. Ти, да ли си одлучила шта ћеш са викендицом у Ремети. Заиста се селиш тамо преко лета.

Софија ни сама није веровала у своју одлуку. Опет неодлучност, преиспитивање, несигурност у мотивацију, одговорност према породици.

– Када смо седели у Причи, прво о чему си говорио је била ћерка твог пријатеља, професора Бојића, директора клиничког центра Бањица. Рекао си, лепа, млада, паметна, понешеним тоном си говорио, скоро разнеженим, као да си желео да ми предочиш своје виђење женске лепоте, узуса естетских и вредносних. Са поштовањем си говорио о лепоти жене. Измештао си је из контекста времена у ком

живиш, стављајући око њене главе ореол, а посматрајући мене док ћутим, додирујући ме по руци, као да је то посве подразумевајуће и допустиво, размишљао си само о једној ствари, зар не.

– Поштовању традиционалних вредности, о породици за понос сам говорио, о томе како се дивим породицама које су опстале. Кад упознаш неку девојчуру без школе, без памети, без ичега, без стида без срама, не знаш ко су јој мама и тата, она не зна ни ко су јој деда ни баба, а зна прадеду од свог кера, родовник од кера боље познаје него своје породично стабло, како да не мислиш о Ленки.

Друга генерација убица и наркомана, курви, друга генерација калавштура. Ти си мислила да је само стилска фигура, да ивер не пада далеко од класе. Гледај те што убијају по улици, видећеш да су им очеви били убице.

Није имао храбрости да доврши оно што је она својим питањем отворила. Пустила га је да говори даље.

– Мој отац је убијао у праведном рату, у борби против окупатора, ослобађао своју домовину, свој завичај, није служио окупаторе, као ови пробисвети што хоће. Наша земља у рату, мој Београд је био у рату, а ја да идем по туђим селима, да делим правду, наравно да нисам хтео. 20км на Кордуну јужно од Загреба. У његово село се дошле усташе клале редом. Имао је двадесет година кад су дошли у његово село и почели да кољу. Побеглао је у шуму. Није ни знао за комунисте, то је за њега била прва војска која је дошла у његово село, да ослободи место у ком је рођен, то је било све што је знао о њима. Ратовао је и имао, 36 година када је пензионисан, као ратни војни официр. Прве академије су тад почеле да избацују офицере, десет година само после рата, 1957. Мој отац био преправедан, репоштен. Не крадем, не ратујем ради личног богатства. Нисам радио ништа, чиме бих га осрамотио и то је све, а то је данас много. Поштовао сам их, никад им нисам лошу реч рекао, бринуо сам о њима до задњег часа.

– Како је умро твој отац.

– У кревету, у својој спаваћој соби, у сну. Старост и болест, од свашта се умире у сну. Мати, имала је 80 година, а отац 92, а његова мајка рецимо 113 година. Ја сам се родио оне године када је била велике суша.

– Сећам се сцене, мала река и плове по води свеће.

– Ти кад си се родио.

– Ма не, сцене из тог филма. Неко је молио сплавара који је одржавао реку, брат му је умирао и његова свећа је била мала, догоревала је. Насадио је свећу на свећу, не схватајући да је неког другог убио.

Софија није схватала, како је од смрти ближњих, дошао до сцене у филму, али ове нелогичности у његовом понашању, њу као да су водиле кроз лавиринт, за који је морала да сазна куда води, не увиђајући, да је већ таоц њиховог односа, да су они заправо у вези.

– На кога си ти заправо, коме сличан.

– На мајку наравно. Блага, права војвођанска нарав. Доследност. Никад нисам допустио да се оспори, оно што сам

претходно рекао. Чак и кад погрешим, нисам хтео да збуним своје дете, то сам од родитеља научио. Ако нешто не може данас, онда то исто сутра не може, а они ће да пробају, сто пута ће да пробају. Али доследност, то је суштина.

Гледала је, да ли је он могућ, постојање такве свести или је само престрављен присуством лепе и младе жене, која не повлачи своју руку, док је милује.

– Здрави прави, имају свој живот, снашли су се у овом свету и друштву и могу мирно да спавам. Дао сам им праве вредности. Држим их равнима себи.

– А дабогда црко.

– Неее, то је нешто друго, то није тако било. То је ван контекста, Ана није то заиста помислила, мада не постоји оправдан разлог, да неко некоме то каже. Уједала је као повређен кер, све око себе. Нема демократије, нема се времена за то, ствари треба пресецати у корену. Породица не треба да има демократију, мора да се зна ко коси, ко воду носи.

– Ти си заштити своју породицу.

– За свог живота сам их све обезбедио.

– И кад си напуштао њихове мајке и одлазио са другим женама и тад си их обезбеђивао. Како су то тумачила твоја деца. Шта мислиш да ли их је то повређивало.

– По узору на Селујемана великог, који је имао више жена, све сам их окупљао око себе и сви су са свима сарађивали. Свака моја жена је сарађивала са претходом и деца из једног брака са својом полубраћом и полусестрама. Али то није повређивало моју децу и моје жене.

– Кажеш да их није повређивало.

– Види, ти имаш цео роман у свом животу. Имаш дете чија је свака једна година живота роман. Мене не мораш, ништа више испитивати.

Софија је осетила како је ово преломни тренутак, тачка његовог пуцања. Пуштајући га да говори, постављајући тек по неко питање, којим би усмеравала ток разговора, остављала га је да слуша свој глас док говори, док сам не осети, апсурдност својих речи, неистинитост исказа, једностраност виђења, непринципијелност. Суштински непринципијелност, у свој тој наводној доследности, којом се држао традиционалних вредности, где је брига за породицу била једина мера ствари, чак и кад је формирао паралене бракове и породице. Ћутао је неко време, а потом додао.

– Наравно да сам повређивао. И ја сам био повређен.

– Шта мислиш на крају, да те је обмануло, увукло у овакав ток дешавања, твоја снага или твоја слабост.

– Оно што је мени снага, за тебе је свакако слабост. Али заборављаш да нисмо од истог материјала саздани. То нас је и спојило. Како си оно рекла, да не треба наседати на причу о савршеним љубавима, да љубав почиње управо у људским слабостима, или поларној природи човека у оном аморалном, што морал никада не може схватити. У тој природи постоји змија, птица, жаба, цвет, орао,

супротности које су саставни део живота, а онда И партнерских односа. А онај ко то не види, може само сањати савршенство у којем човек само продубљује, ионако свеprisутну мржњу, према самом себи и земљи.

Била је затечена могућношћу, да ишта слично запамти. Да је слуша док говори. Као да је почео да расте крај ње, преображава се, али она је знала, да ће се већ у наредном тренутку, његова природа показати јачом од његовог новог разумевања живота. Да није човек, на чији преображај И раст се може рачунати. Да ће је оставити на наредном углу, када се појави облина, којој не може да одоли, не зато што његов уд има више икакву моћ, већ зато што је инстинктивност природе, идеална слика живота, које није смео да се одрекне. Све је почивало на тој слици.

Из романа у рукопису

Марија Јевтић Дајић

Љиљана ЛУКИЋ

РЕПОРТАЖА ЖИВОТА

– Мали, знаш ли где станује писац Ј.Н.?
– Идите право овом улицом до краја!
– Зар тако близу? Рекли су ми да он живи ван града.
– Улица је дуга, излази до морске обале и онда се наставља једним путељком.

– Хвала. Снаћи ћу се већ.

Дјечак одјури на „понију“. Ја забаших на раме торбу коју сам била спустила на тротоар да мало предахнем и кренух. Сирена брода, којим сам допловила, огласи се наговјештавајући наставак путовања овог колоса. – Тао! – махнух бродској грдосији која се удаљавала.

Да ли ћу успјети? – питала сам се идући скоро пустом улицом. Палме и олеандери свијали су се с обје стране, али је та заштита била премала пред jakim медитеранским сунцем. Понегдје, на некој клупи, сједјели су старци, вјероватно, рибари који би, с времена на вријеме, понешто проговорили. – Гдје су туристи? – помислих и сјетих се да је ово острво мало познато.

Као што је дјечак и рекао, улица се нагло сужавала и настављала путељком који је ишао уз саму обалу. Прошла сам крај неколико увала, у којима су били привезани чамци. С лијеве стране море, с десне црногорична шума, из које се чуло уједначено зујање цврчака. Одједном угледах дугачку жичану ограду. – Ту је! – помислих и ускоро спазих улазна врата на којима је била табла с натписом: – Чувај се пса!

– Шта сад? – лецнух се посматрајући кров куће који је извиривао из зеленила.

– Како допријети тамо? – помислих а у свијести ми се указа слика веселих колегиница које су ме испратиле на ово путовање. – Какав ли је? – питала се Жанет. – Вјероватно ружан – додала је Ивона – зато и не допушта да му објављују фотографије. – Шта ћеш обући? – интересовала се Ана-Марија, нудећи ми избор из своје гардеробе. – Зна се шта: кошуљу и фармерке, као увијек – била сам тврдоглава. – У том случају добро би ти дошло мало мојих реквизита – показала је Жанет на своје груди и бокове. – Не брините, морам успјети – рекла сам и истрчала из редакције.

Сада је слику другарица замијенила стварна слика. Улазна врата су, вјероватно, закључана – Да бар неко наиђе! – мислила сам, и окретала се на све стране, али без резултата. – Да не идем! – јави се једна мисао, на први поглед спасоносна, но не закачих се за њу. Лик господина Дипона као да је чекао у мојој подсвијести баш тај тренутак да се појави. Видјела сам га у моменту кад ми, десном руком подижући наочари, које су му већ биле спале до пола носа, говори: – Ако добијете тај интервју и напишете репортажу, као што сте обећали, примам Вас у стални радни однос. – Док сам жива, враћаћу у мислима тај дио „филма“, који је за мене био од изузетне важности. А како и не би! На тај начин добила бих стални радни однос репортера у редакцији једне од водећих француских ревија. Сви који су то покушавали, знају како је тешко добити такво мјесто, а посебно нама странцима, према којима су Французи врло неповјерљиви. – Натјераћу ја тог уображеног типа да говори. – Не вјерујем да ћеш успјети – рекао је Жан. – Мушкарци су увијек скептици – одговорила сам му – па није изнимка ни мој вјереник. – Желим ти срећу! – завршио је Жан, загрливши ме и пољубивши а по лицу му се видјело, да немам много шансе.

Уз помисао: – Морам успјети! – грчевито сам притисла кваку на капијским вратима. Резак звук запара ми уши. Учини ми се да се небо пролама. Тишина, а затим лајање пса. Застадох у дугачком коридору, испреплетеном од винове лозе. Кад ми се очи привикоше на полумрак, на крају коридора, примијетих неку прилику у радничком комбинезону која је умиривала пса. – Добро је. Чувар ће ме одбранити. – Коракнух одлучније, иако се пас отимао из човјекових руку и бијесно лајао, те са страхом помислих како бих прошла да овај човјек није ту.

– Жељели сте нешто – зачух глас човјека у радничком комбинезону који је држао у рукама тек откинут грозд.

– Да – рекох – и спустих торбу да предахнем. Тражим писца

Ј. Н.

– Неки интервју је у питању?

– Тако нешто.

– Заказао Вам је да дођете?

– Не.

– Онда вас неће примити.

– Али ви ћете га, у моје име, лијепо замолити.

– Он не даје интервјуе.

Грозд паде у корпицу, мамећи својим напуцјелим зрнима.

– Ја овај долазак морам искористити за разговор јер се иначе не могу вратити кући.

– Гдје живите?

– Тренутно у Паризу иначе сам из... за Вас далеке земље.

– И зашто баш морате разговарати са писцем?

– То је услов да добијем посао новинара у Паризу.

– Какве глупе услове постављају директори!

– Не глупље него писци.

Пас леже у хлад исплазивши језик. По први пут могу да одахнем. Човјек се пење на љествице и великим маказама сијече гроздове, бацајући их у корпу од прућа.

Овога треба послати по смрт – мислим, али се обуздавам да не – покажем зловољу.

– Лијепо грожђе – кажем – и најрадије бих сјела, макар и на земљу, јер сам толико уморна. Човјек ради и не гледа ме. – Кретен! – мислим. – Шта ми тај може помоћи? Али ипак, треба бити стрпљив и упоран.

– Како се зове пас?

– Рекс – одговара човјек и даље ради.

– Лијеп пас! – кажем и најрадије бих послала доврага и човјека и пса.

– Лијеп, али опасан. Имате срећу што сам ја био с њим кад сте ушли.

– Знам. Али морала сам да ризикујем. Ни вјереник ни ја немамо стални посао. Од овог кретена што не даје никоме интервјуе, све ми зависи.

– Не знам ко су већи кретени да ли новинари који не пуштају људе на миру или људи који хоће мирно да живе и не пуштају да их други „завитлавају“.

– Охо, чикица прелази на говор улице.

– Извините због оне ријечи „кретен“ – кажем, спремна да увучем „рогове“.

– Немојте се извињавати, госпођице. Ј.Н. није ни заслужио боље ријечи.

– Зар је тако лош?

– Јесте.

– Па што онда радите код њега ?

– Зато јер не могу да га се ослободим. Видите, ја овдје радим, а он само пише. Ја га прекоријевам што не излази у друштво, што не ужива у радостима живота као и остали људи, а он почне да се каје што тако не чини и обећава ми да ће већ сутра почети другачије да живи, али кад дође јутро, он опет сједа за свој радни сто. Сви моји вапаји су узалудни и ја схватам да сам жртва његове обмане. Ја се буним, хтио бих да одем, да га напустим, доврага тај манијак који зна само за свој рад! Све ја то знам, госпођице, али тај „кретен“ је јачи од мене и ја сам у његовој зависности. И сада, ви то не чујете, али ја и те како добро чујем како ми он говори: – Отјерај ту госпођицу, па знаш да ја не разговарам с новинарима! – али, ја се, ево, опирем и не знам да ли ћу у томе успјети.

Човјек силази с љествица и у видокруг мог погледа прво дођоше његове руке: дуги прсти лијепо обликоване шаке. Погледам га у лице: просијед педесетогодишњак маркантних црта.

– Ко је победио? – питам смијешећи се – ви или писац?

– Изгледа ја чим нисам наредио да изађете.

Узима корпу с грожђем и позива ме да пођем с њим. – Значи, прочитали сте ме – каже – али ипак нисте одмах. Пристаје на разговор, али само под једним условом: могу питати шта хоћу, могу

објавити репортажу какву хоћу, (он је неће читати), али не дозвољава да разговор снимим или да њега фотографишем.

На тераси пред кућом сламне фотеље. Скоро се бацам у једну јер једва чекам да сједнем. Из куће чујем глас: – Одмах се враћам.

Журно вадим цигарете из торбице а ко зна да ли је то мом домаћину по вољи?! Уживам у диму цигарете која треба да ми ублажи трему: каква питања поставити да се Ј.Н. не увриједи?

– Нисте дуго чекали? – Мој саговорник прилази и сједа у фотељу преко пута мене. Црна кошуља и сиве панталоне! У угловима усана и очију мање боре. Међу прстима држи кутију цигарета.

– Већ сте запалили? – пита – и упаљачем, који вади из цспа панталона, пали себи цигарету.

– Трема – мислим – ништа мања него моја. Личимо на два непријатеља од којих сваки гледа да укради што више.

– Одавно пушите? – питам тек толико да отпочнем разговор.

– Одавно. Уосталом ти појмови одавно, јуче, за мене не важе откада сам се настанио на овом острву. Не знам да ли ћете ми вјеровати, али понекад не знам ни који је дан.

– Зар не читате штампу? Не гледате телевизију?

– Не. А телевизор нисам ни купио.

– Желите да живите робинзонски.

– Морам. Иначе не бих издржао овакав начин живота.

– Зар је то једини услов да стварате? Није ли превисока цијена тога ?!

– Тешко је то објашњавати. Зато и не волим интервјуе. То се не објашњава. То се једино схвата или не схвата.

– Читала сам да је Хемингвеј рекао: – Писати значи живјети осамљеним животом.

– Па, ипак, он је нашао времена за много тога сем писања.

– Свако има свој метод рада.

Ј. Н. пали нову цигарету. Мене не нуди. Чини ми се, да је, на неки начин, одсутан.

– Смијем ли вас нешто питати? – обраћам му се – зашто не допуштате да се објављују ваше фотографије? Читаоци уопште не знају како изгледате.

– Читаоце треба да занима моје дјело, а не ја. Они које занимам ја, а не романи које пишем, не треба ни да их читају.

Сама себи палим цигарету. Мој саговорник је толико одсутан (загледан негдје, у неку имагинарну тачку) да то и не примјећује. Гледам у кактусе који окружују терасу. Нигдје цвијета! Љепоти као да је овдје забрањен приступ.

– Знате ли – наставља своју реплику мој саговорник – понекад се згрозим при помисли на читаоце. Замислите колико један просјечно добар писац, чија се дјела преводe широм свијета, има читалаца. И шта све они могу да мисле о писцу, посебно на основу писања булеварске штампе! По мени требало би укинути биографије писаца. Уосталом, не знам да ли књижевност уопште има неког смисла.

– Претјерујете.

– Не, заиста то мислим.

– Да ли то мислите ви или писац у вама ?

По први пут нешто као осмијех на његовом лицу. Глава му улази у сјенку кактуса. Он и кактус!

– Зна се ко то мисли. Видите ли овај хаос у друштву. Шта може књижевност ту да уради? Можда наука и свакако она, има много веће шансе? Наука и корача циновским корацима. А умјетност? А књижевност? Ја се нпр. више дивим Софоклу, који је тако давно живио, него неким савременим писцима.

– Које писце још волите?

– То је глупо питање. Не волим ни једног јер ако бих му се сувише дивио, морао бих да га опонашам, а то би била смрт за мене као писца. Треба бити сам свој предак. Некад, док нисам дошао на ово острво, лудачки сам читао. Једног дана ријешило сам да све оставим, па и књиге.

– Зар сте то могли?

– Ви сте сувише сентиментални, госпођице, а ни новинарство не трпи сентименталност.

Осјећам се непријатно, но нисам очекивала, ваљда, да ме он хвали. Премећем по глави шта сам оно хтјела да га питам. Многа од питања сам напамет научила. Преслишавам се једно: – Данашњи писци одликују се великом ерудицијом. Данас је немогуће писати без асоцијација, вољних конотација, без експлицитних и имплицитних референци. Шта ви кажете о тим утицајима?

– Глупост – мислим – па нећу, ваљда, тако да га питам као папагај. – Мозак као да ми је од олова.

Мој саговорник пали и трећу цигарету. Овај пут нуди и мене. Знате шта – каже – интервјуе не треба писати на брзину. Ужасава ме тај клише: питања и одговори. Знате ли ви колико је то лажна слика? Човјека треба упознати, а то се не може на брзину. Уосталом, не знам шта вас може занимати у вези са мном. Све је то тако безначајно, а ја сам слаб козер. Вријеме је да пођем у виноград: ноћашња олуја, вјероватно, је направила штету.

– Али ја нисам завршила посао.

– Нисам ни ја, госпођице. Умјесто да пишем, ја сједим, ево, с вама и наклапам као нека баба.

– Треба направити предак у раду. Уосталом, вама је лако јер се писац и неписац смјењују.

– Ах, да. Све је то мистериозно, госпођице. Сам чин стварања је мистерија над мистеријама. Мени се дешава да узмем чист лист папира и оловку а да уопште не знам шта ћу писати. С покретом руке нижу се ријечи и реченице. Развија се нека радња о којој још претходног момента нисам имао ни појма, неке личности, у чије се судбине толико уживљавам да ми се чини да су стварне као ви или ја сад. Одакле сам сазнао за њих? Како су ушле у моју свијест? Шта ће бити на крају с њима? То зависи од мене, али њих воде конци неке судбине које ја не држим у својим рукама. Јер, ја никад не бих убио човјека, то је сигурно, а у мојим књигама има личности које умиру у току радње. Ко их је „убио“ него ја? А зашто сам ја то, ако сам поштен човјек, смио допустити? Зашто нисам описао њихов срећан исход?

Све су то питања о којима би се могло писати, госпођице.

– Да пођем с вама, разговарати можемо и успут?

– Упорности вам не мањка. Али, то је и добра особина.

– Она улази у састав моје професије.

Ј. Н. ћути. Изгледа надао се да ће ме се отарасити. Мук који је настао дјелује непријатно.

– Синоћ је била олуја. Морам обићи винограде. Ко зна колика је штета?!

– Ви бринете и о томе?

– Да. Мој брат је адвокат и живи у Швајцарској. Ја сам се вратио овдје на родитељско имање. Причекајте за часак!

Нисам се честито ни окренула, а мој саговорник излази из куће носећи маказе.

– Да успут обрежем лозу, ако буде требало.

Полазимо путељком иза куће. Он иде први, понегдје застаје и сасијеца суве гранчице. Рекс, који се навикао на мене, остаје у дворишту.

– На неким мјестима лед је дотукао лозу. – Пробајте моје грожђе! – додаје Ј.Н. и одсијеца ми велики и лијепи грозд.

– Зар ви нећете јести? – питам.

– Не. За данас је превише шећера.

– Већ сам мислила да нећете да правите друштво досадној новинарки.

– Новинари су већином досадни. Али не знам да ли баш и ви – смије се и при том му се бијеле зуби. Овдје, на сунцу, дјелује некако млађе.

– Добро је, ипак, што сте пошли са мном. Интервјуе не треба давати у радној соби. Бар ја то не бих хтио. Јер мој живот је веома сложен. Ако сте читали неки мој роман, вјерујем да вам није пало на памет да је аутор тог дјела и виноградар. А све ове чокоте ја сам засадио и одњеговао.

– Тиме се може похвалити ријетко који писац.

– Гледајте овај грозд! – показује један крај којег управо пролази. – Зар није диван?

– Да, и симпатичан је. Није као ви.

– Ја? Зашто?

– Зато што сте се толико отуђили од људи. Зашто живите ту сами? Зашто не дозвољавате да вас интервјуишу и фотографишу?

Прстом хоће да зачепи уво. Симпатичан гест и гримаса!

– Зашто тих толико „зашто“? Нисам се отуђио од људи. Поћи ћете вечерас са мном у хотел да се увјерите. Ја само не трпим новинаре. Не желим лажни публицитет и то је све. Схватате ли?

– И схватам и не схватам. За мене је глупа та изолација.

– Нисам изолован. С мјештанима се веома добро слажем.

– Па шта ћете, уопште, овдје, на овом острву? Завукли сте главу као ној у пијесак и не мичете се.

– Доносите површне закључке. Никад немојте рећи нешто у шта нисте сигурни.

– Сваке зиме напуштам ово острво, за извјесно вријеме, и

одлазим на путовања по разним крајевима свијета. Ове године био сам у Аустралији.

– Ви? – питам изненађено. – Па о томе се уопште не зна.

– А зашто да се зна? Зар неке морам да полажем рачуне?! Уосталом, могу вам рећи да путујем incognito.

– Из ког разлога??

– Зато што хоћу да живим животом у коме ме неће нико узнемиравати, а најмање булеварска штампа.

– Ипак сте чудни!

– Можда. Па чудан сам самим тим што пишем. Који би паметан човјек у данашње вријеме све подредио писању?!

– Немате баш добро мишљење о писцима.

– Не. Али ипак не бих био ништа друго. Ви не можете схватити како то човјека „држи“. Узмеш чист лист хартије и пишеш, а под твојим пером остају људи, догађаји. Ти си стваралац, бог у малом. Играш се људима и њиховим судбинама. Ствараш један нови свијет.

– Зар пишете оловком или пером, а лаптоп?

– Пишем на старински начин. Нисам мијењао навику.

Долазимо до јарка пуног воде.

– Овдје нећете моћи без моје помоћи – каже и хвата ме за руку. Рука му је снажна, чврста. Пушта моју чим сам прескочила јарак. Смијем се у себи. Хоћу да му кажем да сам у гимназији била репрезентативка у скоку у даљ. Али, наравно, то не говорим. Дошла сам да чујем ја њега, а не он мене.

– Скачете лако – каже. – Је л` и то спада у професију новинара?

– Не – одговарам. – Хвата ме на танак лед – мислим. – На крају од интервјуа неће бити ништа.

Пуштам га да иде поред мене. Обоје ћутимо.

– Дуго се бавите новинарством?

– Зар вам изгледам тако стара?

– Збуњен је и некако чудан.

– Извините, одвикао сам се од женског друштва.

– Зашто?

– Па не морате да знате баш све тајне.

– Је ли то тајна?

– За мене јесте.

– Били сте некад заљубљени?

– Да.

– И оставила вас је ?

– Не, она мене. Ја сам њу оставио.

– Због чега?

– Зар бисте ви трпјели човјека који је роб писања? Жена тражи много пажње и не подноси да је нешто друго важније од ње. Схвативши то, на вријеме сам отишао.

– Била је то нека лоша жена. Извините, што тако кажем.

– Требало је да подреди своју личност вама.

– Није могла. Увијек је жељела да она буде у првом плану.

Имали смо исте нарави.

– Па зар ви нисте могли да се прилагодите њој?

– Нисам. Писање је нешто што је јаче од мене. Не бих могао без њега да живим.

– Уосталом, човјек увијек негдје губи, негдје добија.

– Та ваша љубав? Је ли она из периода док још нисте постали славни?

– Јежим се од те ваше ријечи: славан. Шта је то уопше славан? Људи открију у вама или у вашем дјелу неки значај и почињу одједанпут да се интересују за вас. Па ја сам био исти и прије свих оних награда које сам добио. Мој први роман није хтио да штампа ни један издавач. Сјећам се да сам тада ишао од редакције до редакције мислећи: – Глупани, упркос свима вама, једног дана ћу постати славан. А када су признања дошла, било је прекасно да бих био срећан. Моје најљепше године већ су прошле. Ако срећа и задовољство не дођу у право вријеме, онда им се човјек не може више радовати.

– Ипак избјегавате одговор.

– Да, било је то негдје на почетку.

– Нисте покушавали други пут?

– Не, тада је већ књижевност постала за мене важнија од свега.

– Још није касно.

– Поодавно је касно. Писање је љубавница која не трпи супарницу.

– Права жена не би тако реаговала.

– А које су то „праве“ и „криве“ жене? Све су жене једнаке.

– Варате се. Зар је могло једно лоше искуство тако дјеловати на вас?

– Зашто да не. Тим више што ја нисам био равнодушан.

– Вољели сте је?

– Много.

– И изабрали сте самоћу и ову изолацију након тога.

– Знате како се каже: – Човјек никада није сам ако другује с књигом.

– Да, мали бог.

Газимо ћутке траву. Осјећам да ме боли желудац. Не знам да ли је то само од глади.

– Хоћемо ли се вратити?

– Можемо.

– Нема много штете од јучерашње олује?

– Нема.

– И сви ови виногради су ваши?

– Да.

– Шта радите с толиким новцем ако грожђе продајете?

– И то вас занма.

– Зашто да не.

– Немам новаца.

– Како?

– Имам неке обавезе и сав новац од књига и имања иде на то:

– Шкрти сте. Никад нећете да кажете све до краја.

– А ви сте сувише индискретни. Мислим да претјерујете с тим питањима. Овдје ћемо се растати.

Објашњава ми куда ћу проћи да бих изашла на онај путељак: – Наћи ћемо се у хотелу а то је једина зграда на спрат у центру острва. Доћи ће – каже – у пет сати. Треба да се дружимо у разним срединама да бих га упознала.

Лијено вучем ноге. Земља је још влажна па се на сандалама накупило благо. Пролазим крај маслињака. Јесу ли то они које је Ј.Н. опјевао у својим пјесмама? И шта све он не пише: приповијетке, романе, драме, али и поезију и есејистику! Колико ли му је година? Жилијет, Ана – Марија и Ивона би полудјеле кад би га видјеле. А тек Жан! Ко је могао претпоставити да је Ј.Н. тако шармантан упркос поодмаклих година?!

У хотелу хладовина као освјежење. Бацам се на кревет жељна одмора и сна.

Куцање на вратима ме буди. Рецепционар ми саопштава да ме Ј. Н. чека у холу.

Очајна сам. Преспавала сам неколико сати и допустила да закасим. Сидим се што нисам понијела неку хаљину. Силазим невољно у хол.

Из фотеље се смијешу Ј.Н. Свијетлосиво одијело, тамноплава кошуља кравата исте боје. Дође ми да звизнем од чуда! Љута сам на себе и своју неуредност. Почињем да уједам:

– Ко би рекао да робујете конвенционалностима?! Нисам могла да замислим Робинзона у одијелу.

Ј. Н. не одговара. Видим да сам претјерала и извињавам се због тога.

Облак дима који испушта из луле заклања ми његово лице. Не знам шта мисли и шта смијем да га питам.

– Имате погрешне представе о људима, или боље речено, површне. А површност ме веома нервира. Хоћемо ли да прошетамо?

– Да ли и то спада у мој и ваш задатак?

– Свакако. Придружите ми се у шетњи коју ја иначе обављам сваког дана.

– Да ли је писац писац и кад овако шета?

– Начелно да. Сада не мислим о писању, али ко зна?! И овај наш разговор може ући у неко моје дјело. Варијације су бројне а наравно и модификовање. Уопште, писање је један *circulus vitiosus*.

Ј. Н. поздравља старце који, најчешће по двојица, сједе на клупама дуж обале. Распитује се за њихово здравље. Види се да се добро познају. Старци на мене гледају некако с висока, али осјећам да су радознали. Ј. Н. ме не представља и ја се не укључујем у разговоре.

– Не знам да ли су ме овдје икада видјели с неком женом? – каже Ј.Н. – Мора да им је ово чудно.

– Пореметили сте уобичајени начин живота.

– Ви сте ми га пореметили.

– Извините.

– Извињења не помажу. Требало је да се другачије понашам.

– Да напујдате пса на мене!

– Још сте и дрски!

Љут је и то се осјећа у његовом гласу. Како је непредвидљив,

још може да се једноставно окрене и оде. – Шта ме тјера да му стално противрјечим?! Па нисам таква иначе!

Пролазимо крај неке старе цркве. Малтер јој је опао на више мјеста.

– Ова црква је из дванаестог вијека. Уђимо да је разгледате!

Хоћу да га питам да ли улази у цркву сваког дана или сада због мене. Ипак не говорим ништа. Ћутке разгледамо фреске.

– Знате ли да је Достојевски могао сатима да стоји пред Рафаеловом „Мадоном“?

– Волите Достојевског?

– Да, али ми је ближи Чехов.

– Могу ли да то напишем?

– Можете. Погледајте овај овал лица! – показује на једну фреску. То је дивно урађено!

У цркви никога. Свијеће сабласно горе.

– Какав мир!

– То је оно што ви тражите. Бјежите од људи.

– Опет почињете. Показао сам вам ову црквицу јер је то једина знаменитост на острву. Уосталом, ми овдје немамо Лувр, Версај као ви у Паризу.

– Нисам Парижанка. Зато ми је и теже да добијем стални посао у том граду. Ја сам из дијела некадашње Југославије. Знате ли шта о тој земљи?

– Морам признати да нисам баш много обавијештен о томе. Откако сам овдје, на острву, не читам новине, не гледам телевизију, искључен сам из дневног тока збивања, али понешто сазнам онако узгред или током путовања.

– Не могу да схватим да нормалан човјек може да живи у таквим условима. Зар не пожелите да гледате неку добру ТВ емисију?

– Ах, шта све човјек пожели!

– Аскета!

– Не одговара. Овај пут се смијеши. Дође ми да га узмем за рамена и продрмам.

Палим цигару за цигаром. Он не учествује у том мом ритуалу. Овај ће ме заиста изнервирати!

– Пођимо сад у конобу! – каже заповједничким тоном.

– Гостољубиви сте.

– Један дан у животу се и то може.

Мирис сардела ми дражи нос. Гладна сам. Сем оног грожђа данас, нисам ништа друго јела. Мрзило ме да у хотелу силазим на ручак.

Коноба је скоро празна. Неколико старијих људи се куца чашама. Конобарица и ја смо једине жене.

– Жене на овом острву ријетко излазе из кућа – каже Ј. Н. на мој упит.

– Понекад се ту нађе покоја странкиња, али туристи овдје ријетко навраћају. Зар бих ја ту живио да је другачије?

Ј. Н., и не питајући ме, поручује боцу црног вина са двије чаше и сарделе за „госпођицу“. На моје питање зар ћу јести сама, одговара ми

да жали, али он је вегетаријанац. Не једе ни сарделе, а у овој коноби се само оне служе. Мислим да и ја одбијем јело, што ипак не чиним. Исувише сам гладна и обуздавам се да не једем халапљиво. Ј. Н. ми наздравља и куцамо се чашама. Пазим да попијем само мало јер је вино одличног квалитета. И Ј.Н. пије као врабац. Бутељка ће остати за нема тек мало отпијена.

Из цу-бокса чује се тих музика. Свјетло је прилично дискретно, сјенке се губе у рибарским мрежама, окаченим по зиду. Преврћем по памети питања које бих могла поставити. У торбици ми је биљежница и ту сам их скицирала. Непријатно ми је да читам питања, па, ваљда, знам и нешто усмено да питам.

- Ослободите се улоге новинара!
- Откуд знате да о томе мислим?
- Шесто чуло – одговара и смије се загонетно.
- Волите ли музику ? – питам тек нешто да кажем.
- Не знам. Немам времена да је слушам.
- Ову?
- Да, свиђа ми се.
- И мени.

– Ваш вјереник ће бити ожалошћен ако сутра закасните на брод и не стигнете на вријеме. Потребно је рано лећи да би се рано устало.

- Никад не лијежем рано.
 - Ја ћу вас сад отпратити до хотела.
 - Љубазни сте. Не треба. Новинару не треба пратња.
- Хвата ме паника. Она силна питања која сам спремила!

– Па још вас нисам ни питала оно што треба.
– Питали сте и превише. Добром новинару је то сасвим довољно.

- Ја нисам добар новинар.
 - Не сумњам у ваше квалитете.
- Већ стижемо до хотела.
- Лаку ноћ и пријатно, поздравља Ј.Н. доводећи ме до рецепције.
 - Отпрати госпођицу до собе, молим те – обраћа се рецепционару.

Док сам се снашла, Ј. Н. је већ изашао. Кажем рецепционару да ми се не иде у собу и сједам у холу, у ону исту фотељу, гдје је поподне сједио Ј.Н. Нервозно вадим цигарете и грозничаво увлачим дим.

- Рецепционар ме посматра.
- Јесте ли ви новинар? – пита.
 - Потврђујем главом, лијена да одговорим.
 - Имате посебну срећу, госпођице. Откако је Ј. Н. овдје, није дао ни један интервју. А не знам ни сам колико је новинара баш ради тога долазило.
 - Зашто је толико чудан?
 - Није чудан, али не подноси новинаре. То је, можда, због онога што му се десило.
 - Шта се то десило?

– Па и његова жена је била новинар, а он њу никад није могао да преболи.

– Зато ту живи тако усамљено.

– Он тврди да је то због писања, а ја због разочарања у љубав. Рекао ми је да је он њу оставио јер је био свјестан да она неће моћи подносити његово писање.

– То вам је он рекао?

– Да. Нешто отприлике тако.

– Не знам. Можда ни он не зна. Она је имала љубавника: једног свог колегу. Тако се, бар, оvdје причало кад се он вратио у родитељски дом.

– Можда су то само измишљотине?

– Ја га никад нисам питао о томе иако га знам још из времена када је био младић. Једно вријеме смо се чак и дружили, а онда је он отишао у Швајцарску на студије код брата који је много старији од њега.

– Мислим да је, ипак у питању његова заљубљеност у писање.

– Можда?

– Чуди ме што живи тако скромно. Његове књиге се штампају широм свијета.

– Мора да је веома богат?!

– Сад ћу вам нешто показати – каже рецепционар и доноси ми неколико писама. – Погледајте, данас их није тражио, а ја сам заборавио да му их дам. Поштар сву његову пошту оставља код мене а Ј. Н. је узима кад иде из шетње.

– Ко му пише? Сигурно неки обожаваоци?

– Добротворне установе. Сав новац који добија од књига, а и за грожђе, шаље за збрињавање гладне дјеце.

– И ништа ми није рекао о томе!

– И неће. Он не жели да се о томе зна. Немојте објавити ништа од овога што сам вам рекао, молим вас!

– Узимате ми такве адуте!

– Имам повјерења у вас. Уосталом, Ј. ми је рекао да вас отпратим до собе.

– Крећем послушно за рецепционаром. Ноге једва иду. Степенице, покривене црвеним тепихом, шкрипе.

– Лаку ноћ и надам се да ћете се држати договора!

– Лаку ноћ! – одговарам – и будите без бриге!

Ујутро рано смјештам се на палубу брода. Тек се раздањује, а ја нисам ни ока склопила. Читаву ноћ сам настојала да напишем репортажу. Капци су ми тешки, а тешко је и у плућима. Кад бих могла још мало да останем!

Бродска сирена опомиње ме на полазак. Претрнем. Са мола ми маше Ј. Н. – Довиђења и срећно – довикује.

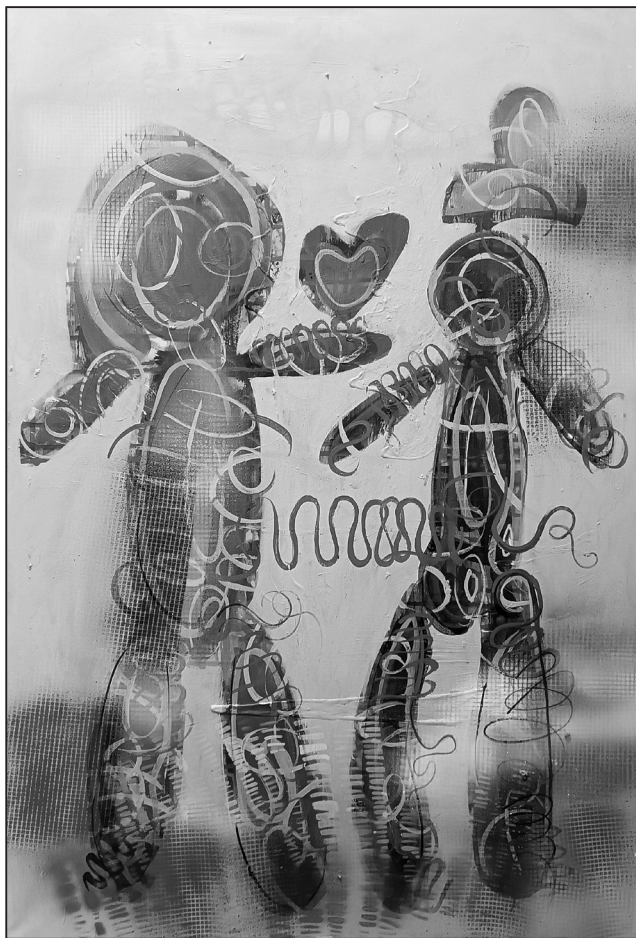
Брод све више одмиче. Крма сијече таласе који се шуштећи распрсквају. Силуета Ј. Н. је све мања док је коначно не изгубим из вида.

У плућима ме нешто гуши. Махинално отварам торбицу да узмем марамицу. Рука ми наилази на биљежницу у коју сам ноћас

писала. Грчевито је стишћем као нешто најдраже, а онда бацам преко палубе у воду. – Човјек увијек негдје губи, а негдје добија – плутају у мени ријечи. Биљежница се отвара у води, лепршају исписани листови а затим све прекривају таласи.

– „Видим“ лица колегиница које ће ме тјешити. — Нису успјели толики прије тебе, па не можеш ни ти – већ чујем Жана како ми говори.

Покушаћу да се бавим неким другим послом. У новинарству, изгледа, нисам имала среће.

Марија Јевтић Дајић

Ранко РАЈКОВИЋ

ПРОЦЈЕП

Звуци утихнуше. У пола корака десну ногу привуче лијевој. Застаде очекујући да му оно прикривено допре до чула. Предио је одисао тишином. И високе јеле и пропланак обасјан мјесечином и путањ зарастао у траву стопили су се у слику која је и даље чувала тајну.

Тишину је памтио, препознавао, удварао јој се дисањем, меким ходом, блаженим погледом човјека пред чијим се очима указује духовно уточиште. Ова тишина га је изненадила и узбудила својим унтрашњим титрајима. Осјећао је да му крајолик бистри ум и мало по мало растјерује маглуштине заборава. Можда је коначно доспио на мјесто које ће му повратити изгубљена сјећања.

Подигао је поглед према небу. У једном од сазвјежђа био је записан и његов животни пут о чијим се детаљима информисао сваке суботе у хороскопу богато илустрованог часописа.

Прелиставао га је по савјету породичног љекара. Препоручио му је опуштање уз лаке, ненаметљиве и допадљиве садржаје. У ведрој звезданој ноћи трагао је за оним што би га повезало с прошлошћу. Као и много пута раније, тишина је остала само пуки наговјештај нечега што се није дало сагледати.

„Када проникнеш у загонетку тишине мозгом ће прострујати импулси. Узезаће се слике. Пронаћи ћеш се у њима и поново постати свој. Процес излечења покренуће се мрежом неурона. Лијек за твоје сјећање налази се у твојој глави” објаснио му је човјек у бијелом мантилу.

Благо додирујући косу, прво једном а затим и другом руком пресјече ваздух изнад главе. Покрети су били повезани са сталним напорима да се сјети себе негдашњег, млађег, другчијег човјека, човјека неизбрисаних успомена. Узалуд. Мјеста која су чувала кључеве прошлости прогутала је дубока тама. Ни дугим шетњама, ни пажљивим разгледањима околине није се одмакао од почетка. А почетак је припадао некој, његовој души блиској, али његовом уму недоступној слици, у чију срж ни вечерас није успио да проникне.

Изненада му запишта наруквица. Ни нетакнута природа није га могла сачувати од пискавих сигнала. Продирали су кроз земљу, воду, ваздух и биљне омотаче непогрешиво проналазећи пут до дамара његове лијеве руке. И раније, док је опчињено гледао у звездано небо које се ни по чему није разликовало од овог, пренуо би га исти звук. Одсуство руке са одређеног мјеста покретало је сигнале. Сигнали су га опомињали да је вријеме за повратак.

Стазом кроз парк стигао је до улице чије име бијаше нашивено на унутрашњости његове јакне. Није осјетио потребу да је раскопча. Иако крхко, сјећање га је вечерас служило.

Зауставио се испред броја 92, позвонио, гурнуо улазна врата, позвао лифт, притиснуо дугме за пети спрат. На степеништу су га сачекали распричани људи. Из мноштва чегртајућих гласова издвојио се један одвратни, пакосни, заједљиви. „Опет је трагао за завичајем”, рече непознати.

Како би ови што гргољају, клепећу, мрмљају по ходнику могли знати што је завичај. Како да им објасни да је трагао за миром. Мир је његов једини завичај. Мир му је доносио спокој и задовољство сна све док се није отворио тај проклети процјеп. У процјепу су прво почела нестајати старија сјећања. Празнина их је гутала изненадно и бурно као што тмасти облаци у налету прогутају лазурно плаво небо. Затим се у процјепу почело губити оно што му се догађало минулих мјесеци. Мало по мало процјеп се почео ширити и на рачун тек протеклих дана. Нечујно и невидљиво, без туге и радости, растајао се са сјећањима. Иако није могао знати какве су биле и што се у њима дешавало, осјећао је да се све његове прошлости, и оне далеке и оне блиске, удаљавају од њега као што се звук удаљава од звона које се клати у непрозирној магли. На сличан начин у процјепима коре његовог мозга губио се и одјек минулих времена.

„Мозак памти док год располаже простором у коме памћење може смјестити. Твоја мождана кора почела се супростављати нагомиланим и несређеним памћењима отварајући у њима процјеп. Засад је најважније да љековима зауставимо ширење меморијске рупе”, протумачио му је природу поремећаја породични љекар. „Оно што је избрисано из сјећања временом ће се повратити. Дотле треба избјегавати све врсте менталних оптерећења.”

Пренапрезању мозга највише су доприносили непознати гласови. Раздраживали су га. Процјеп је учинио да их буде све више и више. Од изукрштаних и преклопљених гласова подилазио га је и бијес и језа. Доживљавао их је као несносни звук чегртаљки. Људи чегртаљке пратили су га на сваком кораку. Породични љекар му је и за то препоручио специјални лијек. Носио га је у џепу.

„Чегртаљке су направљене да се врте а не да мирују, објаснио му је. Чегртаљке је пожељно истрцјети. Али ако не можеш, ако те превише нервирају супростави им се сопственом чегртаљком.”

Чим је зачуо гласове у ходнику руком се машио за џеп и напипао свој лијек, своју малу чегртаљку. Употребљавао је кад год би га узрујале околне чегртаљке. Пун ходник људи чегртаљки био је повод да извади своју чегртаљку.

Попут навијача који улази на фудбалску утакмицу изводи чегрталку из цепа и жустро је заврти. Брзо се пробио кроз групицу брбљивих људи окупљену на петом спрату испред стана у коме му се налазио кревет.

Који дан касније по наговору породичног љекара кренуо је на путовање ка мјесту највише удаљеном од процјепу у који му се суновраћивало минуло вријеме. Циљ пута била је кућа у којој је одрастао. Љекар се надао да ће му праг од тесаног камена, врхови јела што штрче у небо, травнате падине, хук сове, жубор воде и чајеви од љековитог биља повратити сјећања на првобитно вријеме које је усисао процјеп. Када му се пред очима укажу крава и коза и кокот раскошно сјајног перја и дрвене стубе прислоњене уз стог сијена, можда ће препознати и фрагменте и комплетне мозаике свог ранијег живота. Можда ће му завичајни мириси риширити ноздрве и подстаћи га да продише заборављеним дахом. Још ако га у зову завичајних вода и пјеву зрикаваца дочекају звуци много пута поновљених и давно изговорених имена све ће кренути на боље. С том надом кренуо је у сусрет самом себи, себи из старих времена, као што су некада морепловци с напетим једрима одлазили у сусрет новом копну.

У рано љетње јутро крочио је на станични персон налик морнару који ступа на лучки гат. Избројао је шест црних возова. Његов је био четврти. Резервисан му је купе прве класе. Скупље плаћена карта гарантовала је да се непознати гласови неће наћи у његовој непосредној близини. Послије разговора са шалтерским службеником који му је стрпљиво одговарао на постављена питања изашао је из загушљиве станичне зграде. Одахнуо је. Требало му је времена да се одмори од разговора и информација које је прикупио и брижљиво записао на маргини књиге. Дуго се шетао по перону одлажући улазак у воз. Путници око њега кретали су се и тише и брже него што је очекивао. По двоје троје у групи безгласно су пребројавали вагоне иза брестаје локомотиве. Пронашли би свој, поздравили се с онима који остају и с осјећајем видљиве сигурности ступали у унутрашњост воза. Недостајало му је одлучности да се прилагоди циљу свог путовања.

У последњем тренутку, прије него ће затворити врата и огласити се пиштаљком, кондуктер му је помогао да се ногом ослони на папучицу и попне у воз. Путници се већ бијаху распоредили по нумерисаним сједиштима. Неколико њих још се мимоилазило у уским ходницима. Окретали су се једни око других баш као чегрталке. И наставиће да се понашају као чегрталке. Чим сједну потрудиће се да надокнаде пропуштено вријеме. Упознаваће се, запитквати, необуздано вежгати, лакоислено коментарисати туђе животе и догађаје. Знао је да ће га уски простор воза неминовно затрпати бујицама ријечи о нечему што се збило у прошлости. Од тога га је већ хватала мука. На срећу у цепау му се налазила мала спаносна чегрталка. Помоћи ће му да се одбрани од туђих питања, прича и сјећања.

Када га је кондуктер увео у купе осјетио се малчице сигурнијим. Умјесто раштимованог квинтета људи чегрталки сачекао га је један полупоспани солиста. Добро је, само њих двојица. Четири

празна сједишта олакшаће му путовање. Чим се смјестио поред прозора извадио је књигу укоричену у бијели папир и спустио је на кољена. Рачунао је да ће му збирка мудрих мисли и кратких прича помоћи да одржи затечену тишину. Вријеме ће показати да је то ипак недовољно.

Послије двадесетак минута благотворног мира сапутник му постави збуњујуће питање. „Која је највећа знаменитост мјеста у које сте се запутили” изусти изненада, без икаквог увода, као да се одавно познају. Док је размишљао што да каже, његов сапутник настави: „Када путујем, размишљам о знаменитостима свога краја и успоменама на њих. То је најбољи начин да своје памћење одржим у кондицији”

Што да одговори проћелавом чудаку с необично танким цвикерама. Да му објасни разлоге свог путовања или да одмах извади чегрталку. Још је рано помисли. Сачекаћу.

Да не би вадио чегрталку поче листати књигу. Том радњом се желио ем сачувати од нових питања, ем још једном подсјетити се на сатницу и план путовања који је прибиљежио на маргини деведесетдруге странице.

Губио је памћење али не и пристојност. Настојао је да остане уљудан у ситуацијама када би му се отварао тај проклети процјеп. По инерцији наслијеђеној из заборављеног живота рече: „Извините, треба нешто да провјерим”. У ствари хтио је да прикупи снагу и концентрише се на одговор. Незнанац климну главом.

Гледајући у деведесетдругу страну поче да се преслишава. У возу сједим да бих допутовао до свога сјећања. Када изађем из воза отићи ћу на оближњу аутобуску станицу и одреждати пар сати док не ухватим међуградски аутобус којим ћу се одвести до родног мјеста за чије се знаменитости мој сапутник несвјесно заинтересовао. Да ли да му кажем да тамо куда идем нема ничега осим камене куће уколико и њу у међувремену није прогутао процјеп? Што ако ме је чуо док сам се на шалтеру распитивао за превоз до свог забаченог завичаја, па ме сада исмијава интересујући се за наводне знаменитости дубоке таме у коју сам се запутио.

У тренутку ми сину у глави. Могао бих незнанцу узвратити истом мјером. Представићу му завичај као свето мјесто, мјесто у коме се обједињују ум, дух и тијело. Могу га описати и као резерват чисте природе. Још боље би било да га назовем трезором личних успомена. Одавно се није дешавало да му неко покрене вољу за разговором. Обузела га је жеља за игром и надмудривањем.

„Питали сте ме за знаменитост мога краја”, рече склапајући књигу. Чудак поново климну главом. „Без сумње, то је чувена клиника”, изговори на брзину смишљен одговор. Притом се сјетио дугачке бијеле зграде с низом високих прозора за коју није био сигуран да ли је школа, задруга или дом културе.

„Шта лијечи ваша клиника?”

„Сјећања”, одговори махинално покушавајући да измашта нешто од онога што је прогутао процјеп.

Чудак се лупи дланом по челу. „Управо и мени то треба.

Могао бих и ја сићи на вашу станицу уколико ми помогнете да дођем до те знамените клинике. И ја чезнем за здравим сјећањима. А када заједно с вама оживим сва своја лијепа сјећања одужићу вам се за корисну информацију коју сте ми управо дали.”

„Данас нема користи од сјећања. Наша клиника ради све слабије као уосталом и све у овом времену”, рече с намјером да обесхрабри чудака и усмјери резговор према обездушеној и отуђеној садашњости којом је већина људи била разочарана. Прича о срзавању друштва понављала се папагајски малтене на сваком мјесту и у свако вријеме због чега се није дала лако заборавити чак ни њему, човјеку с процјепом у коме се губило памћење.

„Ја држим до својих сјећања. За мене су сјећања све што ми је остало од живота. Сјећања су најважнији дио мога бића како лично тако и оног професионалног. Веома ми је важно сачувати од заборава и друштвено, а поготово лично и породично биће. Захваљујући сјећањима знам ко сам, одакле потичем, коме народу пипадам и који језик говорим”, непоколебљиво узврати чудака.

„Ја своје биће носим у своме џепу. Ево га, рече вадећи личну карту. Првих седам цифара у овом броју откривају датум мога рођења. То је моје кључно сјећање, моја лична историја. Остали бројеви припадају друштвеној историји. А што се језика тиче, туђи ми језици углавном лоше утичу на мозак. Доживљавам их као чегрталке. Када зашкрипи, ја се са њима споразумијевам својом чегрталком.”

Љекар му је савјетовао да из предострожности личну карту увијек носи са собом. Он не само да ју је носио већ је изучио и упамтио значење цифара које је малочас издекламовао чудаку. Сматрао је то веома важним с обзиром на то да су му пред путовање скинули електронску наруквницу.

„Паметно”, рече чудака.

„Паметне ствари су увијек мале. Такорећи непримјетне. Не оптерећују вам ни мозак, ни џеп. Видите колико је лагано ово драгоценост сјећање,” одговори чудаку полагајући личну карту на длан руке као на тас ваге. Послије два три одмјерена покрета руком доље-горе, као да вага документ који му се поуздано бринуо о памћењу, извади новчаник и спаносну личну карту врати у преграду обезбијеђену рајсфершлусом.

„Ко се све лијечи на вашој клиници?” настави с питањима радозналац на кога очигледно није оставила утисак тврдо пластицифирана биометријска лична карта.

„Лијече се људи опхрвани носталгијом, романтиком, боемством, алкохолом”, одговори полагаано набрајајући све оно што би могла бити сушта супротност туњавој фаци која је сједела преко пута њега. Трудио се да незнанцу остане загонетан и недокучив. Зато је прибјегао цинизму и благој иронији. Осјетио се надмоћним у првом полуремену игре постављања питања и давања одговора. Није се устезао да саговорнику на фин начин предочи каквим га сматра.

„Ако вам докажем да сам и ја носталгичар, и романтичар и боем и помало алкохоличар, да ли би ме примили на вашу клинику?”

„Постоји још један услов.” одговори му лукаво.

„Који?” прекиде га сапутник усред реченице.

„Услов је да сте прослављени у друштву, по својим врлинама или манама, свеједно. Нашу клинику знаменитом чине само знаменити људи. Обични људи нијесу добродошли”, рече поигравајући се физичком инфериорношћу свог вербалног изазивача.

Сапутник заћута. Скиде танке цвикере. Оштро га погледа. Из непомичног става упутио му је дуг продорни поглед као да га изазива на двобој сопственим ликом.

Умјесто да подигне књигу или извади чегрталку, узвратио му је погледом без трептања. У ствари био је само знатижељан. Очекивао је наставак представе у којој ће његов противник, као што то и приличи психички нестабилним особама почети изигравати неку познату личност. Баш га је интересовало коју ће улогу одабрати. Умјесто глуматања овај га одсјечно упита: „Лијече ли се на вашој знаменитој клиници и саможиви, окорели, себични, безосјећајни људи?”

Остаде затечен и збуњен питањем. Није очекивао да ће својим такмичарским погледом изазвати тако негативну реакцију, осим ако његов опонент није прозreo иронију и одлучио да му узврати истом мјером. Осјети благу nelaгoду, полагано прекрсти ноге, уздахну и смирено, као да се обраћа самом себи, скрхано рече: „На нашој клиници лијече се људи збуњени и измучени животом и прошлoшћу коју настоје да забораве.”

Завлада тишина.

Послије неколико минута сапутник прекиде ћутање веселим гласом: „У возу увијек огладним. Мора да ми је апетит повезан с простором и кретањем.”

Промјена теме учини да се питомо окрену један према другом. Заборавише да су до малочас ратовали и ријечима и погледима. Брзим покретима чудаk из торбе извади малу погачу, неколико парчади пите, правилно одрезане шните сланине, посудуцу с чварцима, учетворо изрезане главе црвеног лука, здјелицу кајмака. Када је све то посложио на сточиће између њих тријумфално саопшти: „Ово су знаменити специјалитети мога краја”.

Одурни цвикераш се преобрати у простодушног човјека. Слика дружељубивог путника орног да обједује у возу подстаче га на наставак разговора. Осјети да ће неминовно доћи на ред и оно неизбјежно питање за било ког путника на било ком путовању. Ипак се уздржао. Доброћудног није питао одакле долази ни куда иде. За сада му је било довољно што је попустила напетост у купеу који су дијелили.

„Која је ваша омиљена храна?” упита га сапутник не подижући поглед с онога што је поређао на сточићу.

„Домаћа храна. Иста као и ваша.”

„Домаћи производи су предуслов доброг здравља и дугог живота. Пробајте их. Сигурно ће вам се допасти. Можда вас подсјете на јела из ваше младости”, рече му и позва га да куша јела.

„Хвала. Не будите увријеђени. Љекари су ме савјетовали да не једем с непознатима.”

„Послије два сата вожње, што у ћутању, што у разговору не може се рећи ни да смо један другом потпуни странци”, прокоментариса непознати.

„Тачно. Ви сте за мене нешто мало више од сасвим непознатог и по томе вас доживљавам као частан изузетак.”

„Зашто бих само ја био изузетак. Можда смо по нечему обојица изузеци”, проциједи сапутник.

Сапутников помирљиви тон и благост на лицу дадоше му снаге да напоскон постави питање које га је од почетка голицало.

„Куда путујете?”

„Сачекајте да погледам карту”, одговори сапутник и маши се за унутрашњи џеп сакоа. Дрхтавом руком је извадио, а потом му несигурним покретом пружио своју возну карту.

„Ви сте млађи. Боље видите. Прочитајте ми на којој сам станици ушао и на којој станици треба да сађем. Расијан сам. Заборављам.”

Требало му је пар минута да пажљиво простудира карту.

„Ушли смо на истој станици и силазимо на истој станици”, рече му.

„Тачно. И чекаћемо исти аутобус до предвечерја. Зар не?” самоувјерено и раздрагано настави сапутник.

„Одакле знате?”

„Стајао сам иза вас када сте се распитивали за превоз до ваше клинике. Све сам чуо. И обрадовао сам се јер идемо у исто мјесто.”

„Извините. Можда сам малочас био непријатан. Збунило ме ваше питање о знаменитостима мога краја. Помислио сам да је провокација”, љубазно узврати расијаном али сасвим извјесно и добронамјерном човјеку кога је сматрао час за чудака, час за радозналца, час за доброћудног случајног сапутника.

„Питао сам то тек онако. У возу се плаћа само карта. Ријечи су бесплатне, а оно што ви називате провокацијама био је само повод да се ријечи употријебе. Потреба да путовање учинимо краћим и љепшим”, узврати сапутник уз широки осмијех.

Помисао на човјека који је још расијанији од њега, који не зна ни одакле путује ни гдје путује, поврати му расположење. Започети разговор је наставио лежерно што му се иначе ријетко дешавало.

„Да погодим. По храни бих рекао да сте гурман, по понашању да сте и носталгичар, и романтичар и боем. Човјек заљубљен у своју земљу. Волите природу и путовања”, рече весело намјењујући свом сапутнику нову улогу, потпуно супротну од оне прве. У његовим очима престао је бити досадни радозналац жељан разговора. Поче га доживљавати као љубазног, једноставног и пријатног човјека.

„Тачно. Путовања ми буде сјећања. Рекао бих да ме управо сјећања одржавају у животу”, одговори му сапутник намјештајући танке цвикере на очи.

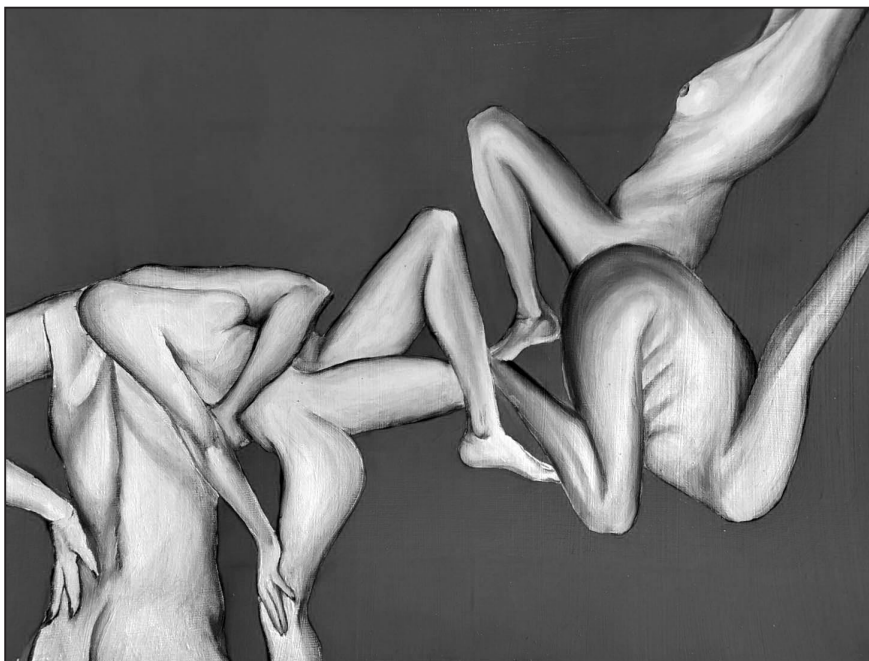
„Сјећања вас одлично служе. Упамтили сте до детаља све што сам питао на шалтеру за информације”, похвали га алудирајући на вријеме које је потрошио распитујући се о појединостима путовању ка родном крају, док му је у том тренутку тада још непознати човјек стојао иза леђа.

„Када дођемо на станицу сачекаћемо аутобус који ће нас одвести до нашег села. Срећа што немамо много пртљага”, наново ускликну необично присним тоном проницљиви човјек, за кога се сада већ могао заклети да га не види први пут. Постао је свјестан да му чудак послије пар сати вожње погађа мисли, али и да их тумачи на сасвим погрешан начин. Уосталом откуд му идеја да ћемо заједно ићи до мога села, запита се у себи?

А овај као да га је чуо, не часећи ни тренутка присно настави:

„Вечерас када уђемо на врата исте куће сјетићеш се да смо браћа, да смо одрасли под истим кровом, да се знамо од рођења, да смо спавали у истом кревету и да то не смијемо никада заборавити. Открићеш и да смо дошли на право мјесто. У нашу највећу породичну знаменитост. У наш дом. На клинику која ће нам повратити братску љубав и оснажити сјећања.”

На те, неочекиване ријечи брзо је окренуо главу од саговорника. Кроз стакло широког прозора воза хитро промицаху жута поља сунцокрета. Прије но што је поглед упро у далеки хоризонт крајичком ока примијети како човјек преко пута преузима лик његовог досадног брата. Недостајао му је још само бијели лекарски мантил. Књигу, своје прво одбрамбено оружје, одавно је склопио и одложио. Преостала је чегрталка. Био је прави тренутак да је извади из џепа, заврти и прекине разговор о временима које је неповратно прогутао процјеп.

Јана Панајотовић

Бранка СЕЛАКОВИЋ

ФРЕКВЕНЦИЈА МИРИСА

Пре него што пође на посао издува нос у штиркану белу марамицу и неколико минута проведе у изучавању садржаја. На основу боје и конзистенције слине открива детаље о свом здравственом стању и прописује терапију у виду инхалација изнад лонца топле воде у који је додато тачно пет масивних зрна Хималајске соли. Са инхалацијама је био опрезан, јер уколико би попут аматера убацио и неколико капи етеричног уља или лист младог какаоваца могао би одмах да оде у инвалидску пензију. Тако је веровао. Удисање топле паре, чишћење носа искључиво памучним марамицама, прање зуба старинском мешавином која није ароматизована, поједностављени прости оброци засновани на хлебу, води, неколико листова зелене салате били су на списку строгих правила господина Исака Пишчевића, најпознатијег чоколатијера у вароши. Не могу бити прецизна када говорим о његовим годинама, јер је у неколико наврата говорио о породици Шонда, мистичној првој чоколади *Олга*, опаким трговцима какаоом, кријумчарима шећерних табли, развратној бившој вереници из Цавтата, а сасвим сам сигурна да је био мој савременик, но та необичност његовог простирања кроз време једино је мени била особена. Станари зграде окружене акацијама нису били задовољни својим комшијом.

Моја невешто скривана особина у младости – непримерена радозналост и усуд аутсајдера, отворили су ми врата стана и пријатељство са Исаком. Док сам у руци носила смеће узето из контејнера са циљем да га оставим на његовом отирачу, наивно мислећи да ћу постати део дружине, са штипаљком преко носа је закорачио и осмотрио ме. Кошчат, орловског носа са аристократском грбом у његовом корену коју је задобио у једином бокс мечу током кратке каријере боксера у перолакој категорији, надвио се надамном и рекао *куи!* Вриснула сам и отрчала код остале деце. Смејали су се. Прикључила сам се кикоту малих бандита, али сам поглед задржала на тим вратима и китњасто изгравираном презимену на златној плочици. Залетела сам се и у скоку извадила жваку из уста, победоносно је прилепивши на кукицу слова *ш. Шшиш, тихо децо,*

беба спава, комшиница је у руци држала претећу метлу, идите напоље на се играјте. Прекинула је руке које само што нису полетеле у вис од изненађења мојом иновативношћу. Чини ми се да сам видела сјај у њиховим очима, али до приземља сви су заборавили дело, а и моја жеља да их импресионирам је спласла. Надвладао је страх. Ако би родитељи сазнали шта сам урадила, тешко да бих се извукла без казне. И почела сам да паничим. Мисли зујалице су ударале без поретка и чиниле да се осећам дезоријентисано. Знам само да сам стајала испред његових врата, дубоко верујући да ме посматра кроз шпијунку и чита ми мисли. Знала сам да имам времена до ручка да га чекам. У магновењу сам донела одлуку да ћу то поновити сваког дана док ми не отвори врата и не извиним се. *Извињење није у мом речнику*, славodobитно је изјавила тетка на прослави неког давног Божића и наставила да грицка Розен торту. *Умеће извињења је вештина великих људи*, закључила је мајка. А како је она била једина која је имала дар преговарања и организације у породици, решила сам да ту њену изјаву применим. И стајала сам. Ходник није био прометан тог дана, што ми је уливало наду да ме нико неће питати шта радим ту као статуа, али сам имала довољно времена да смислим неколико одговора. Знала сам да пред собом имам нови пројекат. План да се инфилтрирам у комшијску банду сам преправила на упознавање и омекшавање срца господина Пишчевића. И то је потрајало. Он је наједаред постао дух.

Успевала сам да потрчим и окрзнем део његовог капута док се борио са кошавом да му не однесе нови филцани шешир и стигнем поштара који му је доносио дописнице из целог света, од обожаватељки како сам веровала, али да му се обратим усмено или писмено ми није успевало. Редовно је чистио отирач, луфтирао кућу пре почетка јутарњих вести и буђења природе и станара, само што у тај пресек времена нисам успевала да ускочим. Носила сам му украсно камење, исечке из новина, читала из омиљене књиге, али се врата нису отварао. Проматрала сам кроз двоглед кретање у његовом стану, узнемирила неколико комшија том својом активношћу у вечерњим сатима, када је време за починак, а не војеризам, била кажњена са неколико шиба по туру од стране бабе, због моје невероватне идеје да распарам њен полувер и од нити направим перику, јер само ако ме не препозна могу да га сретнем. Већ је почело да ме узнемирава одсуство реакције. Помислила сам да су га отели трговци какаоом и држе га у потпалубљу својих прекоокеанских бродова. Испразнила сам касицу да проверим колика ми је уштеђевина, ако се буду јавили ради потенцијалног откупа. Бандити из комшилука су ми казали да га редовно виђају на терену за боћање. Савладала сам правила, потом и вештину бацања балоте, постала део тима, освојила три турнира, али од чоколатијера ни трага. На тезги где је куповао зелену салату продавачица је сведочила да му сваког јутра њен посинак доноси везу зелениша из пластеника и да причају о врменској прогнози и зимници. Исака Пишчевића су сви виђали, осим мене. Није долазило у обзир да прокопавам зид да му уђем у стан. Да је којим случајем мој директни сусед, тако нешто би имало смисла, овако... Одустала сам када су ме мусаву пронашли у емајлираном лонцу популарне

чоколатерије у којој је радио и избацили као врећу на прометну улицу пуну туриста. Узвикнула сам његово ауторитативно име и вратила се у стан. За ручак је био паприкаш. Исак Пишчевић никада не би појео такав бућкуриш.

Мислила сам о носевима загледајући свој у одразу напрслог огледала. Препознала сам гласове. Комшиница из чије кухиње су излазили најогавнији удари смрада, због чега смо је оптужили да кува мачке, јер волшебно свака која би се појавила у дворишту зграде брзо би нестајала, али није било ни пацова, па је имагинарни *le menu* необичне Стевкине гостионице проширен, сиктала је на Исака који је у свиленом кућном огртачу, кожним папучама, препознатљивом штипаљком на носу гордо протествовао. Измакла сам његовом опаком њуху и улетела у окршај баш у трену када је комшиница почела да витла тигањем.

– Госпођице, ви сте права бува!, викнуо је ка мени.

– Али сам вас ухватила.

– Какву пакост сада припремате?

Ћутала сам. Нисам могла да превалим извињење преко усана, јер ми је деловало неприхватљиво, а и ту је била листа недоумица које сам желела да ми одгонетне.

– Мислите ли да комшиница Стевка кува умиљате крзнаре и да ли смрад заиста омета одржавање вашег статуса најсупериорнијег носа државе?

Насмејао се. Од тога дана ми је дозвољавао да га пратим до посла и повремено ујем код њега у стан када је чистио порцелан. Мајка је била пресрећна финим манирима којима ме је учио и француским језиком наравно. Добро би било да сам запамтила нешто више од неколико фразе, али и то је корисно.

– *Mademoiselle*, ваш нос по величини можда јесте прикладан за посао *un chocholatier à succès*, али урођена девијација и ти дивљи гени чине вас безнадежним случајем.

Гледала сам га пркосно и тужно.

– Не очајавајте. Макар можете без гриже савести да једете ражњиће, кајгану са празилуком или пихтије. Држим да сте их кушали као мала ласица.

Истина, волела сам да грицнем млади лук, а његовом носу ништа није могло да промакне.

Препричавала сам му укус јаја, младог сира и сланинице, похованих шницли, подсећала га на микс цитруса којим ми је мајка подизала имунитет, касније сам говорила о парфемима, заносним старим књигама и испарењима после летње кише.

– Све сам то познавао у раној младости, али овај дар, овај дар нема нико!

Као у каквој аукцијској кући упућивао је имагинарно гледалиште ка носу, предмету за који би се колекционари сатима надметали.

– Мислим да сомелијери добро њушкају., нехајно сам изрекла, без намере да дирнем у танани его *monsieur* Исака.

– Пих! Алкохол нарушава чула.

– Чак и коњак?

– Само ако је комбинован у филу од вишања и преливен црном чоколадом ручно справљеном долази у обзир да додирне врх мог језика.

– А непца?

– Бојим се да би толика количина fine чоколаде коју би унео у себе знатно утицала на мој струк.

– Ах, за то не марим.

– Сада, али када одрастете све што сматрате трицама и кучинама биће вам више него значајно. Може бити да ћете развити и неки облик психичког поремећаја ако на пример не будете имали фигуру са насловних страна женског магазина или облик усана као водећа филмска звезда.

– Таман посла.

– Звучите као ваша баба.

– А ви као пудлица., пожелела сам да кажем, али засигурно би ме избацио из стана, стога сам се добро ујела за језик и питала нешто иоле смисленије. -Ви пробате чоколаду и оцењујете њен квалитет, али зашто чуло мириса толико штитите? Какве везе има нос са језиком?

– Помиришите ауспух, па онда загризите коцкицу бадем-табле или пралине чији је укус обогаћен листићима јестивог злата. Нећете осетити ни мајушни проценат барокности.

– Једете злато?

Мојој омађијаности није било краја. Калкулисала сам. Уколико је неко довољно богат да ставља злато у храну, онда исто тако његов измет мора имати проценат високотражене руде. Одбијала сам грамаже које су се смањивале у желудцу, танком и дебелом цреву и дошла до закључка да канализационе цеви директно у реку избацују злаћани минули рад господе који би могао донети профит. Свој закључак сам поделила са родитељима током вечере. Отац је без речи устао од стола, мајка је обрнула неколико кругова очима, а баба је закључила да сам спремна за војни камп, само је штета што нисам мушко. И онда су она и мајка ушле у нови сукоб око полова и генетике који је био идеалан да се искрадем и вече проведем у тренингу свог њуха пратећи један чопор паса.

Добро сам упамтила савете господина Пишчевића и како је дубоко веровао да мој нос није створен да мирише fine ствари, а ја сам одавно знала да нисам принцеза. Била сам довољно мудра да све збројим и применим вештину за нешто уносније и потребније обичном свету. Одлучила сам да постанем људски пас трагач. Тачно је да ме нико није ангажовао, али сам у неколико наврата била корисна. Смрад који је избијао из Стевкиног стана био је другачији, загаситији и тежи, ипак то није интересовало никога осим мене. Чак сам и Исаку напоменула такву необичност, али он је уторком, када је она кувала, навлачио засторе на прозоре, рупе пунио увоштеним кпама и пуштао воду на свим чесмама у кући не би ли ублажио токсични ефекат на своје носнице и одбијао је да ми се прикључи у решавају мистерије. Потражила сам неког ревноснијег комшију и убрзо су ватрогасна кола пристигла, као и сијасет чиновника из полиције, општине и болнице.

Изнели су несрећницу омамљену димом. Мајка још негде у стану чува фотографију из дневне штампе где се кезим поред вагросасца. *Девојчица спасила старицу од сигурне смрти*, писало је. Мислим да је чоколатијер схватио да се грдно преварио што ме је пустио у свој живот. Допало ми се што сам на кратко осетила славу, па сам умало постала пироманка, али је мој план брзо осујећен. Дигла се прашина, мајка ме је бранила, баба је витлала ордеом свог оца, а мој отац је наслонио уво на транзистор и наставио да прати пренос фудбалске утакмице. На листи послова за које се користи нос нашли су се послови детективке, парфемцијке, новинарке, јер треба нањушити добру причу, али мислим и да је Хидрометеоролошки завод био добро место за запослење, јер умем по ваздуху да наслутим када ће киша и непогрешиво кихнем два пута. Зато сам вешто осетила по мирису пазуха да ће те ноћи бити пун Месец и да ће ми пући водењак. Моћусни парфем анестезиолога говорио је да није млакоња, зна свој посао, мада је био забринут када се надвио над моје лице и поставио ми неколико формалних питања пре него што смућкана хемија која је улазила у крвоток не одради своје и акушер не направи рез на мекоти коже. Замирисала је крв, осетила сам, иако сам била успавана, а онда и мирис натопљене газе, металних инструмената, помешано са звекетом и ромором особља и ваздух одједном постаје опор. Етерична уља пупчаника се разливају по компресам и мом стомаку. Постељница је скврчена после толико месеци напорног рада, бацају је у канту за отпад који воња на рибље главе. Трулеж ми улази у ноздрве и нема ничег романтичног у јечменом мирису конца којим ме цик-цак ушивају, иако то значи солидан свршетак посла који нас је окупио. Нисам сигурна, а то ми Исак не би опростио, да ли тубус базди на аутомобилске гуме или је то био траг хируршких рукавица у мојим устима. Као да се помешала спаљена кожа, дезинфекционо средство на бази лаванде, сеоског сапуна од свињске масти, страха и хормона. Све је то колато мојим умом који је из давно забрављене ложе извукао сећање на необичног комшију и пријатеља тих неколико месеци моје фасцинације њиме.

Отворила сам очи и осетила мирис чоколаде. Глава моје кћери испаравала је идеалном размером какаа, кокоса, путера и неколико капи магичног напитка званог љубав. После сам се онесвестила, што није толико важно, јер сам без свести имала прилику да још једном прелистам све особености Исакове мини школе о теорији перцепције мириса, основној подели на седам најкарактеристичнијих атома које детектујемо приликом промене њихових вибрација, уз то сам учила и технику анализе носног продукта. Улога мајке захтева и те вештине.

Чим су ме медицинске сестре оспособиле да станем на ноге и прихватим новорођенче на целодневно старање, болничка соба постала је први полигон за свеобухватну примену давно стеченог знања. Удисала сам бебу све снажније и правила листе закључака и недоумица које сам темељно износила у визитама.

– Мама?

Докторка није много речита, али сам знала по упитној интонацији да ово није потврда моје новостечене титуле, не примам

честитке, неће бити цвећа и бомбоњера, већ се од мене очекује извештај. Дежурна сестра је вече пре визите нагласила да чувам пелене и водим евиденцију о боји и конзистенцији бебиног измета. Отпочела сам да декламујем, жељна аплауза и коначне потврде да таленат мог носа није било протраћен.

– На три репрезентна узорка која сам оставила ради прецизне евиденције, моћи ћете да се уверите и оцените цревни продукт још увек безимене бебе која је три пута мрднула левом ногом приликом надолазећег напона и избацила фецес у пелену број 1. Боја маслинасто зелена ка црној, слуги да није избацила целокупни меконијум. Сматрам да је део лепљивог лењивца који је остао у будаку недовољно развијених црева приликом првог подоја потиснут напоље. Све је без мириса, што ће се врло брзо променити са пеленом број 2, јер ту бих се заклела да сам осетила слаткасти ванил шећер и трагове цимета који су били интезивнији у пелени број 3.

Посматрала ме сумњичаво. Могуће да је процењивала да ли ми је потребна помоћ психолога, али то ме није омело. Наставила сам излагање.

– Пелена број 2 која је напуњена неколико минута по одласку поноћне визите која ми је дала аналгетик и инфузију сланог раствора за који мислим да благо мења боју и утиче на јасно детектовање мириса...

Затворила је врата док је сестра узела једну пелену и бацила на под. Ослушнула је.

– Мама, овако проверавате да ли је беба довољно уринирала. Пелена мора да произведе туп звук ако је пуна.

Нисам стигла да испричам детаље о раскошним нотама чизбургера који сам појела за ручак дан пре порођаја, а који је засигурно ушао у бебин крвоток и тек се назире у пелени број 3, као и кармелизовани лук и кисели краставчићи. Корнишони не дају мирис, али сирће у којем се киселе са крупним зрнима црног бибера надражује и непца и слузокожу, па уђе дубоко у крв... А где је оних шест бадема, шака ораха, једанаест зрнаца белог грожђа неколико сати пре пуцања водењака.... Све то се у алхемичној реакцији обликује и обзнањује у интригантан мирисни траг уз помоћ којег даровити могу да детектују промене у раду бубрега, штитасте жлезде и једњака. А оне тек тако занемарују изузетну вештину и изнебуха дају информацију да није само важно моје истренирано чуло мириса, већ је потребно мало прочачкати уши и добро послушати звук пелене. *Седиш на ушима!* Знала је моја баба оштро да закључи. *То је умеће вредно пажње.* Бранио ме је отац тих година мог вицкастог одрастања.

Беба је кихнула неколико пута. Заборавивши на рез скочила сам са високог кревета и јаукнула, али сам хитро пришла хладном металном кревету и осмотрила је.

– Чисти носне путеве од смећа из плодове воде.

Исак је стајао у углу собе, држећу у рукама већ олињали шешир и неколико зрна какаовца завијеног у новине. По одеротинама сам знала да је учинио велики напор да зрна отме од трговца из Јужне Америке и донесе их у породилиште на другом крају света. Питала

сам се да ли је приказа или је стварно ту, али трагови омамљености од спектра лекова који су колали мојим телом су још били јаки и није ми било важно.

– Око ње је лахорна, свежа аура, налик китњастом филу од раних кајсија, уз децентне трагове борове шуме тик пре него спадне роса са иглица и на Медитеран., очински нежно је изговорио.

– На Цвџат., додала сам хладнокрвно знајући за његов танани сентимент према том градићу.

Фркнуо је и вратио штџипаљку на нос.

Луна Јовановић

Саша МЛАДЕНОВИЋ

ПТИЦЕ У КРОШЊИ ДРВЕЋА

На расцветаној ливади, у црном оделу које му је мајка купила за матуру, са све танком црном краватом која је тих година била у моди, стајао је испред строја. Мати је продала свињу да купи одело. Једна свиња, за једно одело. Толико је коштала отменост сељачког сина.

Испред њега, постројени, стајаху Они. И Они су носили црна одела. Са белим марамицама у цепу поред ревера. А тик уз њих, невесте без глава. Беху то само лепе венчанице из којих су вириле нежне, младе шаке, што су своје изабранике држале испод руку. У лепим, белим ципелама, спремним да закораче у радост. Хтео је да их поздрави. Подигао руку у војнички поздрав...

Тргао се из сна. Покушавао је да из лакта извуче руку, али жеља да поздрави сватове својих војника је била недовољна да подигне празнину која се завршава његовим десним раменом. Усправио се у кревету. Панично, у празном рукаву, левом је руком тражио десну.

Сав знојан, немоћно се спустио на душек. Па опет устао, и руком отворио болничку касету. Напипао је пакло цигарета и упаљач. Дохватио штаку поред кревета, одгегао се до прозора. Отшкринуо га је, колико је могло да се отвори. Дали су им неку импровизовану ручицу, јер су прозори били херметички затворени. Да бар осете ваздух, ако не могу простор.

– Опет не спаваш? – из тишине је добацио неко.

– Не. Опет исти сан. Сваког дана исти сан. Само сад нисам стигао до њега. – рекао је припаливши цигарету.

– До кога? – поновио је глас.

– До мог војника Селимовића. Његовог погледа. Обично се будим кад у сну вршим смотру. Погледам их све, и кад он дође на ред, ја скочим.

– Што баш код њега?

– Маренда на ливади... Чујем пиштање минобацачког пројектила и наслућујем да ће пасти између нас... Бацам се у страну. Контузован. Долазим к себи и гледам кржаве војнике на све стране... Разбацани по ливади. И тада сусретнем први поглед. Његов. Лежи

на леђима. Блед. Униформа крвава. Покидана. Гурам руке. Стомак распорен. Руке ми вреле. Притискам му црева. Да их вратим. А она, што их више притискам, више навиру напоље... Утроба као да их неће назад... Зовем доктора... Урлам... Нико се не одазива... Видим га негде кроз дим, а он не зна коме ће пре... Руке су ми вреле. И сад ме је за хвата. Погледајте (Заврће рукав показујући накомтрешене длаке). Гледам његове очи... Моли ме погледом... Гледа ме као у бога... Друже поручниче нећу да умрем... И молим се богу да будем бог. Само сада. Да не умре. Осећам како се топлина његових црева гаси заједно са погледом моји мени мира не да.

– Припали и мени једну цигарету...и донеси... сипај воду у ту чашу уместо пепељаре.

– Пробудићемо остале... друже мајоре.

– Будан сам, а Топаловић спава као заклан... слободно му припали. – каже други глас.

– Јеби се са тим „Друже мајоре“... припали цигарету и дођи.

– Кад ти каже, учини то– опет се чуо глас из другог кревета.

Јутрос су га преместили са неког другог спрата у ову собу. Сваки спрат је имао рањенике своје врсте. И сви су се они негде, у том болничком вилајету, сретали. Нико од њих није имао само једну рану. Овде никог није познавао, сем мајора који није желео да га тако ословљава.

Сећа се да команданти мајора нису волели. А ни они, нижих чинова, радије су га избегавали. Био је суров. И према себи и према другима. Кад је дошао и видео комад живог меса величине болесничког јастука, занемео је. Био је то некада горостасни војник кога је добро запамтио на почетку своје војничке каријере.

Припалио је цигарету и донео му у кревет.

– Е тако... усправи ми мало јастук да могу да повучем. Јебаће нам матер доктори кад осете мирис дувана ујутру... али и они пуше... ко их јебе.

– Тражили сте... друже мајоре.

– Јеботе друг мајор... Ја сам Божа... Божо ме зови...

– Добро Божо... ја вас знам од тамо... био сам потпоручник...

– Наривао сам те... јел' тако беше? Потпоручник Илић. Милан

Илић. Сећам ти се и имена и израза лица који би ме у курац отерао.

– За самохотку... Ви се сећате?

– Није због самохотке, јебала те она. Ривао сам те због главе...

Кад ниси имао никога па су те послали тамо, бар главу да имаш... Ајд' сад придржи ме и дај ми дим...

– Е Божо, да сам знао да си ме јебо због главе, одсекао бих је сам... – насмејао се други.

–Тебе сам јебо да ти други жену не спопада док ти почасни плотун испалују, мамлазе блентави... Да си имао главу, имао би сад и ногу. Побегло би на време. Насмејао се Божа и насмејала се цела соба. Чак се и Топаловић пробудио. Божа је, том, другом гласу био претпостављени. Он је био старији водник прве класе.

– Што ти ниси побегао? –зачикао га је старији водник.

– Бежао сам и ја. Од шефова. Са ратишта на ратиште. Никад

ме нису нашли.

Сад су сви праснули у смех.

– На безбедн си бежао богами. На безбедно. Знао си где неће да те траже. Мудро. – укључио се и Топаловић.

– Види... види... ко нам се пробудио... Дај ми ту чашу да отресем пепео... И кажеш, имаш један исти сан?

– Да.

– Дошло време за унапређење мој поручнике. Није све тако црно. Видиш ја сам ти постао генерал са две звезде. За сваку ногу по једна. Овај до мене је мој некадашњи старији водник Ристић, он са једном. Има једну ногу вишка. Шта да му радим када га каријера није хтела. А капетан Топаловић је остао без муда... њега ћемо за начелника генералштаба.

– Остало ми је једно јаје... али немам пола дупета па одбијам твој предлог... не могу да седим у фотељи... Не уклапам ти се никако. Опет смех у мрачној соби.

– Једно јаје снагу даје – убади се старији водник.

– Добро... ајд сад припали ми још једну од ових твојих цигара... Брзо горе жебо ја њима матер...

Поручник је нервозно покушавао да припали упаљачем, али се точкић заглавио.

– Шта би, сјебо си га? Дај други.

– Немам... ово ми је последњи.

– Зато сам те рибао јер ниси мислио на себе. Гурни руку у ладицу, имаш упаљач.

– Је л` ви знате уопште било шта друго сем да кажњавате? –отело му се из грла.

– Да учим милом или силом. А ти си синко требао да идеш у попове па да прашташ. Ја не праштам ни себи ни другима. А сад примакни столицу и седи.

– И кажеш сањаш их у свадбеним оделима? –питао га је мајор увлачећи дим цигарете. Припалио је и старији водник, Топаловић, непущач. Ћутао је. Као да је знао шта ће мајор да каже.

– Да. – одговорио је

– Е видиш ја не сањам. Не сањам ни једног. Толико сам се смрти нагледао да када би их сањао не би требало да будем будан. Али сам сањао своју смрт. И то не у рату, већ у миру. Када у сну овај рат нисам ни видео... И то, када сам као питомац дао заклетву. Да ћу чувати и развијати братство и јединство народа и народности и чувати бившу нам домовину... и да у том чувања нећу жалити да положим живот свој... Момак од осамнаест година машта како не жали живот свој... Сандук ми је покривен тробојком са петокраком, моји родитељи поносни, а ја срећан, у ковчегу мртав лежим. Другари ми завиде, а девојке маштају о томе какав сам херој био... Е то сам сањао... Видиш поручнике... Како да сањам своје мртве војнике, када сам првог себе сахранио?

Поручник није ништа рекао. Седео је на столици поред кревета тог човека гледајући своју сенку на зиду. Напољу је била месечина, а на зиду је празнина његовог рукава била још већа.

– Ћутиш? – упита Божа..
– Пушим.
– И то је нешто. Пушиш јер можеш.
– И то је нешто. Могли су да нам пале цигарете на гробљу, па да узалудно горе. – убади се старији водник.
– А шта би ставили нама непущачима? – усправи се Топаловић леђима о јастук.

– Оно што ћеш добити као непущач и сада кад изађеш из болнице. – надовеза се Божа показујући средњи прст, а остали се насмејаше.

– Видиш– настави Божа – прву рану сам најтеже поднео. Како смо послати да заузмемо гранични прелаз у Словенији, да тобож очувамо братство и јединство, а моје војнике браћа пострелаше као зечеве, код куће ме сачека царина.

– Царина код куће? – није било јасно поручнику.
Жена отела ћерку, а ја сина. Царину платила деца. Ја и син завршили у бесцаринском простору. А ти? Имаш ли жену?

– Оженио сам се пре рата.
– Паметно... још ако си дете начинио, бар нешто да остане иза тебе – добади Топаловић.

– Имам сина. Родио се на дан када сам рањен.

– Бог те погледао...

– После десет година брака постао сам убица у сопственој држави и у сопственом стану. –настави Божа– Водио сам сина са собом. Са ратишта на ратиште. Почетак школе је у рату дочекао. И тада сам први пут рањен куршумом. Прострелна рана руке. Ништа страшно. О сину ми је бринула докторка. Ставила га је да спава код ње у собу. Анестезиолог, добровољац. Чудо од жене. И до мене у кревету лежао је један заставник. Одсекли му обе руке до лаката и ногу до колена. Гледао сам њега и помишљао ко би бринуо о мом сину ако се мени тако нешто деси. Тада сам се први пут у животу уплашио не смрти, већ рана. Плашио сам се да ми дечак не заврши у контејнеру.

И једне вечери док сам спавао неко ме дозива. Отворим очи и видим заставника. Каже, Божо, Божо брате ко бога те молим требаш ми... ко бога те молим... Сад ћу да зовем сестру, кажем ја њему. Ма не треба ми сестра ти ми требаш, насмеја се он. Ја устанем, протрљам очи, видим он насмејан. Питам га шта да урадим, а он ће мени да отворим фиоку и извадим блок за цртање. Молим? – избечим се ја. Помислим, овај полудео. А лудели су људи само тако. Отворим ту фиоку и видим, стварно, блок за сликање. А онда ми каже да дохватим неку кутију и извадим боје и четкице. Нешто је сањао. Хоће да прибележи. Тако каже. Ајде, пошто видим да је човек прсџо. Нема руку, а хоће да слика. Каже ми да напуним чанчиће за прање четкице водом, узмем даску за мешања боја и ставим на сто, а поред ње папир. Урадим како тражи. Лудом није нужно супротстављати се.

Мешао сам боје док се не би поклопиле са бојама у његовим сновима а онда сам му стављао четкицу међу зубе гледајући како клизи по папиру. Час танким, час дебелим покретима.

Сви су се пробудили и гледали у тишини како се рађа један нови живот.

Те ноћи нико није спавао. Тог дана сви смо ћутали.

– А шта је сањао? – питао је поручник.

– Птице у крошњи дрвећа.

– Птице у крошњи дрвећа – тихо је поновио речи Боже.

– Да... птице у крошњи дрвећа... Јеси застао некад поред дрвета и посматрао птице у крошњи?

– Нисам.

– Нисам ни дрвеће примећивао, а камо ли птице... до те вечери. Врло брзо сам изашао из болнице и почео да тражим птице по дрвећу. Али у овом рату ни гаврана ниси могао видети. И тада је мој поручник остао без ногу. Као ја сада. Заједно смо се повлачили из Словеније. Па ратовали у Хрватској. Он га зна (главом показује на старијег водника). А дете му било мало, као теби сада. Одем да га посетим и видим малог како жели код њега у крило. Он скрива поглед. Срећан што је остао жив. Тада сам покушао да се сетим када сам своју децу на коленима држао? Нисам био ту кад су расли први зуби. Нисам им причао приче за лаку ноћ. Нисам их учио да читају. Држава је стално била у опасности, а ја сам имао свој сан. Да погинем за њу.

Погледај око себе. Шта видиш?

Поручник је ћутао.

– Устани са столице. И прошетај до прозора. Погледај напоље.

И реци ми шта видиш?

Поручник је устао, отишао до прозора, погледао и рекао:

– Видим аутомобил који је управо прошао поред болнице.

– Ко је у унутра? – питао га је мајор.

– Не знам. Прошао је.

– Вас двојица! Ко је у колима?

– Жена. Има плаву косу. Сукњица до колена, са лепим листовима. Трапаво убацује у брзину, штиклом притиска квачило – одговара Топаловић.

– Је л` то она сто си кола од ње купио? Возила их жена само до швалера и има рупу у поду од штикле? – насмеја се старији водник мислећи на чувену доскочицу трговаца аутомобилима.

– А сад се окрени и шта видиш овде у соби? – настави мајор са питањима.

– Видим вас – рече поручник.

– Какви смо ми? – опет ће мајор.

– Рањени – неугодно одговори поручник.

– Перо – обрати се мајор старијем воднику – какви смо ми?

– Најбоље што држава имаде. – одговори Пера.

– У то смо се уверили...зато се и распала... Поручнике опиши нас... Крени од себе.

– Не знам шта да кажем.

– Ја сам од својих потчињених тражио само једно. Да изврше наређење.

– Ја сам... ја сам...

– Шта си ти који курац?
– Јеси нинца или минца? – кроз осмех се надовеза старији водник.

– Ја сам инвалид. Немам руку. И сјебан сам тотално.

– Е тако. То поручниче. То је одговор. Дођи сад и седи поред мене. Сад си испред свих. Они око тебе... они никад неће знати оно што ми знамо. Како је бити срећан без оног што немаш, што никада нећеш имати, а од бога си рођењем добио. Ти си сад виша класа у односу на њих. Они су ништа. Сада си на почетку. Од сада се пењеш. Од данас мојим указом постајеш генерал. Да наздравимо за унапређење! Топаловићу дај те ракије што си спремио за доктора. Имају они. Њима не треба.

– Љутиће се ако сазнају – тешка срца устаде Топаловић, једини са свим читавим удовима, додуше изрешетаним гелерима.

– Само да наздравимо за нови почетак. Сипај свима по једну. Топаловић је насуо, не више од по два гутљаја. Довољно за наздрављање. Сви су се примакли кревету мајора, сем старијег водника. Њему је била ампутирана десна нога. Он се ухватио за ручицу изнад кревета, подигао узглавље кревета како би био у полуседећем положају.

– За новог генерала, рече мајор, подиже чашу и испи је до дна. То учинише и остали. – Е сад више ниси поручник – настави мајор – немаш мозак поручника... Сада си генерал са једном звездicom. Мораш да сазнаш нешто више о овој војсци.

Ово је војска сачињена само од генерала. Генерала без једне ноге, без једне руке, без руку и ногу, и од генерала што иза оних решетака даноноћно нишане авионе. Док смо овде, боримо се са једном раном, раном која зацели онолико колико си рањен. Ако ти је зрно прошло кроз руку, зацелиће у оној мери у којој те је покидало. Ако су ти ноге ампутиране, као мени, зацелиће док те не поставе на инвалидска колица, дају ти упут за рехабилитацију, добијеш пензију и толико.

Држава те подмирила, мислећи да те подмитила! Долазиш на контролу, ови наши лекари, сестре и читаво медицинско особље те већ познају као стару муштерију. Сажалевају те трудећи се максимално да ти угоде. Сви те пуштају преко реда. А онда ће они отићи, доћи ће нови, а ти ћеш бити стар и нико се се сећати неће да су ти ноге са тела младе откинуте.

А ти, а ти жељан реда. Жељан да се жалиш како већ два сата чекаш док ови или они пију кафу. Жељан да им објасниш шта и како треба радити. Жељан свега онога што те је некад нервирало, кидало, излуђивало. А у ствари било део обичног, сасвим обичног живота. Војају те. Водају те. Угађају ти. Не схватајући да те то уствари убија, излуђује, убеђује у тако очигледну инфериорност.

Не остаје ти ништа друго него да ћутиш, трпиш и поштујеш ту елементарност људске пажње, јер си свестан да живиш у времену када је пажња индивидуални избор појединца. Поштују те из сажаљења а не због онога зашто си остао такав. Долазиш у ситуацију да свима јебеш матер, наравно и себи, мислећи на пиштољ, а онда... онда ти

проради стид због оних који стрепе за тебе и ради тебе. Зато ваља живети. Ако немаш ноге, фала богу, бог ти дао руке. Па ако имаш и бистру главу – живећеш. Увучеш се у своју љуштуру, газиш бол због одбачености од оних због којих си такав какав јеси, и усмериш снагу у правцу у ком може да се креће. Не знаш како даље, а знаш да мораш даље. Добро знаш како смо младе војнике на прилагођавању терали да чупају траву. Управо и ми то сад радимо! Чупамо емоције да не бисмо зарасли у њих. Те стога, ако су ти остале руке: пиши, сликај, прави, кувај, преточи властите мисли у нешто што ће те увек подсећати да си жив и да постојиш, а ако ти бог дао талента, можда кренеш и у нови живот! Шта си знао да радиш пре војске?

– Столарију. Радио сам са оцем.

– Е жебига... не можеш бити мајстор. Ђаво те гађао у руку, али можеш бити кувар. Твоја једна рука и две женине, ето ти три руку. Отворите кафану. Добра храна код добрих људи и назови је „Код генерала“, па они нека мисле да ли си ти генерал или не.

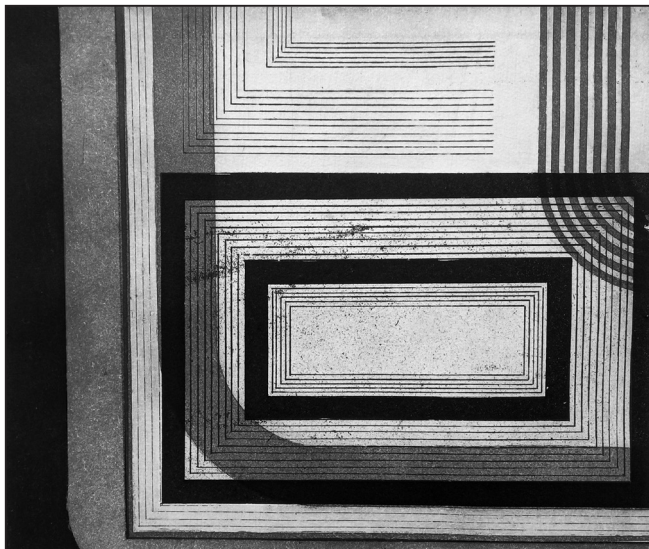
– Сад ме насмејасте друже мајоре.

– Јебо те мајор. Рекох ти како да ме зовеш.

– Добро Боже.

– А сада марш на спавање. Сутра те чека јутарња физкултура. А и мени стижу гости. Мој син доводи анестезиолога.

Поручник је кренуо ка свом кревету, застао, и бацио поглед на сенку која се раширила на зиду. Човеку са зида као да се смањила она велика празнину у рукаву.

Радмила Кораћ

Марија РАДИЋ

ЧОВЕК ПЕВА ПОСЛЕ РАТА – НОВО ИЗДАЊЕ ПОВОДОМ
СТОГОДИШЊИЦЕ СМРТИ ДУШАНА ВАСИЉЕВА

Објављивањем књиге *Човек пева после рата* обележили смо стогодишњицу смрти Душана Васиљева, и тако после једног века чувамо од заборава стихове песника који је до своје двадесет четврте године, колико је живео, оставио неизбрисив траг у српској књижевности.

Књижевни опус Душана Васиљева богат је и разноврстан – писао је поезију, кратку прозу, драме, чак је у његовој заоставштини пронађен и нацрт романа – али све његове књиге објављене су постхумно. Његов животни усуд био је такав да је прва збирка песама са његовим именом и презименом угледала светлост дана осам година после његове смрти – *Изабране песме* објављене су први пут 1932. године, са предговором Велимира Живојиновића – у издању београдске *Српске књижевне задруге*. Узевши у обзир чињеницу да је од тада до данас приређено и објављено неколико књига изабраних песама, одлучила сам да не правим нови избор, већ да ово издање приредим по угледу на неко од постојећих.

Мој основни наум био је да обухватим широк песнички опус Душана Васиљева – самим тим и песме које представљају његова поетичка упоришта – и да ово издање, као и друге књиге у едицији *Трагови*, обогатим предговором неког од врских познавалаца песникове поетике. У прегледу објављених књига, определила сам се за две, којима сам се водила у уредничком раду: *Песме Душана Васиљева*, издање које је приредио Живан Милисавец и које је 1950. године објавила *Матица српска*; *Душан Васиљев: човек пева после рата* – издање које је приредио Јован Делић и које је 1982. године објавила сарајевска издавачка кућа *Веселин Маслеша*.

Прву књигу сам издвојила због тога што садржи најобухватнији избор песама Душана Васиљева, као и због прилежног и посвећеног рада њеног приређивача – Живана Милисавца – који је у *Напомени* на крају књиге детаљно описао свој рад и принципе којих се држао у приређивању. Он је навео да је том приликом прегледао све публикације и песникову заоставштину коју су му уступили

чланови песникове породице – сестра Александра Васиљев, брат Спасоје и његова жена Милојка. Наводи и да су постојале различите варијанте песама које је начинио сам Душан Васиљев – све њих је Живан Милисавац забележио и потом навео у одељку *Напомена*. У ово издање уврстила сам текстове песама које је он навео у оквиру циклуса – као коначне, односно заокружене верзије. Иако Душан Васиљев за живота није објавио књигу песама, Живан Милисавац је у *Напомени* навео да је у његовој заоставштини пронашао три свеске песама: једну без наслова, једну са насловом *Песме* и једну са насловом *Облаци*. Како су у *Облацима* песме пажљиво исписане и подељене у циклусе (*Под јесењим звездама, Децембар, Односи, Љубав, Импресије, Илустрације, Акорди, Скала*), претпоставио је да је то рукопис који је сам песник припремио за објављивање.

Управо тај распоред циклуса пронашла сам у другој књизи коју сам користила при приређивању ове – књигу *Душан Васиљев: човек пева после рата* приредио је Јован Делић. Издвојила сам је управо због тога што је у њој први пут објављена целовита збирка *Облаци*, као и због избора песама и предговора. Њу је приређивач далеке 1982. године пронашао у рукопису у Народној библиотеци Србије.

Дакле, књига *Човек пева после рата* приређена је према том издању – задржала сам исте називе циклуса, редослед песама, предговор Јована Делића, као и белешку о писцу. Међутим, садашње издање разликује се од тог по томе што је обогачено са два одељка – *Post scriptum* и *Додатак*. У оквиру одељка *Post scriptum* Јован Делић предочио је некадашње и садашње околности у којима је ова књига настајала, живела и опстајала. У одељак *Додатак* уврстила сам песме које нису биле наведене у издању из 1982. године, а које су значајне за сагледавање целокупне поезике Душана Васиљева. Реч је о двадесет песама. Пронашла сам их у поменутом издању које је приредио Живан Милисавац: редослед је исти, с тим што су у тој књизи припадале различитим циклусима, а овде су обједињене под насловом *Додатак*. Кад је реч о самом садржају, односно текстовима песама, све песме у овој књизи приређене су према текстовима песама које је Живан Милисавац уврстио у књигу из 1950. године. Осим што сам исправила очигледне штампарске грешке, све друго је исто као у том издању: задржане су све особине песниковог језика и стила и није извршено прилагођавање у складу са важећим правописом, а све то са циљем очувања аутентичности песниковог израза.

Ово је прва објављена књига поезије у оквиру едиције *Трагови*, посвећене класицима српске књижевности. Поред тога, ово је прво београдско издање књиге песама Душана Васиљева, у којој је збирка *Облаци* објављена онако како ју је уобличио сам песник. Ова збирка је вишеструко значајна: у њој налазимо пажљиво промишљене и организоване песничке циклусе (*Под јесењим звездама, Децембар, Односи, Љубав, Импресије, Илустрације, Акорди, Скала*), као и тематско-мотивски разноврстан опус. Истовремено, збирка *Облаци* упућује на то да је реч о једном од најизразитијих експресионистичких песника српске књижевности тога доба. Сам наслов открива широк

распон значења речи *облаци*, који је у вези са експресионистичким тенденцијама. Крик лирског субјекта одјекује у многим песмама Душана Васиљева – *умирући, очајан, хладан, гробни крик*. То је увек крик душе, отелотворен у стиху *Боле ме груди! (Два веселника)*. У сутону цивилизације, најстрашнијем и најкрвавијем страдању човечанства у Првом светском рату, једино сунце умире не кричећи: „Сунце са последњом снагом / уморно к Западу броди, / и без уздаха, без крика / спрема се да мре.“

Књига *Облаци* већ је открила тематско-мотивску разноврсност поезије Душана Васиљева. Међутим, уочавамо је и у његовом целокупном опусу. Слика човека у рату и човека после рата заузима средишње место у његовој поезији, али постоје и песме које можемо одредити као патриотске, социјалне, дескриптивне, рефлексивне, љубавне – оне су одраз песниковог дара да се загледа у невидљива померања живота и пре и после рата. Душан Васиљев, авангардни песник, антиратни песник, песник-побуњеник, песник изгубљене генерације, направио је отклон од тадашње српске песничке традиције, али је многоме утицао на поезију потоњих генерација.

Ратне године обележиле су и живот и књижевност Душана Васиљева. Ипак, његов песнички замах био је толико снажан да је надишао и време, и простор, и прилике у којима се задесио – тако је себе сврстао у ред песника који су својим стиховима обасјали песнички хоризонт и прошлог и овог века. *Жут сам већ и свега сит* – певао је пред сивим видицима, у разбукталим пожарима, чезнући за суматраистичким даљинама. Душан Васиљев, песник непробола, певао је о свему ономе што тишти човека – због тога и данашњи човек проналази свој одраз у његовој поезији.

Избор песама из збирке *Облаци*

САЗНАЊЕ

Да ће Младост брзо проћи, ми знамо,
ко љубав прва, плава,
или ко ветрић, кад нам прелети изнад глава,
без жеље да се врати.

Или као машта, кад се заигра смело,
и мислиш све да си снови.

Ми знамо да је Лето доба што све позлати
својом зрелом, отменом тугом.
Зар није срећан онај ко вечно за нечим тужи,
ко жали за бледим маглама,
или зато што је небо сиво?

Знамо и то да је неизбежна
после лета несањана Смрт:
Све у нама ћути
и чека... и чека... и чека –

.....

И пролети Јесен

.....

И заридају жене

.....

Лишће на дрвећу од страха пожути,
а Живот у нама почне да вене...

НАША ЉУБАВ

Наша је љубав: живот цветних поља,
кад се отопе покривачи снега,
и мирисна младим зеленим житом,
и тамјаном трокрилних богомоља.

Наша је љубав: ружичасте наде,
благе и нежне, без буновних ноћи,
као кад у мајском предвечерју
славуј пева тихе серенаде.

Наша је љубав: оголело грање,
и плава магла што нас обавија,
и жути листак – болесно сироче.

Наша је љубав тихо умирање.

ЧОВЕК ПЕВА ПОСЛЕ ПАТА

Ја сам газио у крви до колена,
и немам више снова.
Сестра ми се продала
и мајци су ми посекли седе косе.
И ја у овом мутном мору блуда и кала
не тражим плена:
Ох, ја сам жељан зрака! И млека!
И беле јутарње росе!

Ја сам се смејао у крви до колена,
и нисам питао: зашто?
Брата сам звао душманом клетим,
и кликтао сам кад се у мраку напред хрли,
и онда лети к врагу и бог, и човек, и ров!
А данас мирно гледам како ми жељену жену
губави бакалин грли,
и како ми с главе разноси кров –
и немам воље – ил' немам снаге – да му се светим.

Ја сам до јуче покорно сагиб'о главу
и бесно сам љубио срам.
И до јуче нисам знао судбину своју праву –
али је данас знам!

Ох, та ја сам Човек! Човек!

Није ми жао што сам газио у крви до колена
и преживео црвене године Клања,
ради овог светог Сазнања
што ми је донело пропаст.

И ја не тражим плена:
ох, дајте мени само још шаку зрака
и мало беле, јутарње росе –
остало вам на част!

Душан Васиљев, *Човек пева после рата* (Вулкан, 2024)

Зорица МЛАДЕНОВИЋ

УТАБАН ПУТ КА ЗНАЊУ: МЕТОДОЛОГИЈА ЂУРА ШУШЊИЋА

Деценијама уназад и у више поновљених издања, ова књига је своју појаву оправдала уз јасно задати циљ: проналажење истине.

Методологију у XXI веку одликује, поред многобројних, из ранијих времена наслеђених дефиниција и чињеница да је пре свега у питању егзактна наука која се ослања на бројне поступке (који под њеним окриљем добијају име методе) и који, у односу на остале факторе у процесу стицања одређеног знања, дају мање или више значајне резултате и остварују циљ: доводе до знања. Јер циљ методологије је проналажење правог начина да се допре до науке, да се овлада знањем из одређене области тј. да се нешто сазна или појми. Као егзактна и јасно дефинисана наука, методологија наизглед не оставља пуно простора за креативност, па се зато студентима који тек почињу авантуру научног истраживања, изучавање саме методологије може учинити сувопарним. Методологија Ђура Шушњића написана је с циљем да студентима приближи научне методе, да их научи да се њима служе на прави начин и да их што боље користе у процесу стицања знања. Илустрована бројним цитатима књижевника, историографа, и филозофа као и примерима из сопствене професорске праксе, ова књига представља корисно и забавно штиво.

Књига оставља утисак стрпљиве нарације, обогаћене бројним дигресијама са циљем да илуструју научни приступ изучавања науке о 'изучавању науке'. У основи, свака дефиниција методологије као полазиште узима порекло речи метод и логос. Грчка реч метод (*μѐθoδoς*), у значењу истраживање, испитивање, пут и начин испитивања; и логос (*logos*), у значењу: разлог, појам, учење, знање и наука, без сумње упућују на закључак да се ради о науци о методу, начину испитивања, сазнавања, мишљења, чак и начину рада. Као наука, методологија открива *методе*, путеве научног сазнања, начине долажења до истине односно, до сазнања. Проучавање методологије је углавном усмерено на разврставање научно–истраживачких метода, па се и методологија често тумачи као скуп истраживачких метода.

За разлику од све већег броја књига о *методологији* које су усмерене ка једној специфичној научној дисциплини, придајући

пажњу више методама чија се примена препоручује а занемарујући свеобухватност методологије саме, овај уџбеник дефинише и одређује методологију као науку, сликовито приказује начин на који треба спроводити изучавање других наука и даје дефиницију и класификацију метода. Такође, даје главне теоријске основе методологије, представља контекст филозофије, историје, традиције и друштвене стварности које су од великог значаја за формирање исправног методолошког приступа. Парадоксални положај методологије, да је истовремено дескриптивна и нормативна, да даје и опис и пропис истовремено, Шушњић пореди са учењем Буда, које само по себи не открива истине, већ показује путеве који воде према истини. Осим што нас учи критичком испитивању науке у циљу стицања знања и поимања истине, методологија упућује на средства помоћу којих долазимо до спознаје истине, па се стога у пракси методологија изједначава са методама које доводе до конкретних научних открића. *Методологија* се на тај начин изједначава са својим инструментима, начином рада, техникама тј. методама. Сам метод се дефинише као принцип научне спознаје тј. систем фаза истраживачког поступка, где се дефинишу технике истраживања.

Сликовито представивши људску делатност као видљиву а научну као – невидљиву, закључује се да ниједна наука не може без претпоставки. Чак и када су неистините оне дају резултате и могу се вредновати преко својих последица. ”Да је мисао једног научника утемељена, значи само то да она почива на извесним претпоставкама, за које је уверен да су плодне, иако не зна да ли су истините” (Шушњић 2007: 18).

Полазиште научника је вера у надискуствену начела, коју носе следеће претпоставке:

Претпоставка да истина постоји

Претпоставка да се истина може сазнати

Претпоставка да је сазнање истине вредно по себи

Појам истине, и трагање за истином Шушњић узима за прву претпоставку. Утврдити истину, пронаћи је и показати, примарни је циљ и науке и научног дела које се бави науком, тј. критикује науку (назив књиге гласи: *Методологија, критика науке*). „Истина је ретка вредност која не губи на вредности ако се дели са другим људима. У скоро свим осталим случајевима, друштвене кризе настају баш када је у питању деоба друштвених вредности – богатства, моћи и угледа,” говори Шушњић у *Критици социолошке методе* (Шушњић б 1973: 29).

Први корак у трагању за истином, тј. почетак њене научне примене чини *претпоставка*. „У сваком тренутку научног истраживања ваља бити свестан да је претпоставка само путоказ а не израчунљива последица, навођење на пут истине а не њена спознаја;” (Шушњић 2007: 21).

Претпоставке могу дати научна предвиђања, која омогућавају да се истраживање друштвених појава, класификује у одређене

моделе, па тако научна предвиђања заснована на претпоставци да у свету влада ред а не хаос, тј. да у друштву владају извесни закони, да се у истим (или сличним) условима понављају одређени модели понашања који се могу захваљујући проучавању, класификовати и предвидети. Предвиђање је најтачније када се односи на стереотипна понашања, веровања и мишљења. ”Предвиђање се обично посматрана тестом научне теорије. Пракса показује да појаве можемо предвиђати а да их нисмо научно објаснили. Према томе, предвиђање и објашњење су два релативно независна поступка и не треба везивати вредност теорије за успех предвиђања на основу саме те теорије”(Шушњић 2007: 24).

Поглавље које се бави предметом науке, названо је *Опустошен живот*. Песимистичан тон не треба да обесхрабри већ да упуту на сферу изван постојећег и чињеничног света. Анализирајући човека, на почетку, дефинише га кроз три основне равни: природан свет (човек какав јесте, у природним односима са собом и светом око себе), друштвени живот (човек какав би историјски могао бити према себи и другима) и културно бивствовање (идеалан човек, какав би требало да буде без обзира на друштвено историјске околности). У културној равни, човек је стваралачко биће, најближи је створитељу и свом идеалу”(Шушњић 2007: 118).

Ако једној групи људи одузмете њен поглед на свет, вредносни систем, норме и правила понашања, стечене обичаје, симболичке облике изражавања њеног искуства, њено колективно памћење и свест о њеним сврхама, културна дела и навике, итд., то није више друштвена група већ скуп биолошких јединки. Човек као друштвено и културно биће издиже се изнад пуког природног постојања тек са свешћу о значењима. ”Јер и животиње живе природним и друштвеним животом, али не живе у култури”(Шушњић 2007: 119).

Карактеристичне норме људског понашања и њихово значење у једној култури, које пак у другој култури могу имати различита или опречна значења, названа су симболичком интеракцијом. Она сама по себи (изражена на пример, као говор тела) нема никакво значење, добија значење тек у оквиру тумачења у једној култури. Једном уметничком делу, различито ће приступити изучавалац друштвених од изучаваоца природних наука. Свако научно посматрање ће на основу својих циљева, претпоставки, хипотеза и теорија трагати на свој начин за истином. Одличан пример представља изучавања катедрале од стране архитекте, историчара уметности или социолога. Сва сазнања која једно друштво стиче, и која су предмет проучавања друштвених наука, прати и анализира социологија сазнања. „Неоспорно је да постоји законита веза између структуре друштва и склопа идеја, веровања у вредности које то друштво узима за свој поглед на свет”(Шушњић 2007: 278).

Социологија сазнања указује на значај других облика мишљења, митских, уметничких, идеолошких, религиозних; и изједначава их са емпиријским, рационално искуственим сазнањима.

Без намере да дефинише један од најпопуларнијих културних феномена, здрав разум, Шушњић га одваја од научних истина.

„Велика је грешка ставити знак једнакости између искуства до којих долази здрав разум, и научних сазнања, јер у науци имамо и сазнања која нису искуствена: зато здрав разум са својим искуственим чињеницама не може бити мерило научне истине. Кључни теоријски појмови науке нису искуствени. То је онај тип мишљења, веровања и делања који је практично успешан и употребљив у разним не/приликама, али сазнајно и уопште духовно сиромашан и неплодан. То је 'друштвена залиха знања' узета здраво за готово, утемељена на ауторитету традиције, а не на рационалној сумњи и научном истраживању: преднаучни поглед на свет који омогућава научну или критичку савест” (Шушњић 2007: 291–294).

Уз Аристотелов пример из *Никомахове етике* да је мудрост у спознајно–теоријском смислу вреднија од памети здравог разума, али је ова друга важнија за живот и његове практичне потребе, утемељује се став да је оно што друштво подразумева под здравим разумом, корисно и чак неопходно за друштво, али без користи за науку. Здрав разум је корисна друштвена категорија. Вазда савремена и применљива.

Спектар друштвених функција *здрога разума* креће се од одбрамбених механизма у индивидуалном смислу, преко уживања у плодовима науке, до општих норми неопходних за функционисање читавог друштва.

С тога знање, које је свуда око нас, наизглед општеприсутно, ипак није свима доступно. Да би се отворила врата других наука, неопходно је овладати науком о методама долажења до знања – методологијом. Неопходно је у сваком тренутку бити свестан значаја примене метода као што су анализа, испитивање могућности, уочавање и превазилажење тешкоћа и контрола очекиваних резултата сложеног процеса изучавања науке којим се методологија бави. Ова књига и њен аутор нас уче и да постоје опште друштвене вредности које су у времену које живимо максима али само у теорији. Хуманост и рационалност као универзалне вредности друштва и појединца су све мање присутне и у друштвеном животу и у активностима појединца. О њима се прича и тежи се њиховом достигнућу, али се у животу игноришу или брутално ломе. Савремена стварност представља (историја би рекла, поново) идеалан терен за истраживање.

Цитирани уџбеници: Шушњић Ђуро, *Методологија*, Чигоја штампа, Београд, 2007. И Шушњић, Ђуро: *Критика социолошке методе, Увод у методологију друштвених наука*, Градина, Ниш, 1973.

Јосиф БРОДСКИ

1

Пост скриптум

Штета што, оно што си постала за мене,
ја нисам постао за тебе.

... По који пут у старој пустоши
бацам у решеткасти свемир
свој бакарни грош, овенчан грбом,
у очајничком покушају да се узвиси
тренутак сједињења... Авај,
ономе ко не може да замени
цео свет, обично остаје само да
врти крезуби телефонски диск,
као сто на спиритистичкој сеанси,
док дух не одговори ехом –
последњим криком сигнала у ноћи.

2

Моје ће речи, ја мислим, умрети...

Моје ће речи, ја мислим, умрети,
време ће се осмехнути у тријумфу,
и мој безнадни рад ће испратити
у суседну неживу природу.
У прошлом, будућем, тајнама битија,
простору где астронаути лутају,
у бескрајним морима – у целом свету ја
Не видим за себе чисту истину.
Дуг песника је – да проба ујединити
ивице јаза између душе и тела.
Таленат је игла. И само глас је нит.
И само смрт је шивењу област цела.

Шапатоm – наравно, али не сав

Шапатоm – наравно, али не сав –
опраштам се заувек с твојим прагом.
Неће се зтатрести град, ни пући шав
у гласу пригушеном.
Збогом!

Низ степенице, на улицу, у таму...
Пред тобом – периферије у диму,
простор мочваре, свежина вечерња.
Ја нисам препрека твоје погледу ,
твојим тужним речима – нисам сметња.

Шта је то – одавде се не види.
Бусен траве... ариша филигранство.
Ни радост теби, ни благодат мени
безљудно, лако доступно пространство.

После нас, наравно, није потоп...

После нас, наравно, није потоп,
али ни суша. Највероватније ће клима у царству
правде носити карактер
умерене, са четири годишња доба,
да колерик, сангвиник, флегматик и меланхолик
владају наизменично: сваки по три
месеца. Са становишта енциклопедије,
то није мало. Иако, неспорно,
променљива облачност, каприци температуре
могу збунити реформатора. Али бог трговине
само се радује потражњи за вуненим
стварима, енглеским кишобранима, сукненим капутима.
Његови најгори непријатељи су закрпљене чарапе
и преправљене јакне. Наизглед, киша у прозору
подстиче управо овај приступ пејзажу
и материји уопште: као штедљивији.
Ето зашто у Уставу недостаје реч „киша”.
У њему се ни једном не помиње
ни барометар, ни они, који склупчани
иза поноћ на столици, са клупком вунице од ламе,
као голи Алкибијад,
прекраћују време листајући странице модних магазина
у свлационици Златног века.

Пресељење

Врата су залупили, и њих двоје
на улици већ стоје. И сасвим
грли их ветар. Свако мисли своје
да се покрене у складу са тим.
Канал, дрвеће у трену смрзнуто.
Хладни сумрак се брзо покрио
погледима, а између њих сто
тим мраком у коме се нашао.
Врата су забравили, и кроз дно
и задњу страну конопац провукли,
обмотали вратанца насумично,
испада – да су га прекрестили.
Затим су га јако тешко подигли.
Унутра је звецнула посуда.
И ево, сада, крстом сједињени,
пошли су, ваљда, даље отуда.
Ишли су без и речи изречене.
Одрази су им се помешали.
Од светиљке до светиљке уличне.
И смањивали су се, смањивали.

Обгрлио сам та рамена и погледао...

Обгрлио сам та рамена и погледао
на оно што ми је остало за хрбатов,
и схватио, столица што сам је изнео
стопила се сасвим са осветљеним зидом.
Лампа на столу је појачано гарила,
за похабани намештај јако незгодно,
зато је од дивана у углу искрила
његова смеђа кожа, жута практично.
Сто је самавао. Паркет јарко блистао.
Пећ је једва тињала. Пејзаж се смрзао
у оквиру прашњавом. Само мали клуб—сто
на неки начин жив ми је тада изгледао.
Али, један мољац је по соби кружио,
и мој поглед је са намештаја скренуо.
Све и да је овде некада дух живео,
он је ову кућу напустио. Напустио.

Превод: Виолета Бјелогрлић

Николај Јерјомина

КОНЦЕРТ

Свако плати за своје место неку
цену, чак и ако прође потпуно бесплатно...

Да бих певао о рату, пењем се на сцену,
како бих и ја учествовао у њему.

Не певам ми се о рату,
већ за мир ми се моли.

Хвала Богу, у олтар ми је допуштено ући.
Пред погледом мојих очију – лица гледалаца
Пред душом мојом – лица губитака наших...
Ја певам и молим се – о рату и за мир,
а у сали се места тихо празне....

Бригу о палима поверавам Псалтиру,
и притискам слепочнице
над празнином листа.

ПИЈАЦА

На пијаци има свега за рат :
Квадрикоптера, кацига и ножева,
изношених панцира за четврт цене
и других новотарија за борбу.

Ратни вихор се подиже –
и тржиште реагује на све:
на снижењу се продаје смрт
заједно са другим новотаријама.

По најлон пијаци у пролеће
добро је проћи са свежњем!
Мирише на ђурђевак, и на рат,
на поздраве са прве линије.

БОЈЕ КАВКАЗА

Гледајући кроз балконска врата,
крајичком сам ока уловио
обалу Каспијског мора,
прекривену жутим песком.

Бела је пена крунисала
врх зеленог таласа,
а од морског пристаништа
простиру се плаветне даљине.

Море на југу Русије,
топлих је земаља благодат!
Много је требало труда
да ова земља буде освојена.

То казује песник
наслушавши се древних прича,
и неће вас обманути –
јер овде се у шаренило
уплиће црвена боја.

ДАН РОЂЕЊА ЈЕСЕЊИНА

Над тавичерском баштом
промрзло је небо,
зашива рупе шавовима кише.
Сви други захтеви данас се отказују
јер је у храму литургија за Јесењина.

А у јесењој башти бела мермерна
скулптура,
осмехује се светлокоси песник.

И у далеком Бакуу, суре о Јесењину
испевао је Мујезин, посетивши
минарет.

Тај јаворов октобар из претпрошлог века
записан је у Рјазањској долини за
векове...

Ја певам на киши попут блаженог богаља,
гледајући златне локне у облацима.

ФОТОГРАФИЈА

На фотографији је отац,
недалеко од ловачке куће.
Већ тридесет година
Он не живи у местима,
где му је све од детињства познато.

Али фотографија чува
обрисе јулских врелина,
и отац изгледа весео,
са пријатељима стоји крај зида.
Ја поред држим удицу
и радујем се добром улову.
Очигледно некакавом гречу,
Суђено му је да изађе пред
Божији суд...
Да, узгред, ево и локалног бога –
одвраћа поглед друг Патрин.
Даће нам чамац и рибњак
на два, па и на три сата...

Посматрам фотографију –
данас је татин рођендан...
Пажљиво слушам тропар
и надам се, надам Васкрсењу!

ПРАЗНИК

Наливам јак чај
што је растао на планинама Азербејџана,
у чаше од брушеног стакла,
као по команди: „Пали!

Данас, на Дан ракетних снага,
могу без алкохола:
таква је, очигледно, воља Божија,
да немам коме да наздравим.
Рат је оставио трага
у мојој души и грешном телу –
ко се напрезао до крајњих граница,
одавно му је брада седа.

Али рећи ћу пријатељима,
ракетарима и артиљерцима:
„У свакој битци, под магловитим небом,
Желим вам прецизно гађање!“
Моја гитара – до данас је
пријатељ мојих тешких дана...
и прегршт коштица шљива,
попут је сета испаљених метака.

19. 11. 2023.

ЖЕЉА

Да ми је да напишем такве песме,
па да свет постане савршен
да изгоре греси без трага
у тој речи, ватром надахнутој.

Да се јагње весели са лавом,
да сунце не мучи жегом,
да се од воде, попут вина,
опије на празник свако.

Зар се може забранити сну
да се оствари као прекрасан сан,
да се бар понекад размишља
над Божанским овим стихом?

Побеђујући малодушност и лењост
не одустајем од себе,
очекујући да на тај посебан дан
свет заискри чистотом.

Превод са руског : Мелина Панаотовић, Валентина Чизмар

Белешка о писцу

Јерјомин Николај Викторович (1967, Сурск, Уљановска област) је руски песник, преводацац, кант-аутор. Дипломирао на Машинском факултету у Санкт Петербургу.

Члан је Савеза писаца Русије, лауреат Међународних, Руских и регионалних конкурса кантауторске песме и поезије. Учесник је Међународног књижевног новосадског фестивала (Нови Сад, Србија) 2018. Објавио је седам књига поезије. Аутор је седаманаест албума ауторских песама. Поред поезије и музике, бави се и графиком. Живи у Всеволожску, Лењинградска област.

Блажо ПОПОВИЋ

ПРИЧА ИЗ ГЕНТА
(Путотис из Белгије)

Пикасо је тврдио како две боје, када се прислоне једна уз другу, умеју да певају. Како будем прилазио пространом тргу Синт – Бафсплеин којим доминира кула са звоником, учиниће ми се да чујем музику. То ипак неће бити звук звона која свакога дана оглашавају последњи сат пре поднева, већ нешто чему сам дуго тражио смисао. Једном у времену Ричи Блекмур, славни гитариста група *Deep Purple* и *Rainbow*, је у својој верзији средњовековне песме *Дама са зеленим рукавима*, певао о заточеној лепотици и тиранину против кога се треба подићи да више никада не би било мрака и да више нико никада не страда. Док гледам у звоник, ако се потрудим, повероваћу, упркос јефтиној патетици, да је у њему дама у зеленој брокатној хаљини са великим рукавима која чека да је неко спаси. Чак и да постоји, то данас никако нећу бити ја. Сетићу се приче Адама Михњика о човеку који је пронашао жабу која говори. Она је рекла да је принцеза, и да ће га, ако је пољуби, претворити у принца. У овим годинама, рекао је човек стрпавши жабу у џеп, више волим да имам жабу која говори, него принцезу. Тако ћу и ја уживати у граду у који можда више никада нећу доћи, његовим бојама и музици. А она ће заиста допирати до мене и то са оближњег Поелемаркта из Стадсхала, градске сале на отвореном, модерне надстрешнице испод које се одржавају градски концерти и где сваки заљубљеник у музику који уме да свира има слободу да извуче клавир из посебне преграде и неометано крене да пребира омиљене тонове. Не кажу узалуд: где престаје говор, почиње музика. Ево, престаје говор. Док завршавам ове речи, одврћем радио. Постоје бољи начини да се објасни срећа.

Како музика mine, удаљићу се тек незнатно од овог места моћи, ни стотину метара. Кренућу у правцу моје најважније градске приче, благу које се чува у катедрали Светог Бава. Док будем бројао кораке до циља који крије сени мајстора, испричаћу кратку причу о његовом ученику, једном од најбољих сликара раног фламанског сликарства: Хугу ван дер Хусу.

Мала је утеха његовој породици, ако је ико од ње преостао,

што је једна од његових слика продата код *Кристија* у Њујорку за близу девет милиона долара, кад је велики сликар великог утицаја на италијанске уметнике, доживео трагичан крај. Антонело да Месина и Доменико Гирландајо видели су боље од других када су га, захваљујући његовом најпознатијем делу, *Триптиху Портинари*, опонашали док су је са завишћу гледали у болници Санта Марија Нуова у Фиренци. Зачуђујуће је како се мало зна о животу једног од најважнијих фламанских сликара.

Детаљи кажу да је на врхунцу своје каријере донео изненађујућу одлуку да се повуче у манастир надомак Брисела и постане часни брат коме је, због значаја који је носио са собом, било дозвољено да прима посете, слика и чак и пије црно вино. Крај је почео на путу према Келну када је, у присуству двојице монаха, скрушено изјавио да је проклет и неповратно пао у депресију из које се никада није вратио. Недуго потом је и умро. Злобници тврде да је одустао јер није могао да надмаши свог учитеља Јан ван Ајка чијој се слици Мистично јагње нескривено дивио. У једном сачуваном извештају о његовој болести који је писао монах Гаспар Офхуис било је доста злураде зависти, што је много касније приметио и историчар уметности Ервин Пановски који га је описао као ремек-делом клиничке тачности и побожне злобе.

Вековима касније ће славни белгијски сликар Емил Вотерс, тек двадесет четворогодишњак, насликати *Лудило Хуга ван дер Хуса*, слављено дело које ће импресионирати Винсента ван Гога. У једном од својим бројних писама брату Теу, Ван Гог ће упоређивати себе са злосрећним Хугом и гледати себе на тој столици на којој болесни сликар згрчено седи, док над њим стоји монах који диригује дечијем хору, а музика и речи избављења покушавају да допру до заувек изгубљене сликареве душе. Док је био жив, често је прелазео исти овај пут којим и ја идем, исти сиви камен стапао се са његовим стопама. Можда су зидине околних здања, са страна и са висина, притискале несрећног сликара и можда зато није могао да издржи. А можда га је само поглед на слику у катедрали Светог Бава уверавао да никада неће достићи величину оног коме је кренуо да се клања.

Ја сам се већ поклонιο Ван Ајку, попричао са њим седећи на његовом високом споменику у Брижу: Био си велики илузиониста, Јан, не би ме чудило да сићеш са тог постаментa који није довољно висок да те издигне изнад света и седнеш ту поред мене сакривен под тим црвеним турбаном. Пре него што нас ова досадна белгијска киша отера, морам да те питам: како је било, мајсторе, правити нове светове, не пратити никога, закорачити у мрак? Да ли је тачно то што тврде да си измислио ренесансу, али да су ти је преузели сликари југа? Седи до мене, велики, хајде да запалимо по једну док ми причаш како си преварио савременике и измишљао места која си сликао, а они јурцали по свету да их нађу. Одакле ти такво умеће за детаље, да ниси можда, као и ја, несрећна жртва перфекционизма? Причај ми, Јан, све ме занима, али сачекај само трен, да донесем боцу црвеног вина из оближње крчме, оно ће лакше отворити душе...

Шта још да кажем осим да је вино било превише расхлађено и да ми се, можда баш због тога, причинило да се на хладном бетону поред мене сасвим нејасно појавила мрља која је личила на велики потпис: *Johannes de Euck fuit hic*, или Јан ван Еуцк је био овде. У одласку, прошапутаћу тихо, да гости у баштама не помисле да сам луд: Прати ме, Јан, водим те до места где ћеш чути причу коју сигурно не знаш, најлуђу причу о томе како си залудео свет...

Ране су године петнестог века. Импозантна црква Светог Бава у којој ће се касније крстити цар Светог римског царства Карло Пети још није сасвим завршена. Оно што јој је у име духовне величине недостајало, препознао је овдашњи трговац и градоначелник Гента Јодокус Вијд који је, кажу списи, са својом супругом Лизбет Борлут, баш због тога посетио Хуберта ван Ајка, овдашњег сликара и старијег Јановог брата, који је био дворски уметник бургундских војвода, а већ имао искуства у осликавању сакралних објеката у околини града. Дело је требало да покаже да је читав Гент и сви његови становници дубоко посвећени вери у Христа, као да је наслућивао како ће се олуја реформације створити изненада и разарати католичко срце док га не поцепа на две стране. Мада не само то; богати пар није имао деце, па је желео да нешто остане иза њих, али то нешто треба да надмаши све остале богаташе Гента и представнике ривалских цехова.

Хуберт је направио нацрт полиптиха око 1426. године и несвестан кренуо да ствара оно што ће у будућем времену засенити бројне друге уметнике и њихова дела. Ипак, није дочекао њен завршетак, чак скоро ни почетак, умро је недуго пошто је преко храстових плоча нанео танак слој мешавине креде и животињског лепка. Млађи брат Јан преузео је наруџбину. На изгубљеном раму прве слике, кажу историјске свеске, записано је да је дело започео Маиор цуо немо репертус Хуберт, Хуберт већи од било кога другог, да би га Арте сецундус Јан, како је сам себе звао, или други најбољи у уметности Јан ван Ајк, завршио неколико година после братове смрти.

Стојим пред вишепанелским олтаром који је сакривен иза стакла, али та сцена остаће само у мојим сећањима. Ни камера ни фотоапарат неће смети да поремети овај простор мрака и извор светла које само наизглед долази са слике. Док гледам осликани олтар који је већи него што сам га замишљао, помишљам како је заправо лако бити преобраћеник, одбацити бивше животе, постати неко сасвим други захваљући само једној слици. Могао бих да будем заклето отпадник од вере, човек чије срце дамара само за материјални свет, или баш ни за шта на том свету, празна љуштура човека или усправни и горди обесни син, али пред овим сценама живота све би то нестало да се више никада не поврати. Било би прегрубо када бих рекао да је све кроз шта сам прошао до овог тренутка кренуло да се сурвава у бледилу нестајања и да је почело да ме разара питање у шта сам, побогу, до овог момента мог живота, био уопште загладан, шта сам то описивао као божанствено. Признајем да није било баш тако. Али да су бројне друге импресије почеле да се отапају, то је било тачно. Гентски олтар ни мене није оставио равнодушним.

Тако је морало бити и шестог маја 1432. године када је ово дело, урађено у два вертикална регистра, сваки са двоструким сетовима склопивих крила са унутрашњим и спољним сликама плоча, било постављена у капели цркве. Присутни су морали бити збуњени, али тај осећај пратиће и многе друге у повести све дотле да ће се ова слика сматрати једном од најутицајних дела у историји сликарства.

Дуго се веровало, за шта је заслужан славни италијански историчар уметности Ђорђо Вазари, да су браћа Ван Ајк први у историји сликали уљаним бојама, али данас знамо да то није тачно. Али, до Јан ван Ајка сликари су имали проблеме са сушењем боја, он је то решио мешањем пигмената и ланеног уља. Захваљујући сјајној и богатој, интензивној боји слика, од тог момента уметници су били у стању да тачно изразе осетљивост природног света до најситнијих детаља и на тај начин инспиришу еру реализма која је тек требало да дође. Касније ће поменути немачки историчар уметности Ервин Панофски записати да је Ван Ајково око функционисало истовремено као микроскоп и као телескоп. Његова пажња према ситним детаљима на удаљеним предметима тумачена је као симбол свевидеће визије Бога. До ове слике, само су минијатурни портрети и илустровани манускрипти садржавали такве детаље. Ништа слично овој замршености ни уметници ни поштоваоци раније нису видели на тако великом делу. Све се то примећује на Гентском олтару на коме тајни магични спој уљаних боја и прозирних глазура ствара веома сложене светлосне ефекте и врло суптилне игре сенки због којих док гледате осликане ликове, чини вам се да светлост заправо стиже однекуд изван саме слике, да је она божанске природе. Не знам да ли је, али у то верујем, та светлост била присутна и 1521. године када је, седам година пред смрт, негде баш овде, можда на истом квадратном метру на коме стојим и ја, стајао и немачки сликар Албрехт Дирер, дивно се првом приказу нагих тела у овом делу света још од античких времена, савршеном споју религиозних мотива и бескрајне лепоте света и запањујућих детаља, симболици, али и наглашеној људској индивидуалности, па је, одушевљен, записао, да је Гентски олтар прелепа просторна слика. Док можда по интернету тражите фотографију овог дела док читате ове редове, питање је да ли вас ишта од тога заиста дира и да ли би то уопште било могуће осетити преко екрана. Али, док стојите у овом маленом простору као ја, чију таму испуњавају духови Дирера и Ван Ајка, где је сахрањен Хуберт, где се крстио мали Карло, будући најмоћнији цар Европе и света, где су тутњали бројни ходочасници и уметници да виде чудеса која сијају са олтара, можда бисте могли да поверујете да се димензије времена пред вама изобличују и духови мешају и да више ништа у вашем животу неће бити исто, да ће стара сећања ишчилети и да ћете са ове тачке времена почети да живите испочетка. Да, ви и још милиони туриста који се тискају да овере још једну светску знаменитост. И то је тренутак у времену када нестане свака романтика.

Али, прави живот ове слике, готово холивудски, почиње много после чина њеног стварања. Димензије те авантуре толико су велике да је тешко поверовати да се све баш тако одиграло.

Пита се да ли је могло више тога да се догоди једној слици? Полиптих је скоро уништен у пожару, умало га је запалио бесни калвиниста, кривотворен је, опљачкан, раскомадан, украден од стране Наполеона, тражен у Првом светском рату, продат од стране одбеглог свештеника, више пута краден у току Другог светског рата, спасаван од командоса познатих под именом Одред за баштину, Геринг га је очајнички желео за приватну колекцију, а Хитлер за свој супер музеј.

Хиљаду петстотездесетшесте године, побеснели калвинисти у борби против католичког идолопоклонства, дрвеним балваном су провалили врата цркве и покушали да запале олтарну слику. Али, стражари су је пре тога однели на врх торња цркве и тако спасили. Наредних осамнаест година, слика је чувана у утврђеној градској кући. Цар Светог римског царства Јозеф II који је владао и Фландријом, саблажњен голоћињом Адама и Еве цензуришао је тај панел слике и заменио га копијом на којој је нагост првих људи била покривена одећом од медвеђе коже. Када су Фландрију освојили Французи, сва уметничка дела у којима је уживала поражена владајућа класа, међу њима и Гентски олтар, одесена су у Лувр који је баш тих дана постајао јавни музеј. По доласку Луја XVIII на власт, слика је враћена Генту 1815. године. Али, спокој олтара није трајао предуго. Наредних година, шест панела је украдено, овога пута од стране генералног викара катедрале Светог Бава и првог бискуповог сарадника. Године које су долазиле премештале су слику из руке у руку бројних трговаца и смутљиваца, да би завршиле код берлинског колекционара који је поклатио Пруској држави. Неколико деценија касније, панел са непристојно приказаним Адамом и Евом продат је гентском музеју, али остатак слике није био ту. По избијању Првог светског рата, немачке власти су покушале да комплетирају слику и врате панел са Адамом и Евом, али је спретни и храбри свештеник сакрио панел у мрак катедрале, да би га три године касније склонио у сигурност оближњег села. Када је Немачка капитулирала, Версајским уговор је била обавезана да врати отета дела, па се тако и Гентски олтар нашао поново на старом месту, заједно са скривеним панелом, што је значило да је први пут после више од једног века Ван Ајково дело било комплетирано и изложено. Ипак, не за дуго.

У најмистериознијој пљачки неког уметничког дела у двадесетом веку, а можда шире, нестао је доњи леви панел који никада није пронађен. Верује се да су на њему, поред осталих Праведних судија, приказани портрети неколико савремених личности, попут Филипа Доброг и вероватно обојице браће Хуберта и Јана ван Ајка.

Историчар уметности Ноје Чарни пише како се 11. априла 1934. године полицијски комесар из Гента Антоан Листербор пробијао кроз гомилу људи која је зурела у нешто што више није било ту. Један од панела слике који је приказивао Праведне судије, нестао је. Комесар је на брзину бацрио поглед и отишао. Нестали панел може да причека. Преко пута улице чекао га је важнији посао због кога је позван – крађа у продавници сира.

Нигде, разуме се, није забележено који је тачно сир нестао у тој ноћи из продавнице на тргу. Ако је то био Фромаж де Брисел или

крављи Пасендејл, или не дај боже веома ретки Родорик справљан од козијег млека и одлежаван у влажним јамама, можда бих могао и да разумем Антоана. Али због те страсти за том млечном делицијом, на стотине људи мувало се по месту злочина у катедрали Светог Бава и сви трагови су нестали.

Раније тог јутра, старешина цркве Оскар ван Бухауте прилазио је цркви да је отвори и обави уобичајене активности – запали свеће, припреми се за јутарњу службу и зазвони за позив верницима када је схватио да су врата откључана. Отрчао је до сакристије у страху да је неко украо драгуље и друге драгоцености, али је са олакшањем одахнуо – све је било ту. Онда се безбрижно одшетао до капеле у дну цркве да скине тешки прекривач који је штитио Гентски олтар од прашине и прљавштине, да га припреми за туристе који ће ускоро стићи. Извештаји кажу да га је умало погодила кап; два панела су недостајала. Вест се ширила муњевито и убрзо је око хиљаду петстотина знатижељника испунило простор у и око цркве. Можда због силне гужве, а можда и због несталог сира, полиција није узела отиске, изјаве, нису обезбедили ни фотографисали место злочина. Истрага је пропала у старту. После три недеље, на адресу бискупа Онора–Јозефа Копитерса стигло је писмо у зеленој коверти у коме је писало: Част нам је да вас обавестимо да поседујемо два украдена панела ван Ајка. Сматрамо да је боље да не објашњавамо због каквих драматичних околности поседујемо ове бисере, али од нас двојице, једино ја знам где су скривене. Једино то треба да вас забрине због застрашујућих умешаности у случај. У писму су још обећали да ће вратити слике уколико им се плати откуп у висини од милион необележених белгијских франака умотаних у браон папир и запечаћен печатом бискупије. Милион франака је лако вратити, додаје се на крају, али Ван Ајк више не може да наслика слике. Ако пристане, требало је да објави оглас у локалним новинама Л дерније хур са текстом: У договору са званичницима, прихватамо ваш предлог у потпуности. Уцењивачи су, очито, били инспирисани начином на који је писац Морис Леблан описивао успехе свог јунака Арсена Липа или Лупена, како га ми зовемо, који је такође користио новинске огласе за спектакуларне пљачке. Лебланов литерарни јунак је једном рекао како је сигуран да неће бити присутан на свом суђењу. Време ће показати да ће крадљивци Ван Ајкове слике делити исту судбину.

Даљи ток преговора је трајао дуго и садржи прегршт података које би оптеретиле ову причу. Углавном, лопови су у знак добре воље вратили један панел, али нису добили новац. Судбина другог панела била је неизвесна.

Ново светло на случај бацио је један догађај: на неком католичком скупу, берзански посредник Арсен Годертје доживео је срчани удар и непосредно пред смрт, позвао свог адвоката Жоржа де Воса и шапнуо му на уво: Једино ја знам где се налази украдени панел. Информације се налазе у фијоци мог радног стола у коверти. Када је адвокат пронашао и отворио коверту, у њој је писало: Праведне судије почивају на месту где ни ја, ни било ко други не би могао да га узме, а да не привуче пажњу јавности. Наводно је, у самртном ропцу, додао

и: сто, кључ, орман, фасцикла здравствене службе и као у филму, испустио душу. Баш ништа се из те реченице није могло наслутити нити је међу његовим стварима полиција успела да пронађе било какав траг и случај је поново пао у бездан недоумица. Тврдило се да је и од стране саме цркве било заташкивања; прича се да је једна група свештеника, а и Годертје међу њима, била укључена у неуспелу инвестицију у којој су проневерили црквене паре. Уместо да признају неуспех, украли су панел да би прикрили губитке. Ипак, Годертје је био богат и побожан, чудно би било је да прибегао тако нечему.

Случај је мировао дуго док га није преузео шеф полиције у Генту Карел Мортије 1974. године који је био напросто опседнут да пронађе украдени панел. Полицајац је установио бројне нелогичности: Годертје је био врло кратковид и тешко да би ноћу могао да бауља по мрачној цркви. Осим тога, на рачуну је већ имао више од 3 милиона франака и сигурно да му новац није недостајао. Крађу су морала да изврше двојица лопова, јер је такав био положај панела и биле су потребне мердевине за такву акцију. Био је сигуран да је неко из цркве морао бити умешан, али је наишао на зид неразумевања од стране црквених власти. Црква му је омогућила увид у документацију, али само у ону после Другог светског рата.

Црква Светог бавона претражена је чак 6 пута од 1945. године, а Карел Мортије је детаљно анализирао рентгентски снимак читаве катедрале на дубини од 10 метара. И ништа.

Али, овај случај је још увек актуелан: Годертјеову лобању је 1995. незаконито ископао неки детектив аматер да би му је потом непознати љубитељ мистерија и оностраног украо како би је користио у спиритуалистичкој сеанси у којој је, наводно, добио одговор од Годертјеовог духа где се налази украдени панел. Да ли је тај одговор поделио са полицијом или са неким другим, није ми познато.

Како год било, овај случај и даље није затворен. Црква и полиција и даље добијају анонимне пријаве о томе где се налази панел, али све су то лажни трагови. Највише су оштећени посетиоци цркве. За сада немају прилику да виде како су стварно изгледале праведне судије међу којима и двојица славних аутора ове спектакуларне слике. Истина, постоји копија коју је 1945. године израдио Јеф ван дер Векен и то на основу копије урађене средином шеснаестог века за Филипа II шпанског која се данас чува у краљевском музеју лепих уметности Белгије. Постоји још једна копија дела која стоји у Градском музеју у Генту.

А између пљачке слике 1934. године и покушаја Карела Мортијеа да је пронађе, слици се догодила још једна пљачка. Мада главни актер тог чина не би користио тако грубу конструкцију. Ради се Рајхсмаршалу Херману Герингу који је на конференцији повереника Рајха за окупиране територије и војне команданте у Берлину, 6. августа 1942. изјавио узбуђено и свечано: Некада се то називало пљачком. Али данас су ствари постале хуманије. Упркос томе, намеравам да опљачкам и то темељно одрадим.

Богами, испунио је обећање. Сва најважнија дела уметности, укључујући и Ван Ајкову слику, била су виђена као део пројектованог

Хитлеровог музеја у Линцу када се Други светски рат тријумфално заврши. Као гранична година узета је 1500 – та, што је значило да сва дела која су од тада била у поседу Светог римског царства, чија је реинкарнација Трећи рајх, морају да се врате Немачкој. Уз додатак територија, разуме се. Углавном, листа коју је саставио Ото Кимел, директор берлинских музеја није заборавило ниједно име, плен је био богат и конвој је кренуо пут Ватикана. Али Италија је капитулирала и није се могло стићи до Рима. Изабране су две локације од којих једна високо у аустријским Алпима, руднику соли Алтаузе. Наредне две године тоне блага стизале су у рудник и одлагане у тунелима рудника дубоких и до два километра.

Америчка војна јединица коју су звали Одред за баштину, састављена од људи који су имали искуства као кустоси, историчари уметности, уметници и архитекте успела је да открије локацију и спасе: 6.577 слика, 2.300 цртежа или акварела, 954 принтова, 137 скулптура, 129 комада оружја и оклопа, 79 сандука са разним предметима, 484 тада још незаведених предмета, 78 комада намештаја, 122 таписерије, 1.200 – 1.700 штампаних ствари и 283 потпуно непознатих предмета, све уредно сложене по полицама и укњижено. Уз 600 килограма експлозива припремљеног за детонацију.

Међу уметничким благом налазио се и Гентски олтар. Холивуд је, разуме се, овековечео успех америчких момака у филму Џорџа Клунија *The monuments men*, који је ипак далеко од великог остварења и поред шесторо оскароваца који су глумили у њему. Филм је, дакле, онако, али има једна лепа реченица коју изговара Клуни кроз лик Френка Стоукса у моменту када још нису пронађене драгоцености. Он каже: Ко може да нам гарантује да статуа Давида још увек стоји усправно или да се Мона Лиза још увек смешка? Ко ће је заштити? Чак и мало неопходне патетике боље звучи када је изговори забринуте Џорџ Клуни, али и поцртава велики значај Одред за баштину и онога што су урадили за уметност света.

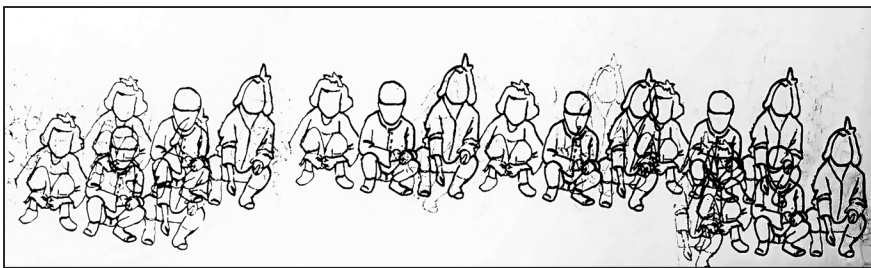
Несталим панелом Ван Ајкове слике бавио се у фантазмагорији и Алберт Ками у свом роману *Пад*. Он је пронашао Праведне судије у бару који је назвао Мексико сити, не зна се где, и кроз свој лик Жан Батист – Клеменса који је присвојио слику, протумачио себе као судију – покајника. Када је једном записао реченицу: Када погледам мој живот и његове тајне боје, осећам као да сам се распршио у сузе“ – као да је у тих петнаестак сведених речи испричао целу причу о Гентском олтару.

Прича, разуме се, никада не може бити испричана целовито, увек ће недостајати неки комадић мистерије, неки затурени податак, нека реченица које ћу се касније сетити, када све прође и више не буде важно. Тако је и са овим градом. Градом у коме бих желео да живим, о коме је можда и писао Адам Загајевски када му је изненада стао воз, а он није знао да ли се налази у Холандији или Белгији, али му није било ни важно.

Тај град је тих у сутон, када се из онемоћалости буде звезде, И у подне бучни гласови амбициозних филозофа и трговаца који су са Истока донели баршун. У њему горе ватре а не ломаче разговора.

Старе цркве и камење обрасло маховином, давне молитве у њему су као баласт, као космичке ракете. То је праведан град, у коме не кажњавају странце, град брзог памћења и спорог заборављања, који толерише песнике и пророцима опрашта немање смисла за хумор. Овај град је саграђен према Шопеновим прелудијумима, преузевши од њих само тугу и радост. Омањи брежуљци окружују га попут широког прстена; тамо расту пољски јасенови и витке тополе, судије народа дрвећа. Брза река која тече кроз центар, дању и ноћу шапуће неразумљиве поздраве од извора, од планина, од плаветнила.

Можда је све то овај град. Град у коме бисмо и пољски песник и ја радо живели. А можда сам баш све измислио, гледао у слике које не постоје, дописивао заводљивости, доцртавао орнаменте јединствене лепоте. Лагао. Али, као да ће било шта од овога бити важно када будем гутао прашину с пута који ће ме одвести даље, у неки нови град. Како ћу се осећати када будем напуштао Гент? Шта ћу очекивати када будем видео путоказе за Антверпен или Брисел? Или Париз, Нови Сад? Одврнућу радио, то ће бити једино разумно што бих могао да урадим. Надаћу се да ће на некој од станица, уместо досадних вести о функционисању модерног света и стању либералног капитализма, кренути Боб Дилан и да ће то бити песма у којој ће певати: *И, какав је то осећај? Како ти се чини? Бити без дома као потпуни незнаца, као луталица, камење које се само котрља...*

Катарина Ракић

Миливоје ПАЈОВИЋ

КАКО СЕ ПИШУ ПРИПОВЕТКЕ

(Рајко Лукач, МОЈИН КРАЉ)

Има више од тридесет година од како је приповетка Мојин краљ објављена у збирци истоименог наслова. Биће да је настала раних деведесетих година, у жеку преломних збивања у испарецелисаном босанским атарима, створеним распадом социјалистичке Југославије. Као и остали списи Рајка Лукача, и ова подужа приповест сведочи о изузетном приповедачком дару који је поседовао, и који је у свом стваралачком веку кроз написано и објављено вишеструко потврдио. И поезију и прозу објављивао је код угледних издавача. Имао је и извесну наклоност и разумевање књижевне критике, али се ипак истиче утисак да није доследно ишчитан, као и да је недостајало воље да буде и сразмерно награђиван за опус који је оставио и који је, по свим естетичким параметрима, зрео и вредан уметнички књижевни рад.

*

Прича о кнежевићу Петру, прво као младом устанику Мркоњићу, потоњем српском суверену, баш као и о Мојсију Моји Хрваћанину трговцу, глумцу, новинару угледном дубичком Србину, умешно је одабрани предложак за целовиту причу о судбини српскога (али и других) народа у босанским и балканским врлетима и ветрометинама, на шумовитим огњиштима, у окружењу свакојакога звериња.

*

У првој сцени ове проповетке, читалац прати двојицу безбрижних јуноша, швајцарских студената на феријама у Трсту, заправо, занесених младих српских родољуба из Босне. Са ципелама обешеним око врата, гацају по песковитој плажи у заливу. Лукач мајсторски слика призор у којем они нехајно пролазећи поред воде, док доручкују, главе пресољених гирица одбацују у воду, на које се, као уз бојне крике, стрмоглављују јата галебова. Потом надахнуто, међу собом размењују сећање на време када је три деценије раније, истим песком ходао владика Раде, такође са обућом око врата. И Лукач поступно отвара приповедање, градацијски уводећи читаоца у време Херцеговачког устанка и првих борби за коначно ослобођење. Премда се главни ток приче ослања на историјску хронологију, овај

иницијални датум се неће надаље детаљније разрешавати, већ ће приповедачу, а и читаоцу, послужити као стајна тачка за развијање приповести о краљу Петру I Карађорђевићу, односно његовом споменику и Моји Хрваћанину човеку који тај споменик подиже, иначе рођеном брату Маше Хрваћанина, једног од двојице наречених шетача.

*Фестивал југословенске поезије младих у Врбасу, 1978.
У првом реду Рајко Лукач, Ева Ваи, непозната девојка, Јагода Замода, Ана
Цицкова и Томо Ђивуљски, а у другом реду Предраг Марковић,
Данило Јокановић и Беба из Врбаса.*

*

И тако ова два младића читају белосветску штампу и како каже Лукач зуре преко отвореног мора и са дивљењем дуго причају о сељацима који голоруки скачу на спахијске сабље. И, гле, шаљу брзојав у Беч, те јављају неком Мартину Кауфману да је устанак почео. А Мартин је, нико други до кнежевић Петар од Србије, маскиран у учитеља мачевања. Лукач једном сјајном сценом слика младог краљевића. Он ради склекове поред отвореног прозора, док се на постељини виде трагови ољуштене коже од недавног сунчања. Дакле, млади Карађорђевић је у Европи, на усавршавањима и у проводу, али на вест о избијању устанка намах креће у Дубицу, у Босну, да им се у устанку придружи и да га без двоумљења поведе зарад ослобођења поробљене браће, свих и свуда. И тако, спонтано и надахнуто, приповедач уводи читаоца у једну надасве узбудљиву причу, поткрепљену фактографским наводима и улешшану пригодном фикцијом са вишеструком мозаичком и повезаном микрофабулацијом.

*

У Дубици кнежевић Петар настоји да прикупи добровољце за бој против Турака. Мештани долазе да виде Карађорђевог унука, да се са њим поздраве, па и да обећају да ће се придружити устанку. Али, како Лукач уводи документарне цитате, наводи и дневник који води Петар Карађорђевић, под насловом Дневни записци једног усташа. Сељаци попију покоју у крчми, рукују се са Петром, који их описује само као јунаке на речима. Приповедач изводи један

прецизни опис њихове индолентности док појачава опис карактерних црта и менталитета који добро познаје: Пијаним корацима враћају се својим воловима што преживају у хладу пред биртијом, *да им длановима обришу сузне и крмељиве очи и сламом ознојена леђа*. А онда о трајности тог карактера, пасивности и навици на трпљење без граница, приповедач још каже: Овакве горке опаске, тих мјесеци често записује.

*

У свом Дневнику, како пише Лукач, српски краљевић устанике назива Срби-Бошњаци. Настоји да им се приближи, придобије их и мотивише за велика народна прегнућа која би целога роду донела дуго очекивану слободу и самосталност. Уместо тога, кнежевић наилази на широки отпор, и како сликовито каже Рајко Лукач, у једном су тренутку против њега били и турски низами и домаћи башибозук и аустријски хуланери и пијани устаници, али и доушници Обреновића и српске Владе, као и богати дубички трговци. Сви они би желели да се кнежевића Петра реше, макар тога вагабунда и авантуристу, побуњеника и пустолова, дрзника који им указује на њихов кукавичлук и неспособност морали да смакну у каквом атентату. Ипак, неслога се и у спремању атентата показује као константа социјалног карактера. Не успевају да се договоре ни како да га убију. Видевши право расположење, како убечетљиво наводи Лукач: Попут десетина и десетина засићених устаника и он (Петар Карађорђевић) тог јула „од у трешње“, *односно, напушта Босну и одлази у назад у Беч*.

*

Приповетка Мојин краљ садржи све магистралне особине Лукачевог приповедачког умећа: ослоњена је на изванредан временски или историјски реалитет, формално је утврђена приповедним структурама из сродне, коресподентне грађе, комбиноване је композиције са редукованим бројем ликова, одабраним и објашњеним мотивима и разгранатим радњама, са сведеним дијалозима и аргументованом дескрипцијом, а приповедач поткрепљује причу фикцијским слојевима и документаристичким исечцима у стилски уједначеном и оригиналном књижевном тексту. У фокусу је низ хронолошких, линеарно повезаних епизода хронике мале босанске вароши. Приповедач је ослоњен на анегдотске цртице везане за појаву принца Петра од Србије, али се ужа прича односи на сагу о споменику српском краљу, од тренутка подизања на градском тргу у Дубици до његовог рушења, превозења и закопавања у Јасеновцу. Дакле, по среди је прича о једном времену и људима у бурним догађајима, а кип краља Петра Карађорђевића на дубичком градском тргу, као сећање на време устанака и борби против разних завојевача, Лукачу су послужили само као реални историјски предложак и као илустрација тежобности живота када је жудња за ослобођењем заправо главно егзистенцијално питање. Чак и када се, као код главног јунака Моје Хрваћанина, ствари у животу тако посложе да се у главним животним потрепштинама не оскудева, увек се појаве догађаји и дани који и код најпрорачунатијег разбуђују отпор, осећај трагике колективног усуда, али и потребу да се на достојан начин или живи или мре.

*

А сумрак, само што се није сручио на Дубицу, на Босну и даље према истоку, ка Дрини. Дубоки падају снегови и чопори се спуштају према варошима. Локални берберин, талентовани сликар и вајар добиће задатак да у знак сећања на принчев боравак и борбу у Дубици, изваја споменик за градски трг. У дугим ноћима, док слика локалне догађаје, берберин Бибела приказује и напад вукова на воз. Бесни курјаци кидишу на завејаниу композицију, док поједини путници револверима кроз отшкринуте прозоре покушавају да се одбране. Точкови ваљају прегажена крзна, крв и делови утроба се мешају са снегом који непрестано веје. Дубички берберин објављује ове илустрације у миланским и париским новинама онога времена, уз вести о чудном догађају напада на воз, о повећању броја вукова у босанским планинама... Лукач пише: На малом столу, око кога су биле поредане столице за оне који би чекали свој ред за бријање или шишање, Бибела је држао двоје новина из марта 1922. године – италијанске *La Dominice del corriere*, на чијој се насловној страни шепурила његова илутрација, и француске *Le Pelerin, gdje je други* његов цртеж истог догађаја објављен на двјема страницама у средини.

*

Тако је 1925. године, у Дубици, у новој држави, Краљевини СХС, коју су створили јунаци што су се ономад пешке вратили из Солуна, Мојо Хрваћанин подигао споменик свом некадашњем другу и идолу, јунаку и солунском ратнику, а сада почившем српском краљу Петру I Карађорђевићу. А За Моја Хрваћанина и његовог старијег брата Маша, оног циришког ђака, туристе из Трста са почетка ове приповести, зна се, према записима Рајка Лукача, да су били познати и као глумци Српског народног позоришта у Новом Саду. Бавили су се и сакупљањем народних песама и лексичке грађе, а Мојо је, с временом, стасао и као угледни трговац у Дубици. Али какав би то трговац био када би немилице расипао стечено? Зато, уместо скупих кипара, бисту краља Петра ваја талентовани сликар, варошки берберин Милош Бузачић Бибела, Мојин дужник и локални ликовни хроничар. Стил, поступак и вокабулар којима Лукач описује Бибелин лик и функцију његовог лика у приповеци, изнова потврђују мајсторство Лукачевог приповедања.

*

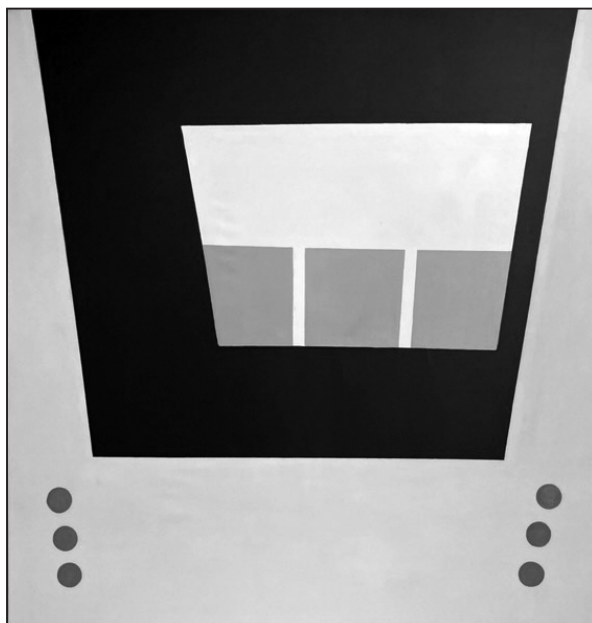
Споменик краљу Петру I Карађорђевићу и сећање на њега опстаће на тргу у Дубици све до избијања Другог светског рата, када ће га, као највећег непријатеља усташка власт у НДХ срушити. Заједно са звонима из спаљених српских цркава, пребациће га недалеко преко Саве, право у Јасеновац. Уводећи и живо сећање Адолфа Фридриха, које се може прочитати као његово непосредно сведочење објављено у документу Сећања Јевреја на логор Јасеновац, сазнајемо да су црквена звона и месингани краљ једног мајског јутра 1942. закопани у јасеновачку смоницу. Звона су касније пронађена, ископана и враћена поред рушевина српских цркава како бу поново заузела своје место, али је споменик краљу Петру остао негде у дубини стратишта. И онда, Рајко Лукач савршено довршава ову приповетку, на начин који

не изискује додатне анализе и коментаре:

Под јасеновачком ледином остао је да лежи Мојин краљ, окружен стотинама хиљада поданика, као Ћин Ши Хуанг. У Шаанхсију је једну владарску плот под земљом окружило на хиљаде људских фигура од теракоте, а у Јасеновцу је краљевска фигура од бронзе сахрањена међу хиљадама фигура од људске плоти.

У белешци о аутору, у једној од његових последњих књига, у биографији Рајка Лукача записано је и ово: Одскора се посветио и садњи воћака, верујући да више шанси имају да га надживе његове смокве, бадеми, леске, кестени, брескве и орах, него књиге. Али, сви који су волели Рајка Лукача као друга, човека и писца и сви други посвећени читаоци који су разумели његову књижевну уметност, сложиће се да је Лукачево дело оно достигнуће надареног уметничког ума које ће трајати далеко у будућности и које ће надживети и његове смокве и бадеме и леске и кестене и орахе и брескве, а посебно малолетне жирије и њихове старачке уздахе.

Рајко Лукач је значајан писац српскога језика, по стилу и таленту блиски сродник и настављач Иве Андрића. Његова ће проза, у годинама које долазе, изнова потврђивати да се имао рашта родити и због чега приче причати.

Сара Савић

Гордана МАЈЕТИЋ

СТВАРАЛАШТВО ЗА ДЕЦУ РАЈКА ЛУКАЧА

Стваралаштво за децу Рајка Лукача у многостраној представи представља антипод његовом раду на пољу књижевности за одрасле. Лукач је своју прву књигу песама *Плавуша и путник* објавио 1977. године, док су песме, приче и романи за децу дошли много касније. Од укупно двадесет књига, од којих су две у штампи, први роман *Најгори надимак на свијету* („Bookland“), изашао је 2011. У периоду од тридесет година непрекидног рада на књижевном плану, колико дели описивање његовог доживљаја света одраслих од дечјег света, Лукач је постао писац са изграђеним ставом, стилем, познавањем версификације и заната уопште. Па ипак, књижевност за децу специфична је област и овај писац јој је почео да приступа веома обазриво, да би се временом све више опуштао и обраћао младој публици са задовољством које је прелазило на њу.

Одраслима се обраћао смислено, са мноштвом различитих тема и мотива и бавио се универзалним темама живота и смрти, човековим постојањем на Земљи, његовим крајем. Писао је хуману, антиратну поезију, песме о пролазности коју је снажно осећао. Мисао водиља му је била да опстанак и избављење леже у човековом делу. Свеједно је стално писао о смрти, из различитих углова. У својој поезији и романима подразумевао ју је као саставни део човековог постојања и онда кад је с много љубави оплакивао своје ближње или тражио лек и устук против ње.

Потпуно супротно, као писац за децу, био је човек који је смех претпоставио недаћама и злом у животу. Док је његов хумор за одрасле често горак, сатиричан и убојит више него смешан, хумор за децу незлобив је, поетичан, пријатан, иако понекад гротескан.

Према анегдоти коју је волео да прича, Лукач је био позван у Ријеку да гостује на једној манифестацији за децу, а да заправо није имао ниједну песму за њих. Стога је за ту прилику написао неколико. И тако је почело. Склони смо да поверујемо да то није једини разлог. Љубав према деци, толико пута је истакао начином на који их је ословљавао, описивао, бирао теме за њих и са којом пажњом им се обраћао уопште, највероватније је била пресудна за улазак у ову област књижевности.

У првој збирци *Мачја пређа* („Грамастик“, 2016) он је песник природе чије трансформације посматра са нежношћу и описује са благошћу и ведрином. Поред описа снежних вечери, изненађења баба-марте, најатрактивнији јунак ове књиге је ветар о коме пева у десетак песама. Тог веселника, усамљеника, незгодног сапутника што воли изненађења, налази свуда, и у граду и на селу, у зимским и пролећним данима, у оделу. Овом разиграном путнику у књизи ће се придружити и деца ухваћена у школским несташлукима, као и путоштва животиња, које такође имају своје доживљаје, мале и велике.

Како су се књиге поезије ређале једна за другом у непрекинутом следу, Лукач је све више нагињао ка смеху и бурлески. У збиркама: *Хвалисавко у копачкама од седам миља*, *Пајаци на пијаци*, *Кратка дуга*, *Птичје приче и друге песме*, *Чаробњак из воза*, *Втиез Ждера из фрижидера*, *Миш на усијаном лименом крову* и *Урааа матурааа!* описане су безбројне згоде и незгоде необичних људи и оних обичних, спортиста, животиња, птица, играчака, љубитеља хране, и осталих. Засмејавао је децу описујући чудновате згоде, смешне авантуре, свакодневна дешавања у породици, несташлуке, увек налазећи прилику да каже нешто духовито на незлобив начин. Ове песме пуне су шаренила звукова и доживљаја из дечјег света, стварног и оног измаштаног.

Свакодневни догађаји у породици били су за овог песника извор инспирације. Књигу *Чаробњак из воза* („Грамастик“, 2019) посветио је готово у целини овим темама. Шта он све није запазио: несташлуке деце и особењаштво старијих, међусобно задиркивање браће и сестара, устаљене навике, љубав према слаткишима, муке с дијетата, дешавања која се понављају и никад не досаде. Има ту и сећања на чланове породице из других времена и протумачених фотографија, богомданих да се од њих исприча понека прича у стиху. Проналазио је мудријаше који живе у свима нама, нарочито кад треба удовољити жељама родитеља које нису у складу са нашим. Лукач пише о овим сналажењима. Из описаног видимо да неко све узима за озбиљно, а неко избегава обавезе и прави вицеове од тога. Тако се показује да у нашим малим породичним заједницама морају постојати међусобна љубав и поштовање, али и компромиси и удовољавање сопственим жељама.

Лукач је много певао и о животињском свету који долази у додир са нашим. Његов приступ је ту хуморан и склон претеривању. Не бринући о вероватноћи, песник је своје бубе, жабе, птице и мало веће животиње убацио у наше улице, станове и живот. Пустивши машти на вољу, измишљао је комичне ситуације у које западају блиске нам и далеке персоне из животињског света. Његов лептир, као какав геометар, одмерава растојање од цвета до цвета, деда који се дотерује у дворишту има музичку пратњу разних животиња које га посматрају. Гавран поново претреса старо питање ко је најлепши на свету, док је мачак у кишно доба беспослени брица. Сазнајемо ко је појео хијенин сапун, како изгледа песников пет маркет и како је прошао миш на усијаном лименом крову. Најкарактеристичнија књига у том смислу и јесте *Миш на усијаном лименом крову* („Грамастик“, 2022).

Лукачеве песме писане су за мало старију децу. Његов језик је наш свакодневни и пун је најновијих речи везаних за технологије које користимо. Све су оне, наравно, ту да стварањем необичног контекста засмеју читаоца. У томе му је увек помагала љубав према рими. Песник је био неисцрпни проналазач нових ефектних, зачуђујућих, озарујућих, смешних рима и поигравао се са њима нештедимице допуњавајући своје стихове. Осим рима, и мелодије, понекад визуелни ефекти помажу да се ове песме читају с лакоћом. Лукач се није нарочито трудио да у поезији за децу буде васпитач и учитељ колико му је било стало да забави децу, упућујући их на ствари и појаве на дискретан начин. Можда се може што-шта научити из његових медвеђих седељки, од кенгура који је украо тати сат, од мрава који јаше на махуни пасуља, од такмичења која постоје у шуми и разних других појава и лирских субјеката, али им се читаоци, пре свега, смеју.

У последњој збирци песама за децу која је изашла за његовог живота *Урааа матурааа! или ни Зк ни по2ла* („Грамастик“, 2023) бави се „школарењем“, како је назвао сплаварење реком појава разних школа у ђачком животу. Овде је Лукач отишао најдаље у својим бурлескама и читалац заиста ужива у многим изненађењима. На неодољиво шалив начин опет је завиривао у свет учионице, анализирао погрешне, бесмислене ђачке одговоре на питања из најразличитијих области, био на екскурзијама, шапутао на часу, препричавао лекције, слушао ђачке жалопојке, сећао се педагошких метода кроз историју и много шта још. Ту су стале и алузије на лектиру и разна дела из светске књижевности, њихова ишчашена тумачења, досетке, каламбури, преметања и поигравања са смислом. Све се то слило у једну дугачку реку појмова везаних за школу и живот у њој којој се, као што је предочено, може приступити на најразличитије начине. Овде су се стекле све нијансе његовог хумора – од најдискретнијег, шаливог и незлобивог до оног неочекиваног и пренаглашеног, од кога се читаоци гласно смеју.

Ова тенденција паралелно се појављује и у његовим приповеткама и романима за децу. И ту је писац дао занимљива остварења. У збирци прича *Можеш и да не поверујеш* („Градац“, 2018), за коју је добио награду „Момчило Тешкић“, он се шали користећи сва средства – од новог препричавања и веселог надограђивања познатих народних шаливих прича, басни и бајки до пародија, „реп-прича“ и оних „нацифраних“ бројкама. И ту је стварао заплете достојне барона Минхаузена. Пишући римовану прозу, у овој књизи неуморно је истрајавао у описивању чудноватих згода зачињених прштаним римама, или наизглед безазленим питањима која служе да засмеју децу. Писац свесно уноси забуну у своје штиво трудећи се да не дозволи читаоци да се досађује већ да чита са занимањем од почетка до краја сваку његову необичну и духовиту авантуру.

Збирка прича *Посластице из татине кухињице* („Градац“, 2023) надовезује се на Лукачев рад на пољу поезије за децу. Са већ осведоченом маниром хумористе он и у причама тражи теме у атмосфери породице, замишљене и своје, и ту ситуира дешавања

радње. У вези са тим, али довољно необично да искорачи у омиљени свет гротеске, јунаци ове књиге имају необична занимања па и приче о њима морају бити чудне. Тако, на пример, цео циклус од осам прича посветио је згодама Деда Мраза, личности сумњивог порекла на граници између света збиље и маште. У њима је често у првом плану проницљивост деце која се труде да проникну у његово замагљено порекло. У контекст се уклапају и аутобиографске приче и сећања на детињство. И у времену које је иза нас било је сличних тема и мотива и писац их се радо сећао. У најави дешавања у овим причама повезаним у неколико целина, писац је у прологу спонтано објаснио и наслов књиге, а и говорио о татиним занимањима – о послу писца и кулинара. Доводећи у везу ове различите професије, направио је шаљива поређења. Окарактерисао је романе за децу као торте, приче као колаче, а песме као сладоледе у корнету. Како би остао веран својој скепси, писац ипак није могао да не одоли искушењу па је на самом крају пролога описао како се синчић дискретно извукао из собе да му тата не би понудио неку од својих литерарних „посластица“.

Лукачев први роман за децу *Најгори надимак на свијету* („Bookland“, 2011) права је психолошка проза. Писац у предговору дошаптава читаоцу да је „компонован попут воза“ те он може замислити прву и главну причу као локомотиву, остале као вагоне, а странице као купее. Ово разиграно поређење награда је читаоцу који се може сложити са њим ако прочита и последњу причу те уочи белешку „отправника возова“. Пажљиво компонован, осмишљен и реализован роман говори о детињству, али се његова вредност мање огледа у описивању радости играња колико у снази приказаних унутрашњих стања главног јунака и мноштву питања која поставља. У њему са лакоћом препознајемо самог писца и описе његовог одрастања у сеоском амбијенту који носи контрасте питомости сеоске идиле и строгости живљења и схватања, али и доброту људи са тих простора. Писац је и у роману *Ухвати вјетар* („Bookland“, 2012) однеговао брижљив однос према свему што је књижевни задатак: од првобитне замисли и избора ликова, писања сваке реченице и компоновања целине. И ова се књига може читати као збирка прича, органски повезаних у целину, али осим романескног, она носи у себи и драмски набој. Тако њен почетак и крај чине пролог и епилог, а карактеришу је елементи фарсе и многи трагикомични ликови. И ово штиво је пуно хуморних описа и ситуација какве смо читали у претходној књизи. Роман, међутим, није само описаније живота главног јунака већ искорак ка универзалном. Сваки подухват појединца и ђачке дружине у целини везан је за осујећења, па су решавања животних замки и смицалица у основи фабуле.

Можда је најомиљенија и најбоље оцењена Лукачева књига за децу *Страшнице од најстрашнијег* (РТС Издаваштво, 2016). У роману се описује одрастање девојчице у познатом и присном амбијенту родитељског дома. Проза има бајколики призивак јер у овај свет на необичан начин улазе и разни припадници животињског света. Тако сазнајемо о њиховим животима, породицама и измишљеним авантурама. Птице, зечеви, медведи, пужеви, пингвини, домаће

животиње, жабе и други, јунаци су који равноправно живе у свету природе, али и походе градску децу. У основи ове добродушне књиге лежи њихова велика жеља да се барем маштањем приближе омиљеним јунацима неба, шума, ливада, река и океана, кад им већ не могу прићи у оној мери коју желе. У овој књизи Лукач је оживео благод и неизмењену доброту деце, која се са одрастањем губи, у односу на животињски свет.

У роману *Махараџа од Инђије* у девет поглавља описује интригантне светове зоолошког врта и циркуса. Јунаци су разни бескућници, од слонова до људи, посетиоци и вратари ових омиљених места. Атмосфера далеке Индије, као идеал, ништа мање није заносна и недостижна, али је веома подстицајна самом писцу да пусти машти на вољу и да прави необичне комбинације и каламбуре. Срећом, недостижно се може заменити тежњом мањег интензитета, овдашњим местом са сличним називом у коме јунаци настављају своје жалопојке, расправе, нагваждања и надгорњавања. Да у овом шаливом роману буде бар мало реалности, труде се деца, новинари, импресарији, чувари. У сталном дијалогу, они чине да књигу доживљавамо као део нашег света, али и да се разне заврзламе запетљају што је могуће више. Срећан крај који Лукач ретко нуди у својим књигама, овде се постиже упливом махараџе из Раџастана и његовим живим поклоном у виду још једног слона који ће усрећити бившег бескућника.

Стваралаштво за децу Рајка Лукача разноврсно је и занимљиво. И квалитетом и квантитетом дела, овај писац показао се као посвећеник своје послу. Његова тежња увек је била да, уз квалитетно обављен књижевни задатак, пробуди радозналост читаоца, да га забави и насмеје. Било му је то много важније него да ствара драматичне заплете или понуди узбудљивост каквих авантуристичких романа.

Његове књиге примерене су децјем узрасту а њихова тајанственост може се свести на чуђење због непознавања чињеница о нечему. И када су какве непознице, или бриге у питању, оне се у кратком временском року мењају пријатнијим, устаљеним током радње и разрешавају, позитивно или негативно. Све је подређено нежном децјем бићу. Лукач никада није посегао за недоличним стварима, ругању, интерпретацијама. Није се улагивао читаоцу нити био злбан.

Дела Рајка Лукача писана су истанчаним језиком образованог писца. Интертекстуалност, тако карактеристична за њега, добро је одвагана и примерена, са пуно духа. Стил му је однегован. Као што је речено, и хумор је битна одлика ове књижевности. Бити духовит, шалити се са децом, не банализовати већ осмислити, бити ведар и разигран, идеал је коме је тежио и по коме ћемо га памтити.

Данило ВУКСАНОВИЋ

ХОД КА ЗРЕЛОСТИ / ПАЛЕТА МЛАДИХ
Пола века трајања

Уметност би требало да представља адекватан одговор на савремени тренутак, критику или дубински прозор у визуелну димензију мислећег човека. Сваки уметнички поступак у својој легитимности показује како су начини поимања уметничке праксе бесконачни у бројним варијацијама и интерпретацијама. Историја уметности показала је да су промене кроз време донеле демократичност у уметничком свету а учинак савремене технологије додатно је убрзао немирне токове разуђене уметничке сцене. Ипак, уметност и даље успева да обележи слободног човека у вртлозима неолибералне буке и „модерног начина ратовања“ на свим нивоима, у тренутку постпандемијског интервала измењене реалности у којој удишемо живот.

Наш регион произашао је из некадашње заједничке државе југословенског карактера, у два наврата подигнуте у име нове идеје. У оба случаја, иако се радило о посве различитим идеолошким мотивима, културни простор Југославије пружао је разнолики увид у богатство уметничког изражавања и, у оба случаја, значајно се позиционирао на светској сцени. Ликовно деловање, често је било повод за удруживање ради групних наступања и проглашавања блиских уметничких исказа (оно што данас називамо арт стејтментима). У замасима који су се дешавали, прво између два Светска рата и касније након Другог светског рата, уметници са ових простора истакли су се као активни учесници глобалних појава на пољу уметности. Сетимо се само награде Петра Лубарде на бијеналу у Сао Паолу када је представљао Југославију а његове слике биле излагане у издвојеном павиљону. Такву привилегију тада је имао још једино Пабло Пикасо.

Због чега се осврћемо ка историји ако не због потврде како у том трајању припадамо добрим делом једној култури, са истом културолошком одредницом? И зашто се наша сабирања огледају у оквирима успешних манифестација ликовног карактера, које су се одржавале широм земље које одавно нема?

Помињемо префикс југословенски из разлога што је и *YU* палета младих настала из претходне манифестације посвећене поезији шест година раније (раније Југословенска палета младих у оквиру Југословенског фестивала поезије младих). Ове године се навршава пуних 50 година од прве изложбе на којој су учествовали млади ствараоци старости до 27 година, након чега се, традиционално проглашава откупна награда и додељује плакета. Поносан сам што познајем моје колеге и, изнад свега, пријатеље, Ратка Шоћа и Светислава Шљукића који су пре пола века пружили руку младим уметницима како би оснажени наставили своје уметничке каријере, убрзо по окончаним уметничким академијама. Изванредни слух општине Врбас препознао је потребу да се млади сликари окупе на жирираној изложби и „одмере“ своја достигнућа у јавном простору. Утицајни и признати селектори, историчари уметности и ликовни критичари реферисали су на најактуелније појаве у савременој сликарској продукцији. Одабирали су уметнике којима време иде на руку, оне којима су се осмехивали успеси али и неизвесни исходи у турбулентном времену, одувек неповољном за уметничко деловање. Постојањем овакве манифестације, удружене са стваралаштвом посвећеном уметности стихова, као да се доказује древна двојност креирања, из времена када су се поезијом градиле најупечатљивије слике. На трагу речи, сасвим природно, настављале су се слике, цртежи и графике, аутентични изрази у процесу настајања, пре него што ауторе стварност оптерети баластом година.

Сви знамо колико је важно подржати уметнике после завршених академија и сви ми одлично памтимо прва наступања, излагања и друга ватрена крштења. И писац ових редова учествовао је пре две деценије на овој колективној изложби. Пажљиво и даље чува скромни каталог у којем се налазе репродукције радова, основни биографски подаци и портретне фотографије учесника. Погледом на богату архиву каталожких јединица, предговора уводничара/ селектора, (Никола Кусовац, Здравко Вучинић, Љубица Миљковић, Милорад Вукановић Мишел, Сава Степанов, Милица Радуловић, Анђелка Бојовић, Славица Попов, Ивана Аћимовић, Биљана Јотић и други) могуће је пратити истовремено више генерација тумача и протагониста уметничких струјања Југославије, Србије и Црне Горе и на крају, Републике Србије.

У том ходу ка зрелости, у специфичним покушајима да се избруси самосталан ликовни рукопис, без обзира на актуелне тенденције савремене уметничке праксе, издвојени су млади ликовни креатори посвећени слици, или, условно речено, класичним ликовним дисциплинама. Питање слике с краја XX и почетком XXI столећа видљиво је и на избуделним страницама каталога Палете младих. Наравно, коначни резултати младих уметника умногоне су били, доста често, под утицајем својих професора или рецентних струјања. Како год именовали ова интересантна ликовна померања, морамо бити свесни и времена у коме су ови радови настајали. Сасвим друкчија ситуација била је седамдесетих година XX века, у односу на смутне деведесете године истог века, када се потрага за квалитетним

уметничким материјалима одиграла услед опште празнине у изостанку опште културе. Нови век, толико очекиван, задржао је ентузијазам у првим годинама након 2000-те године да би се потом претворио у ковитлање свеукупног сабирања и поновног враћања провереним уметничким вредностима уз свеprisутну асимилацију медија под окриље њеног величанства – савремене уметности. Исто тако, ваља напоменути да су многи учесници Палете младих данас афирмисани уметници са изузетно богатим биографијама, активни чиниоци сликарске позорнице наше земље али и иностранства.

Вишеструко ауторство, о коме говори Борис Гројс, извојевало је праг новог времена у уметности, али, признајете да се огромни новчани износи за један уметнички рад, ипак, највише исплаћују само на једно име или онима који раде у то име. Идентитетско питање уметника одувек је било садржано у потреби за појављивањем, квалитетним пратећим програмом, данас и обавезним тумачењем сопственог дела у оквиру вођења, предавања или радионица. Палета младих својим признатим континуитетом представља наставак идеје да се подрже они чије време ће показати колико се ликовност данашњег тренутка прилагодила духу времена уз неизбежно питање: „Да ли ће њихова дела моћи и убудуће говорити о зрелости која ће засигурно наступити?“

Остаје да честитамо на великом јубилеју уз наду да ћемо и даље гледати квалитетни долазак перспективних у годинама које долазе.

Милијана РАДОВАНОВИЋ

УМЕТНИЧКО ТРОШЕЊЕ БЕЗ ОСТАТКА

О потреби да се изразимо су написани редови, песме, новеле, романи, насликана мора од лепенки, лесонита и платана, изгравирано поље непознатих димензија и изгледа да у потрази за смислом још увек учествујемо једрима које пунимо дахом јер у реалном свету све ређе видимо сидро а једра, једра морају да су стално запета ветром. Контраст живљења и стварања су имали многи ствараоци па зашто не би и савременици? Мудраци кажу да би требало бити свестан и у садашњости, да је поглед уназад меланхоличан а поглед унапред непотврђен још једним даном, оптимистична нада још једног зрака сунца, идеалистички образац направљен да се преживи. Истраживачи кажу да ће нас 2025. претећи вештачка интелигенција у свему осим у радозналости. Вазда разбашурена уметничка фризура кроји небо али и несвесне и свесне сате да би били лакши, бољи, лековити. Учестало се премешта наша пажња са извора на коначишта и обрнуто и у тој брзини помиње ли неко бесконачно? Ликовна уметност се од владаоца простора и успешне мимикрије преселила желећи брзину у многа становишта која супрематистички имају тенденцију да победе брзину светла као појединац или колективно, као уметник стваралац или радник? Иноватор? Илузиониста? Речи су непознанице док их не доживе унутрашњи органи.

Од првих трагова до звезда пута бескрајно. Математика бивствања. У крајолику боја, влада прво Краљица светлост и она одваја материју од духа. Материјално је једноставно на овим фреквенцијама. Видни део спектра се да савладати упорношћу у оног ко времена има. Те је тако уметност упакована за елиту у игри стаклених перли. Невидљиви енергетски део је „проблем“ те без игре дервиша, јунака не бива а меке су руке и клизаве нејаког и грбавог. Чулима се овај свет предаје пре него појединачним одблесцима стварности макар оне биле највештије исписане. Немушти је језик енергије свемира. Порођајне муке земље су наслеђе сваког морнара а са годинама се јауци утишавају или јаче грме. Палета младих у Врбасу која траје 50 година (а најтеже је првих 50) је са изазовима времена успешно положила малу, велику матуру, ородила се и добила

потомке у својим домаћима и гостима сваког маја, треће недеље у крилу Фестивала Поезије. Речи да јој помогну, да претвори воду у лед, она да испари у пару и оде у облаке и поново да кишу за суве земље које траже руке за обраду и лице за крајеве, очињи вид да прећутано увије у своја недра и опет у кругу преда неком другом, трећем, четвртом. Професионалцу или аматеру? Без подршке ништа не бива, први се греси смеју, други сећају а трећи обнажени плове чистим платнима. То чисто, тај комплекс белог, натерао је Дишана да цео остатак преостале енергије игра шах. Виртуоз зна неколико потеза унапред али је иронија да се само малим једноставним оним првим корацима једино по земљи хода. Зато су мотиви младог сликара астронаутски, пустињски свет, музика међузвезданог, тиховање без друштвених портала, мрежа, рад у три смене, без остатка, негирајући физику, препуштајући се хемији, биохемији, исходишта невиђеног или наученог развлачећи границе простора да их ум сажме у свевидећу честицу, трчећи са Богом. Вешт човек зна, осећа али време га не моли него пре удара, неумољиво на било ком тлу, нема територијални интегритет, има једну вишу димензију, не да улеша него да лепо душу нахрани, прво неопипљиво у бићу а затим и масу бића. Толико је стрпљења, времена потребно да то буду при том оргуље а не бубњева и ударања гром. Колико кошта земаљско време, мери ли се ритам планете бројем потеза на уметниковом раду? Избрушено, отето од заборава, преведено за будуће, у молитви за константу. Срећан рођендан Палето!

Горан ДЕСПОТОВСКИ

ИСТО КАО И НЕКАДА
Палета младих (ЈУ ПАЛЕТА)

О деценијском значају изложбе и награде Палета младих (или ЈУ ПАЛЕТА), вероватно ће још много пута писати историчари и многи други. Мој поглед на овај догађај представља неку врсту интроспекције. Изложба на којој сам учествовао као млад аутор и награда која ми је додељена 2001. године, представљала је у периоду након завршетка Академије јасну потврду позива сликарства и професије у коју сам тада закорачио.

У том тренутку, награда која значи одређену афирмацију младог аутора представља и не мање битну подршку у његовој даљој продукцији, и тако је овај ток у пракси постао правило. Рад, са одређеним потврдама и резултатима је утемељен принцип који подразумева истрајност да би рад био и потврђен. У том смислу, дело без истрајности аутора практично и не постоји, оно је везано за слојевито истраживање и поступке у раду који се мере временом уложеним у процес и постигнутим резултатима. Из тог угла и са данашње дистанце могу да приметим да значајан сегмент у свим активностима чине и нови људи из професије, размена мишљења и искуства. Све ово чини одређени потенцијал за будући рад и ангажман који у том периоду младости не можемо ни претпоставити.

Све описано је одређена парадигма сећања, али њен пратилац су и неочекивани процеси. У томе и јесте изазов нашег позива – јер се донекле бавимо и непознатим, непредвидивим пољима која се крију у стварању уметничких дела. Када смо млади о томе не размишљамо а када у зрелости стварамо, то нам недостаје. Ово истоветно важи и за награде, обично су неочекиване! Из тог и сличних разлога наш рад верификују они који прате ток нашег рада.

Са ове дистанце сигурно могу рећи да је ова, уз нажалост мали број других манифестација опстала, и даље негујући принципе добре праксе у функционисању, међу којима је примарна афирмација младих аутора.

Из данашње позиције уметника и професора који друштвено активно делује, ценим наставак сарадње са Центром за културу Врбас.

Ова сарадња се огледа кроз препоруке за младе ауторе прекрасних нових генерација. Ова позиција, на одређен начин и привилегија, има додатну важност у неговању добре праксе и провереним принципима потврђивања основних вредности у ликовном стваралаштву, као што је труд, залагање, истрајност, оригиналност и квалитет. Наш заједнички задатак је да све ове елементе препознамо и даље негујемо, исто као и некада, других према нама.

траг боје 50. Палета младих – Горан ДЕСПОТОВСКИ

Марко Пирошки

Горан КНЕЖЕВИЋ

ОСВЕТЉЕНА ПАЛЕТА

Палета младих и Галерија Културног центра у Врбасу 50 година попут осветљене позорнице дочекује студенте сликарства Ликовних академија који успеју да се испењу на њу и са својим делима до тада закљоњеним милосрдним облаком младалачког заноса и посвећености стану у ред са генерацијама пре своје, застану као многи пре њих, откривени, пред очима које их гледају.

Као вршњак и суграђанин Палете а сада као не више тако млад стваралац из области коју позорница Палете Младих осветљава, хтео бих да се осврнем на ову ликовну смотру не гледајући на њу очима критичара, не крећући се око историографије ове традиционалне манифестације сликарства или око биографија учесника, него око добра (дела) које ова изложба доноси и које је донела. Јавна манифестација попут Палете Младих збирка је и не мала ризница нашег заједничког и великог добра званог – Слика. Заједничког добра које кроз ових пола века уз пратњу написа, најаву, осврта, говора у штампи, медијима како у ондашњем, тако и у садашњем државном систему и оквиру, доноси до нас превасходно: идеје, манифесте, објављене ставове дела света првенствено младог човека, износи на светлост један део свог света који већина учесника Палете на овој изложби није показала ни својим најближима.

Пред мојим очима су сада и насликане и ненасликане слике и чини ми се да иако сам био у прилици да испратим на десетине изложби Палете, да сам стварно видео сваку. То је онај лепо и добри тренутак када се повезује оно што је било са овим сада нераздвојно помешаним са оним што је могло или како је требало бити.

Палета осветљава тај „добри тренутак“ и све оне који ћутке и неприметно напредују – и који су у прави час заустављени управо овде, пред нама на још једној изложби која баштини и афирмише младе ствараоце и њихова дела.

Славица ЖАРКОВИЋ

КОРАК ПО КОРАК – 50. ПАЛЕТА МЛАДИХ

Пре 50 година у оквиру Фестивала поезије младих, који организује Културни центар у Врбасу, основана је манифестација Палета младих, изложба која данас представља платформу за окупљање младих визуелних уметника пружајући им искуство излагања, међусобног упознавања и повезивања. Иако замишљена као пратећи програм, Палета младих се од оснивања профилисала међу младим визуелним уметницима као једна од значајнијих колективних изложби која их уводи и упознаје са излагачким системом и афирмише њихово стваралаштво на самом почетку уметничких каријера. Од оснивања селектовани су уметници односно њихови сликарски радови, да би временом манифестација претрпела неке промене, у жељи да се прилагоди савременим околностима у којима и сама жели да опстане, па сада комбинује селекторски и конкурсни принцип, што има своје и предности и мане, а за изложбу се прихватају и бирају уметници који се изражавају и у другим медијима. Ова хетерогеност у изразу, како медијски тако и тематски, карактеристика је не само уметничких радова на Палети младих већ и у савременој визуелној уметности уопште. С тим да је већ увелико прихваћено да уметници, нарочито млади уметници који одрастају у времену технолошке експанзије, у свом стваралаштву користе најразноврсније уметничке и неуметничке методе и стратегије изражавања, док Палета младих остаје у оквирима класичних медија, где прво место припада слици као медију за који се пре пола века определила да промовише.

Дванаест одабраних уметника за овогодишњу изложбу (Марина Бојанић, Марија Јевтић Дајић, Луна Јовановић, Рамила Кораћ, Анастасија Малеташкић, Александра Новаковић, Јана Панајотовић, Дарко Петровић, Марко Пирошки, Сара Савић, Катарина Ракић и Милош Станојчић) представљају радове који се на различите начине баве уметничким истраживањима унутар разноврсних тема тежећи да аутентично развијају свој ауторски приступ делу. Свако од њих прикупља различите информације и сензације које им пружа окружење и лично искуство истог које затим трансформишу у своје радове. Са једне стране су загледани у себе, тражећи одговоре али

и узроке различитог људског понашања, кроз уметничко стварање раде на томе да упознају себе и кроз ту спознају да се повежу са другима и упознају свет какав их окружује. Они искрено и критички представљају јавности тај свој лични доживљај, али и преиспитују сам појам слике. Доста уметника данас сликарство третира као део стваралачког процеса, као једну степеницу у уметничком развоју коју треба савладати али без обавеза да се на њој задржава. Сликаство може бити само полазиште за остваривање неких будућих концепта, идеја односно уметничких одлука, а може и да буде коначни избор и да служи као непресушни извор инспирације и могућности. Без обзира за шта се уметници определили, да би се уметношћу бавили бескомпромисно битно је да се не прескачу кораци који се морају добро савладати, да посвећеност, упорност и истрајност буду основни постулати и након свега најбитније, да се верује у снагу уметности и у велику вредност коју она свима даје.

Александра Новаковић

ОТЕТО ОД ЗАБОРАВА

Први фестивал под називом *Мај равнице и младости* одржан је 1968. а идуће године добија такмичарски карактер и југословенски предзнак у оквиру Дома културе Врбас. Тако настаје Фестивал поезије за младе до 27 година старости који ће постати најзначајнија књижевна манифестација земље у којој је настао добивши чувене епитете Олимп у равници и Град на песниковој руци. У стварању програма учествовали су и песници и сликари а као први илустратори Билтена Фестивала делују Ратко Шоћ и Светислав Шљукић и иницијатори су покретања изложбе Југословенске палете младих 1974. године.

1. ЈУГОСЛОВЕНСКА ПАЛЕТА МЛАДИХ СЛИКАРА 1974, учесници Зоран Ђорђевић, Милан Маринковић Циле, Едо Нуманкадић, Ненад Опачић, Исмет Хацић, Франц Цурк

2. ЈУГОСЛОВЕНСКА ПАЛЕТА МЛАДИХ СЛИКАРА 1975, учесници: Горан Гвардиол из Сарајева, Марија Дуга из Загреба, Младен Маринков из Новог Сада, Стане Хрватич из Врхеха (Словенија)

3. ЈУГОСЛОВЕНСКА ПАЛЕТА МЛАДИХ 1976, учесници: Светлана Златић, Београд, Милан Кешел, Савино Село, Маријана Муљевић, Загреб, Мухамед Ђејван, Бања Лука, Никола Фидановски-Кочо из места Битуша, Франц Цурк, Љубљана

4. ЈУГОСЛОВЕНСКА ПАЛЕТА МЛАДИХ 1977, учесници: Весна Мијачика Костић, Београд, Димитар Манев рођен у Штипу, Мирко Марић из Земуна, Јоже Слак (село Јаблан Љубљана), Рада Чупић рођена у Чуругу, живи у Новом Саду

5. ЈУГОСЛОВЕНСКА ПАЛЕТА МЛАДИХ 1978, учесници: Иван Станчић село Даљ, ФЛУ Загреб, Душан Муц из Љубљане, завршио ФЛУ у Београду, Дубравко Терзић из Сплита, завршио ФЛУ, Београд, Звездана Машановић, Нови Сад, завршила ФЛУ у Београду

6. ЈУГОСЛОВЕНСКА ПАЛЕТА МЛАДИХ 1979, прва откупна награда Андрија Јакелић-Рапе из Пругова живи у Загребу, учесници: Нусрет Пашић из Сарајева, Оливија Церна из Новог Сада, Петар Вујисић из Колашина живи у Титограду (Подгорица), Милена Грегорчић Љубљана, Жарко Јакимовски из Скопља, завршио АЛУ у Љубљани.

7. ЈУГОСЛОВЕНСКА ПАЛЕТА МЛАДИХ 1980, откупна награда

Златко Кутњак, Ријека, учесници: Владимир Познановић Београд, Мирослава Станојковић из Каравукова, Слободан Трајковић Приштина, Павле Учакар Љубљана, Ниче Василев Струмица, Мухарем Муратовић, Бар, Душан Липовец, Камник, Словенија

8. ЈУГОСЛОВЕНСКА ПАЛЕТА МЛАДИХ 1981, откупна награда Жарко Врезец, Љубљана, учесници: Илија Аризанов Македонија, Марјан Воћанец из Београда живи у Тивту, Драгољуб Јелисијевић из Крагујевца живи у Београду, Енвер Јака из Ђаковице, живи у Приштини Анто Кајнић из Зенице, Весна Микшић из Новог Сада, Звездана Фио из Загреба / жири Никола Кусовац, Светислав Шљукић, Војимир Дедеић, 1982. Није одржана: Забелешка Светислава Шљукића – Била је изложба Титови портрети

9. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 1983, победник Тута Клаудиј, Постојна, Словенија, учесници: Радуле Бошковић, Нови Сад, Бурхан А. Хациаљевић Приштина (завршио Академију у класи Хилмије Ђатовића), Бранислав Секулић, Титоград

10. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 1984, откупна награда Јоже Шубиц, Марибор, учесници: Само Перпар, Љубљана, Василиса Радојевић, Титоград, Срђан Вукчевић, Титоград, Лаида Муџиновић-Јеличић, Сарајево, Зоран Фуруновић, Приштина, Миодраг Јелачић, Нови Сад Слободан Јурић, Нови Сад, Нела Баришић, Загреб, Мирна Крешић, Загреб / селектор Никола Кусовац

11. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 1985, откупна награда Ђорђе Беара из Новог Сада, учесници: Хусеин Каришик и Предраг Хегедуш из Босне и Херцеговине, Лидија Среботњак из Војводине, Зорица Фуруновић из Приштине, Косово, Марина Лешкова и Игор Милишески из Македоније, Андреј Павлич из Словеније, Михаило Петковић и Биљана Стојановић из Београда, Србија

12. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 1986, откупна награда Милица Мрђа Кузманов рођена у Руми, живи у Новом Саду, излагачи: Небојша Јанковић, Сарајево, Миодраг Миљковић, Нови Сад, Веселин Рајковић, Приштина, Луан Биликбаши, Приштина, Младенка Ђурић, вајар из Загреба, Аида Аликадић, вајар из Загреба / селектор Ђорђе Јовић

13. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 1987, откупна награда Ловро Артуковић учесници: Мануела Владић из Ниша, АЛУ Загреб, Даница Дакић, Сарајево, Ксенија Мутић, Смедерево, АЛУ Београд, Владо Ранчић из Сплита АЛУ Нови Сад, Бранка Гризел, Сарајево, Јасмина Кечић-Михић, Нови Сад Вишња Петровић, Нови Сад, Франц Возел, Љубљана, Милодарка Милатовић, Међеђа, АЛУ у Загребу/селектор Никола Кусовац

14. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 1988, откупна награда Јован Шумковски, Скопље, учесници: Радмила Ђалић, Сарајево, Земина Хот, Илијаш, Сарајево, Бујар Лаху, Приштина, Осман Џакићи Приштина, Соња Шуловић, Скопље, Марија Немет Деак из Сомбора, АЛУ Нови Сад, Драган Јанков, Нови Сад, Иван Дујић Вараждин, АЛУ Загреб, Давор Луциановић, Дубровник, АЛУ Загреб, Дарко Бирса, Љубљана / селектори Слободан Санадер, Бела Дуранци, Никола Кусовац

15. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 1989, откупна награда Бранко Бане Миленковић из Загреба, учесници: Добрица Бисенић и Весна

Кнежевић из Београда, Тамара Украинчић из Загреба, Душко Стојановић из Чуруга, Слободан Јурић АЛУ Београд и Растислав Шкулећ АЛУ Нови Сад/ селектор Маријан Шпољар

16. ЈУГОСЛОВЕНСКА ПАЛЕТА МЛАДИХ 1990, откупна награда Симон Ђермановић, Београд, учесници: Милорад Степанов, Кикинда, АЛУ Београд, Оливера Марић, Нови Сад, Јасна Тополски, Београд, Санди Червек, Љубљана, Марјан Гомилар, Љубљана, Горан Будија, Загреб, Нина Хорват, Загреб / селектор Тонко Мароевић

17. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 1991, откупна награда Бојана Максимовић, Београд, учесници: Драгана Јокић, Сарајево, Мирјана Петровић, Сарајево, Жанета Гелевска Скопље, Ленче Ламбевска Скопље, Голија Клементина, Крањ, Љубљана, Петра Симончић, Љубљана, Зоран Граовац, Београд, Дарија Долански и Предраг Лешић Из Загреба, Анита Тулафић и Јелка Шушовић из Титограда, Драган Матић и Радован Јокић из Новог Сада / селектор Василије Б. Сујић

18. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 1992, ретроспектива: Андрија Јакелић Папе, Златко Кутњак, Жарко Врезец, Тутта Клавдиј, Јоже Шубиц, Ђорђе Беара, Милица Мрђа Кузманов, Ловро Артуковић, Јован Шумковски, Бранко-Бане Миленковић, Симон Ђермановић, Бојана Максимовић / текст Љ. Д. Косовац

19. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 1993, откупна награда Вера Ђенге, Кикинда, учесници: Ивана Бјелица, Нови Сад, Весна Бошковић, Подгорица, Данијел Глид, Београд, Наод Зорић, Цетиње, Ервин Ћатовић, Приштина / селектор Сава Степанов

20. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 1994, откупна награда Наташа Дробњак, Нови Сад, учесници: Милица Бјелановић из Зрењанина, Љубиша Богосављевић, Љиљана Ђеровић из Суботице, Саша Ложаић из Београда, Нина Маркулић, Јована Поповић, Георг Рецек из Крагујевца, Ђула Шанта, Нови Сад, Петар Шушулић из Врбаса, сва тројица АЛУ Нови Сад / селектор Сава Степанов

21. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 1995, откупна награда Оливера Марић, Нови Сад, учесници: Милош Вујановић-Сарап, Нови Сад, Веско Гаговић, Подгорица, Петар Гољевић, Београд, Милан Краљ, Београд, Драган Матић, Нови Сад, Соња Павићевић, Београд, Зоран Пантелић, Нови Сад, Предраг Ракичевић, Приштина, Драган Станковић, Београд / селектор Сава Степанов

22. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 1996, откупна награда Драгана Кнежевић, Београд, остали излагачи: Ивана Бјелица, Нови Сад, Слободан Бојовић и Дејан Грба, из Београда, Дејана Маришан, Нови Сад, Михаел Милуновић и Славенка Ковачевић из Београда, Мишко Павловић, Емил Сфера, Панчево, Владислав Шешлија, Нови Сад / селектор Светлана Младенов

23. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 1997, откупна награда Вељко Вујачић из Београда, учесници: Биљана Бакалуца, Дејана Маришан, Даниела Морариу, Доминика Морариу, Владо Радишић, Виолета Војводић, Нови Сад, Санвила Пореј, Срђан Станчић, Београд / селектор Сава Степанов

Напомена: Од 1997. званичан назив изложбе је Палета младих

24. РЕТРОСПЕКТИВНА ИЗЛОЖБА ЈУ ПАЛЕТА МЛАДИХ 1978-

1998 учесници: Андрија Јакелић, Златко Кутњак, Жарко Врезец, Тута Клавдиј, Јоже Шубиц, Ђорђе Беара, Милица Мрђа Кузманов, Јован Шумковски, Ловро Артуковић, Бранко Бане Миленковић, Симон Ђермановић, Бојана Максимовић, Вера Ђенге, Наташа Дробњак, Оливера Марић, Драгана Кнежевић, Вељко Вујачић / текст Сава Степанов

25. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 1999, откупна награда Сибила Петењи, Нови Сад, учесници: Драган Војводић, Маја Ердельанин, Лидија Маринков, Нови Сад, Зита Шухајда, Суботица, Петар Шушулић, Врбас / селектор Сава Степанов

26. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 2000, откупна награда Иван М. Радовић из Чачка, учесници: Никола Коља Божовић, Београд, Игор Марсенић, Београд, Борислав Бора Нановић, Београд, Драга Јовановић, Нови Сад, Александра Павићевић, Цетиње, Босилка Зиројевић, Нови Сад, Нина Тодоровић, Београд / селектор Љубица Миљковић

27. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 2001, откупна награда Горан Деспотовски учесници: Миљана Радовановић, Михал Ђуровка, Нови Сад, Маја Јосифовић, Београд, Александра Решњак, Нови Сад, Димитрије Тадић, Београд / селектор Сава Степанов

28. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 2002, откупна награда Ивана Јакшић, Београд, Весна Моравић- Балкански, Београд, Теа Поповић, Београд, Јелена Гвозденац-Мартинов, Нови Сад, Ирена Хајровић- Илијев, Нови Сад, Милосав Милатовић, Цетиње, Младен Блажевић, Цетиње, Јован Мрваљевић, Цетиње / селектор Анђелка Бојовић

29. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 2003, откупна награда Тања Мијаиловић из Смедеревске Паланке, учесници: Јелена Бојанић, Приштина, Хана Рајковић, Београд, Драгана Б. Стевановић, Марија Зарић, Београд, Предраг Попара, Београд, Бојан Новаковић и Бранислав Шкорић- Браца из Новог Сада, Гордана Радовановић, Цетиње, Марко Пашић и Ивана Кривокапић Приштина / текстови у каталогу Милорад Вукановић Мишел и Милица Радуловић

30. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 2004, откупна награда Татјана Нешовић, Београд, учесници: Марија Бојовић, Београд, Данило Вуксановић, Нови Сад, Наталија Ђурановић, Цетиње, Маша Ђуричић, Београд, Ведрана Ивановић, Београд, Игор Обровски, Нови Сад, Марија Петковић, Београд, Мелинда Торок, Београд / селектор Здравко Вучинић

31. YU ПАЛЕТА МЛАДИХ 2005, откупна награда Марија Пантовић из Београда, учесници: Јелена Ђокић, Јелена Шалинић, Драган Марковић, Јелена Пантовић, Тања Бабић, Катарина Швабић Ђурашковић, Владимир Лалић, Београд / селектор Здравко Вучинић

32. ПАЛЕТА МЛАДИХ 2006, откупна награда Светлана Вуксановић из Краљева, завршила АЛУ у Приштини, учесници: Јелена Бокић, Београд, Јелена Паповић, Цетиње, Јелена Тодоровић, Ниш, Игор Бошњак, Требиње, Моника Сигети, Нови Сад, Мина Антонијевић, Београд, Мирјана Ђошић, Београд, Милена Јовићевић Поповић, Цетиње, Горан Васиљевић, Београд / селектори Ивана Аћимовић и Здравко Вучинић

33. ПАЛЕТА МЛАДИХ 2007, откупна награда Јелена Стојковић

из Ниша, АЛУ Нови Сад, учесници: Даниела Блатешић, Зоран Булатовић, Бојан Цветковић, Александар Димитријевић, Нови Сад, Симонида Ђорђевић, Београд, Горан Јуреша, Милан Нешић, Јелена Стојковић, Татјана Васовић, Нови Сад / селектор Сава Степанов

34. ПАЛЕТА МЛАДИХ 2008, откупна награда Тадија Јаничић из Никшића, АЛУ Нови Сад, учесници: Шејма Продановић, Земун, Зоран Булатовић, Александар Димитријевић, Нови Сад, Дина Беланчић, Београд, Моника Сигети, Нови Сад, Ивана Тодоровић, Београд / селектор Сања Којић Младенов

35. ПАЛЕТА МЛАДИХ 2009, откупна награда Душица Веснић из Ужица, АЛУ у Новом Саду, учесници: Валентина Броштеан, Нови Сад, Јасмина Дедеић, Београд, Корина Губић, Нови САД, Андреа Ивановић Јакшић, Нови Сад, Ранка Марковић, Београд, Кристина Ковачевић, Нови Сад, Јелена Трајковић, Београд / селектор Славица Попов

36. ПАЛЕТА МЛАДИХ 2010, откупна награда Милица Шкрбић из Зрењанина, учесници: Марко Тубић, Ана Ивић, Драгана Грујичић, Београд, Богдан Ђорић, Срђан Симић, Нови Сад, Анђела Мујчић Ниш / селектор Славица Попов

37. ПАЛЕТА МЛАДИХ 2011, откупна награда Марина Поповић Војводић, Београд, учесници: Јас Берг, Аустрија, Јастра Јелачић, Нови Сад, Милан Ђурић, Баја, Мађарска, Нови Сад, Јелена Булајић, Врбас, Нови Сад, Симона Долинга, Нови Сад, Букурешт, Борис Лукић, Душан Перић, Петар Перић, Нови Сад, Соња Радаковић, Нови Сад, Милица Шкрбић откупна награда од 2010. / селектор Сава Степанов

38. ПАЛЕТА МЛАДИХ 2012, откупна награда Јовишевић Ксенија из Старе Пазове, ФЛУ Београд, учесници: Јанковић Сања, Кокић Тамара, Марковић Марија, Опарушић Кристина, Радаковић Соња, Ристић Александра, Ћировић Марина, Цветковић Марија / селектор Радован Поповић

39. ПАЛЕТА МЛАДИХ 2013, откупна награда Тијана Којић, Београд, учесници: Милица Дукић из Краљева, АЛУ Нови Сад, Сандра Јаковљевић, Београд, Симонида Јовановић, Нови Сад, Милица Лазаревић, Београд, Марина Милановић, Нови Сад, Јелена Прљевић, Нови Сад, Катарина Стојановић, Нови Сад, Даница Тешић, Београд, Ива Шијан, Нови Сад / селектор Марина Војводић

40. ПАЛЕТА МЛАДИХ 2014, откупна награда Владимир Винкић, Фиренца, учесници: Нора Месарош, Дарко Аћимовић, Соња Боруш, Габријела Паригрос, Нови Сад, Вук Вучковић, Београд / селектор Сава Степанов

ПАЛЕТА МЛАДИХ ВРБАС, 1999-2014. Откупне награде – ретроспектива: 1999. Сибила Петењи из Новог Сада, 2000. Иван Радовић из Чачка, 2001. Горан Деспотовски из Пландишта, 2002. Ивана Јакшић из Београда, 2003. Тања Мијаиловић из Смедеревске Паланке, 2004. Татјана Нешовић из Београда, 2005. Марија Пантовић из Београда, 2006. Светлана Вуксановић из Краљева, 2007. Јелена Стојковић из Ниша, 2008. Тадија Јаничић из Новог Сада 2009. Душица Веснић из Ужица 2010. Милица Шкрбић из Зрењанина, 2011. Марина Војводић из Београда, 2012. Ксенија Јовишевић из Старе Пазове,

2013. Тијана Којић из Београда, 2014. Владимир Винкић из Панчева
41. ПАЛѐТА МЛАДИХ 2015, откупна награда Миљана Раденковић
 ФУ Ниш, учесници: Ана Вртачник, Нови Сад, Сања Вуковић, ФЛУ
 Београд, Немања Вучковић, Ниш, Тијана Гогић, Београд, Ана Ђаповић,
 Београд, Тамара Ждерић, Београд, Марина Зечевић, Београд, Јована
 Јоцић, Ниш, Андријана Каратошић, Београд, Јана Кувала, Београд,
 Марија Марковић, Тамара Митровић, Београд, Драгана Олуић, Милка
 Остојић, Београд, Ивана Радмановац, Нови Сад, Милица Радовић,
 Мишо Филиповац, Крагујевац, Нина Цветановић, Београд / селектор
 Бојана Бурић
42. ПАЛѐТА МЛАДИХ 2016, откупна награда Изабела Машић,
 Сомбор, Нови Сад, учесници: Невена Живковић, Београд, Марија
 Јевтић, Нови Сад, Леонија Милисављевић, Нови Сад, Драгана Олуић,
 Стара Пазова, Београд. Корнелија Сабо, Сента, Нови Сад, Адриен
 Ујхази, Нови Сад, Марија Цурк, Ниш / селектор Сава Степанов
43. ПАЛѐТА МЛАДИХ 2017, откупна награда Растко Лечић, Нови
 Сад, учесници: Тамара Ждерић, Београд, Дуња Игњатовић, Сомбор,
 Нови Сад, Адријан Клајо, Сента, Нови Сад, Сања Мајсторовић, Нови
 Сад, Сара Масникова, Параћин, Нови Сад, Немања Миленковић,
 Нови Сад, Весна Секулић, Лепосавић, Звечан, Адријен Ујхази, Нови
 Сад, Јована Чајовић, Краљево, Нови Сад / селектор Славица Попов.
44. ПАЛѐТА МЛАДИХ 2018, откупна награда Александар
 Станојевић-Кемпа, Параћин, Нови Сад, учесници: Александар
 Митровић, Мајданпек, Београд, Горан Ракић, Обреновац, Београд,
 Дејан Крстић, Мали Зворник, Нови Сад, Јован Спасић, Лесковац,
 Ниш, Јована Симијоновић, Приштина, Корнелија Сабо, Сента, Нови
 Сад, Кристина Палањук, Рума, Нови Сад, Кристина Пирковић,
 Смедеревска Паланка, Крагујевац, Маријана Ракичевић, Чачак,
 Београд, Милена Николић, Краљево, Нови Сад, Неда Аризановић,
 Младеновац, Београд, Никола Косић, Београд, Никола Радосављевић,
 Ужице, Београд, Раде Тепавчевић, Врбас, Нови Сад, Сандра
 Јањатовић, Сомбор, Нови Сад, Стефан Илић, Лозница, Нови Сад,
 Стефан Петронијевић, Лазаревац, Београд, Стефан Стевановић,
 Баточина, Косовска Митровица, Татјана Мартички, Нови Сад /
 селектор Биљана Јотић
45. ПАЛѐТА МЛАДИХ 2019, откупна награда Сандра Јањатовић,
 Сомбор, Нови Сад, учесници: Александар Радичевић, Лесковац,
 Београд, Минхен, Бранислава Пантелић, Рума, Едуконс, Даница
 Веселиновић, Лозница, Београд, Исидора Миљанић, Врбас, Нови
 Сад, Никола Димитровић, Београд, Нина Миливојевић, Ужице,
 Нови Сад, Сузана Целатовић, Ђуприја, Крагујевац, Сузана Вуловић,
 Ивањица, Требиње, Тамара Шипицки, Панчево, Београд / селектор
 Милан Ђурић
46. ПАЛѐТА МЛАДИХ 2020, откупна награда Адријен Ујхази, Нови
 Сад, учесници: Небојша Адамовић, Ваљево, Београд, Андреа Алексић,
 Врбас, Београд, Тамара Јованов, Зрењанин, Нови Сад, Немања
 Миленковић, Нови Сад, Живана Мијаиловић, Сремска Митровица,
 Београд, Александар Ракезић, Краљево, Београд, Раде Тепавчевић,
 Врбас, Нови Сад, Ања Тончић, Београд, Љубица Туцаков, Нови Сад /

селектор Славица Попов

47. ПАЛЕТА МЛАДИХ 2021, откупна награда Јелена Бурсаћ, Зрењанин, учесници: Вељко Вучковић, Горњи Милановац, Београд, Дарија Драгојловић, Краљево, Нови Сад, Дејан Крстић, Лозница, Нови Сад, Јелена Кукић, Апатин, Требиње, Теодора Д. Николић, Београд, Дуња Ожеговић, Београд, Константинос Петровић, Ваљево, Нови Сад, Милица Поповић, Краљево, Београд / селектор Славица Попов

48. ПАЛЕТА МЛАДИХ 2022, откупна награда Сара Масникоса, Параћин, Нови Сад, учесници: Ања Арамбашић, Панчево, Београд, Лука Дрљан, Нови Сад, Светлана Клопан, Суботица, Нови Сад, Марко Обрадовић, Холандија, Београд, Невена Остојић, Београд, Милана Симић, Приједор, Требиње, Река Тертели, Сента, Нови Сад, Павле Ђурчић / селектор Славица Попов Жарковић.

49. ПАЛЕТА МЛАДИХ 2023, откупна награда Теодора Ракишић, Београд, учесници: Ана Аздејковић, Петровац на Млави, Београд, Весна Антешевић, Бања Лука, Бојана Вујић, Ужице, Београд Душан Дудварски Стипић, Београд, Ива Зековић, Београд, Немања Мркшић, Вуковар, Нови Сад, Теодора Николић, Београд, Јелена Паунковић, Београд, Теодора Петковић, Нови Сад, Ања Прерадовић, Нови Сад, Барбара Суботић, Сента, Нови Сад / селектор Славица Попов-Жарковић.

50. ПАЛЕТА МЛАДИХ 2024, учесници: Марина Бојанић, Зрењанин, Нови Сад, Марија Јевтић Дајић, Нови Сад, Луна Јовановић, Врбас, Радмила Кораћ, Београд, Дарко Петровић, Ужице, Требиње, Марко Пирошки, Нови Сад, Катарина Ракић, Панчево, Београд, Милош Станојчић, Ужице, Требиње, Јана Панајотовић, Ниш, Нови Сад, Александра Новаковић, Врбас, Нови Сад, Анастасија Малеташкић, Врбас, Нови Сад, Сара Савић, Бор, Нови Сад / селектор Славица Попов Жарковић

Приредила Милицјана Радовановић

Емсуре ХАМЗИЋ

МЕЛАНХОЛИЈА

(Јун Фосе: *Меланхолија*, Блум издаваштво, Београд, 2023)

Роман „Меланхолија“, норвешког писца Јуна Фосеа, састоји се формално из два дијела, Меланхолија I и Меланхолија II. Међутим, суштински је састављен из четири дијела, или погледа, перспективе, или приче.

Први је најобимнији и припада самом главном протагонисти романа, норвешком сликару, пејзажисти из 19. вијека, Лашу Хертервигу, и говори о његовом животу у Дизелдорфу и студијама на Дизелдорфској академији, гдје је дошао да постане пејзажиста, док је други дио такође, о њему, али у Гаустадском азилу, гдје је смјештен, због озбиљног психичког поремећаја.

Трећи дио или поглед припада савременом романописцу који покушава да напише роман о животу овог сликара, и он је најкраћи, док четврти дио, или четврти поглед, односно причу, прича старија сестра сликара трагичне судбине, присјећајући се свог брата из дјечачких, младићких, као и повратничких дана, накаон здравственог краха.

У првом дијелу, писац успијева да дочара судбину умно поремећеног, сметеног или како би рекли данашњим рјечником „погубљеног“ сликара – пејзажисте Лаша Хартервига, описујући његову неснађеност у свим околностима које живот захтијева, укључујући и колеге сликаре и кафе гдје се сликари састају, и газдарицу и њену кћер, и све, баш све са чиме се сусреће.

Уз све то, непрестано су присутна и привиђења, а најстрашније је оно које га често „напада“, бијела и црна одећа која иде ка њему, прекрива му очи, чак улази у уста и гуши га.

„И келнерица одлази да донесе пиво. Руком покривам очи, трљам их. Затварам очи, чврсто жмурим. Отварам очи. И видим црну и белу одећу која кружи око мене, и знам да због келнерице одећа кружи, она наређује црној и белој одећи и због ње се одећа креће, брзо па споро, црна и бела одећа ми прилази, привија се уз мене, онда одлази, привија се, удаљава се, привија, вијори се око мене, привија се, вијори, и они хоће да ме одвуку у црно и бело зато што умет да

сликам хоће да ме одвуку, јер остали не умеју да сликају, зато неће да ме оставе на миру. Не умеју да сликају.“

Све је једноставно, па тим и увјерљивије и дојмљивије, а дубоко потресно за читаоца. Писац Јун Фосе сјајно дочарава из перспективе самог субјекта, његово стање збуњености, нелогичности, супротности његовог унутрашњег свијета и оног што га окружује, и оног што он види, а други нико не види. Он, непрестано мијешајући унутрашње и спољашње сензације, виђења и ријечи које веома успорено и каткад вишекратно понављајући изговара главни протагонист, сликар Лаш Хартервиг, а још чешће, преносећи његове несређенемисли, успијева да увуче читаоца и да тако од њега направисудионика потресних и немилих сцена

„Видим. Видим да се црна и бела одећа креће, да се удаљава од мене. Сада видим. Видим. Устајем, али не могу да устанем! Неко ме притиска, спушта ме на столицу. Гледам пред себе и видим очи велике као лица, много очију, много лица, гледам преко рамена и дуж целе моје руке су очи велике као лица, окрећем се на другу страну и тамо такође видим очи велике као лица. Очи, велике очи. Очи велике као лица. И око стола се збијају и гледају ме, великим очима, као лица су велике те очи. Велике очи ме гледају. И ја морам да идем. Свуда око мене су очи, гледају ме. И ја морам да идем. Јер Хелене ме чека. И сад морам да идем.“

Занимљива је и синтакса. Веома дугачке реченице, каткад и по цијелу страницу, чине да остајемо без даха, онако како се то и главом јунаку романа дешава, док врти једну те исту мисао „уздуж и попрјек“.

Књига оставља још снажнији утисак и добија на вриједности и тиме што прати неријетку, парадигматично несрећну судбину, уз такође, честе менталне поремећаје код великих сликара, али и умјетника уопште. (Да неведемо само неколико: Ван Гог, Тулуз Лотрек, Едуард Мунк, Микеланђело Буонароти, Едгар Дега, наш Сава Шумановић, ...)

Судбина норвешког сликара Лаша Хартервига, осликава се, дакле, из више углова. Најобимнији и најупечатљивији је онај реконструисан из живота, мисли, слика, привиђења, ријечи и збивања, самог сликара. Потресне су слике и ситуације малтретирања, смијеха и подсмјеха, потцењивања младог Лаша Хартервига норвешког младића којег су као веома даровитог, послали на Дизелдорфску академију да студира (учи) сликарство, а најболније је, како и он сам схвата и види, од оних који не умеју да сликају. „Они само воле да буду сликари, али не умеју да сликају. Али ја умем да сликам! Ја сам Лаш Хартервиг и умем да сликам“, често у својој сметености размишља Лаш Хартервиг.

Други дио говори о Лашовом боравку у Гаустадском азилу, 1856. године.

Он је сасвим свјестан гдје се налази, и понавља чињеницу да не сме да слика нити да се „додире између ногу“, ако хоће да оздрави. Тако му је рекао др Сандберг.

„Гледам галебове на небу. Не видим ни један облак, само

галебови бели на небу. И онда је небо тамно. И галебови лете са својим крицима по тамном небу. Не смем више да сликам. Ја сам сликар, али не смем више да сликам. Доктор Сандберг је рекао да не смем да сликам док сам на лечењу у Гаустадском азилу, не смем да сликам, рекао је, а ја сам рекао да сам можда због сликања полудео, то сам рекао доктору Сандбергу, можда сам превише зурio у пејзаже на сунцу, то сам рекао доктору Сандбергу и он је рекао да не смем да сликам док сам у Гаустадском азилу, за то време биће ми забрањено да сликам и морао сам да предам свој сликарски прибор кад су ме примили, вратиће ми га дана када ме буду пустили. Сада сам сликар који не сме да слика. Па онда ваљада само могу да слушам кричање галебова.”

А чувар Хауге води рачуна о свему и свима који су у азилу и обавјештава доктора о свим збивањима и прекршајима. (Боље рећи шпијунира и пријављује болеснике!)

У трећем дијелу сусрећемо релативно младог (око 30 година), и како сам за себе каже, осредњег писца Видмеа, који неуспјешно покушава да започне роман о животу свог земљака, сликара – пејзажисте, трагичне судбине, Лаша Хертервига за чији се живот заинтересовао након што је видио једно његово платно. Наиме, писац је због кише, непланирано ушао у Националну галерију у Ослу, и тамо угледао слику, „Са Боргеје“.

Пред том сликом је, како каже сам писац, „доживео нешто највеће у свом животу“. Стојећи пред њом као омађијан, осјећао је како се јежи, а сузе су саме навирале.

Можда најпотресније дјелују детаљи којих се присјећа Лашова старија сестра Улине, већ и сама онемоћала од старости и болести. Њу ужасно боле ноге кад хода, а кретање узбрдо је за њу право мучење, гдје губи дах. Она, слично као и Лаш, њен млађи брат, често живи двоструку и тоструку стварност, сенилна је и заборавна, али се детаљно сјећа догађаја из дјетињства и младости док су живјели на острву Боргеји и братовог чудног понашања, необјашњиве туге, и честе љутње и бијеса кад га не би оставили на миру.

„Увек је био на своју руку. А тог дана кад сам пратила Лаша, његове смеђе очи биле су црне, у његовим очима је био велики мрак кад сам га ујутру видела, црне као стење биле су му очи, црне као најцрње небо, и око његових очију сам виделанекакав покрет, као да је нешто хтело да избије из његових очију, као да је био на ивици суза, такве су му очи биле док је стајао преда мном тог јутра.

– Тужан си? Питала сам.

– И видела сам да Лаш нагло обара поглед и видела сам да стоји и не одговара.

– Зашто си тужан? Питала сам и видела да Лаш слеже раменима док гледа у под....

– Изгледаш много тужно, рекла сам.

– Да, рекао је тада.

– Нешто те мучи? – питала сам.

– Не, одговорио је. Није ништа.

– Али... рекла сам, и видела сам да Лаш подиже поглед ка

мени и да му је велики мрак у очима, тежина црних планина и црног неба била му је у очима, да, баш тако, то сам помислила, да тако је било кад је Лаш подигао поглед ка мени, видим да су му очи влажне и гледам Лаша који гледа у под...”

Књига сасвим оправдава наслов, и због доминантне карактеристике главних јунака, али и због утиска који оставља на читаоце. Заиста буди меланхолију, а по некад и нека снажнија осјећања. Све у свему, књига вредна читања!

Јелена Марићевић БАЛАН

ИЗА ТЕМЕЉА ВЕЛИКОГ ТОПЛОГ ИВИЧЕЊА

(Ирена Плаовић: *Ивичење*, Суматра издаваштво, Шабац 2024)

Ивичење је четврта песничка књига Ирене Плаовић, доцента на Српској књижевности и језику са компаратистиком Филолошког факултета у Београду. Њен примарни научни фокус је на средњовековној књижевности и реторици. Рецентна књига унеколико сублимише поетичке црте претходних збирки (*Иза ока* 2009, *Велико топло* 2018, *Темељи чега тачно* 2021), али их у неким аспектима довршава, баш као што ивичење или порубљивање представља поентирање, уоквиривање и завршно уобличење једног поетичког пројекта или потраге. Читав први циклус књиге под индикативним насловом „Гушће”, садржи чак пет истоимених песама, а на концу књиге, у својеврсном глосаријуму реч је разјашњена: „Гушће је гушће од свега што могу да појмим, а ипак је појам. Организује све што се утиснуло. Представља онај лирски нагон који искуство света желатинира”. Може се рећи да се лирски нагон Ирене Плаовић из збирке у збирку све више згушњава или андрићевски, као у „Разговорима са Гојом” – збија, а сама њена поезија потврђује се као желатинасто искуство света или тканица која коначно задобија обрубљивање, то јест ивичење.

С друге стране, реч гушће подразумева још један аспект утиснућа, београдске топосе (Палмотићева, обронци Авале, две паралелне врачарске улице, низ Васе Пелагића, Калемегдан, Ратно острво, шетње по Дорћолима), који су мапирани књигом, а који стају у синегдоху Ушће, управо уткану у гушће, као још један вишедимензионални и семантички знак који опализује у неколико смерова. Повлашћена реч принцип је изградње зиданице коју твори поезија Ирене Плаовић, а која има колико чврсте материјалне и опипљиве темеље, толико се и слуги њихова апстрактност и етеричност, у складу са насловом претходне збирке. Ивичење би у том контексту репрезентовало правилно слагање сваког камена–темељца. Можда је то један од разлога што је римовање стихова успостављено само у трећем и последњем циклусу песама „Велеслалом”. Од најхерметичнијих песама првог циклуса, снажних

и сложених песничких слика, преко транзиционог циклуса „Како заиста јесте”, читалац завршава књигу брзо и лако као да се спушта скијама низ падине. Овај циклус је, стога, опозитан у односу на први који је у знаку збијања темеља и сједињења. У разјасници песникиња за велеслалом пише да је „везник, стрм и у убрзању. Само, уместо да везује, он разједињује. Као понор.” Дакле, крај Ивичења је суочавање са парањем тканице певања, великим падом и понором, јер је, као у завршној песми „Велелева”, „Топла душа од брега одваљена”. Ако се, дакле, топла душа одвали од брега, сурвава се и хлади у велеслаломима. Отуда је треба непосредније згуснути са брегом. Ирена Плаовић проналази начин управо у дефинисању Велелеве, која је „незамислива, али и она згуснута до појма. Представља омаж усменој култури, али и пост–писменој култури аудио–записа. У целости је настала као фрестајл рецитовање снимано телефоном. Тек касније је записана, као транскрипт, без накнадних измена”. Начелу разједињења супротстављена је усмена култура, оно што постоји у духу народа, нематеријална у својој суштини, па тако и неуништива. Реторичност „Велелеве” снага је невидљивог и логосности, која свету лирског субјекта и колектива коме припада омогућује успостављање равнотеже и шансу елементарног опстанка. Објашњење другог циклуса дато је на крају, као вид спознаје истине: „Рад песме је само конструисање неке врсте оптичког инструмента, кроз коју читалац може да види све, како заиста јесте.” То долази на крају јер му морају претходити и видљиви и невидљиви аспекти постојања, свет и свет иза света или ока, као у наслову прве песничке књиге Ирене Плаовић. Целина света може бити овичена једино ако се сагледа са свих страна и углова, кроз време и простор колико спољног, толико и унутрашњег постојања.

Постојање разјаснице на концу књиге није неуобичејена појава, али је у овом случају изразито семантизована и чини се да асоцира на Кодерову Роморанку, што није пуко поређење, већ утемељено у песникињин херметизам, па и мистички потенцијал збирке (на пример у песмама „Mistica Matteiana”, „Mistica Matteiana 2”, „Mistica Matteiana 3”). Лирски субјект њене поезије кодеровска је Алка којој је родитељ сан, а који може досегнути санарицом или разјасницом, како наводи Божо Вукадиновић, тумачећи Кодерове спевове. Субјект, дакле, има медијаторску улогу споне или алке која држи на окупу све светове управо процесом певања као непрестаног ивичења. Роморење Анке, пак, представља вид мистичке комуникације, која има за циљ успостављање божанског јединства: „Па на кратко помислим да си брадом умочен у мој / сан // Видиш, неко је Калемегдан, неко те сања” („Mistica Matteiana”). Песнички говор Ивичења наликује на немушти говор и подразумева да субјект зна језик свега постојећег на свету или унутар великог лавдојевског „ланца бића”. Постоји неколико експлицитних назнака који могу да поткрепе ову тврдњу. Најпре, у песми „И то је нешто: пасија” поентира се како „Змије немају канце али имају слепило / И посте, загасите / И посте загасите”, а у „Већ није тако мистично”: „Ево очију твојих на моме длану. Прогледај / Онај ко те ослепео мени ће доћи под стихове”. У четвртој песми „Гушће”

јавља се „тамна змија”, што „убризгава се сама у себе и пени”. Чини се да мотиви змије и слепила отварају план значења немуштог језика у поезији Ирене Плаовић, јер подразумевају значај ромора као надјезичког принципа комуникације, али и усменог говора углавном слепих певача, који осећају свет алтернативним начинима. Вид који субјект враћа ослепљеном био би песничко прогледавање, док онај који га је ослепио долази њој под стихове, што може барем двојако да се схвати – да субјект управља њиме јер га је он и повредио или да ће се осветити за извађене очи. Убризгавање тамне змије у саму себе потенцијално открива двојност субјекта који самог себе ослепљује, враћа вид и „кажњава” се под тежином стихова. Осцилирање мистике и немистичности огледа се и у примеру цвркута „једне незнане птице са Ратног острва / Где има, ето податка који није ни мистичан, 196 врста. // Сем тога, чиста мистика”. У несазнатљивој врсти птице она је аура мистике, која би требало да буде митска птица Анка која ромори и веже се не за једну врсту, већ за суфистичко све оличено у Сатургу. Змија и птица су на оси света, која је конституисана и кроз књигу Ивичење, јер се песнички посао гиба кроз различите антиномије – од узлета до пада, од понора до висина, те од херметике до јасности.

Значајан аспект песничке књиге Ивичење Ирене Плаовић тиче се семантизације једења и хране, што је било изражено и у збирци Велико топло, али у другачијем кључу. Љубав се, наиме, сводила на *amorose* и њено пребрзо пролажење, конзумацију, преједање и непрестано повраћање, што би одговарало обичају декадентног Рима да се, ради константног уживања у храни, мора непрестано повраћати и изнова јести. Пренето на митолошку раван, управо у наведеним стиховима из „Пролога“ Великог топлог и римском обичају преједања, можемо наслутити титана неба Урана / Целуса, чији су родитељи били Ваздух и Дан, а кога је син Хрон / Сатурн кастрирао и који је јео своју децу, док их није из његове утробе повратио Зевс / Јупитер. Еквивалентан Хрону у римској митологији је Сатурн, а управо су свечаности сатурналија биле обележене обилатим гозбама и баханалијама. У Ивичењу је такође љубав повезана са храном, али се запажају суптилни преображаји субјекта у јела, што је, по свему судећи, повезано са емоцијама које га мењају, термички обрађују, додају зачине и слично.

У песми „Продужени боравак” можда се најексплицитније спознаје еквиваленција између дана љубавног немира који су слатки или слани, са деликатним питањем на концу песме: „У сваком случају, кад нам испадну зуби / Да ли се љубав икад поново осећа / Као угриз”. Заљубљени су храна једни другима, субјект се транжира у песми „И то је нешто: пасија”, где су и цвекле у охлађеној рерни доведене у везу са страхом, а претварање да ће све да се спаси виђено као ход „Низ Васе Пелагића кроз туфахије”. На том трагу, од важности је поменути и песму „Осам чаша воде” у којој лирски субјект отворено проговара: „Веруј ми да сам пекара / Развијам бурек с траумом и лепим га за скоро / сунчан дан”. Поистовећивање са пекаром има за циљ суочавање са свим сировим емоцијама и њихово преобликовање и превођење у смислене облике културе (саме песме), виђене као синоним за печено у клод–леви–стросовском смислу.

Духовито је интониран почетак песме „ТДИ тартар”: „Сад је готово, заљубићу се у месара после свега”, а посебно су експресивне слике у којима се јавља мотив шећера: „Рустично као препечен шећер у крви” (четврта песма „Гушће”) или „Шећер се тако стегао у нашој плућној љубави / Да нити више слади нити се може отопити; оштар је / као со. / Питање је тренутка када ће да нам поцепа кошуљице од мака” („Морнар”). Дакле, шећер је одлична метафора која репрезентује одмеравање стања и смисла љубави, њену лепоту, али и погубност. Шећер која се опредметила у оштру со цепа кошуљице од мака, то јест, љубав престаје да еманира смислом колача, али више нема ни оне слатке омамљености, илустроване индикативним маком. Овакав ефектан тип имагинације чини се да је у полемичком односу са слатким новим стилем 13. века, који је подразумевао љубав као божанствену и нематеријалну. Код Ирине Плаовић неопходан је угриз као кушање, опробавање, преиспитивање, провера и само одржавање живота коју љубав може да пружи на онај елементаран начин, као што се без хране не живи. Дакако, песникиња се не залаже за плотски приступ љубави, већ се бројне апстрактне мисли, помешане емоције и чула преводје у метафоре хране и кроз тај вид материјализације субјект се суочава са најтананијим аспектима свог метафизичког постојања.

Ивичење је занимљива и зрела песничка књига Ирине Плаовић којом врхуни и порубљује своју досадашњу поетику, свој *textum* (ткање). Повлашћена реч гушће адекватно описује њено интимно исписивање желатинираног искуства света. Кључни издвојени аспекти попут београдских топоса, распореда циклуса, значења римовања, усмености, реторичности, мистике, херметике и немуштог језика, као и хране, могу се схематизовати у тачки пресека која обједињује субјектове унутрашње светове са спољашњим световима и њиховим унутрашњим световима, помало хандкеовски. Они паралелно постоје, али се у имагинативној оптици Ирине Плаовић укрштају, тродимензионарају и, најпосле, ивиче у облик и смисао лирске Целине.

Весна МАРЈАНОВИЋ

РЕВЕРС ЗА ВРЕМЕ САДА

(Горан Лабудовић Шарло: *Реверс за небеску пругу*, Агора 2023, Нови Сад)

За путовање небеском пругом, а кроз нови роман Горана Лабудовића Шарла, не морате имати возну карту, ни ону у једном смеру, нити повратну. Не морате имати пртљаг или сапутника, одлазну и долазну станицу, не морате промрзли чекати у чекаоницама железничких станица, нервирати се кад возови касне и бринути због кише и одрона. Све то је између корица ове књиге. На свакој ст(р)аници вребаће узбудљиви дијалози, али и интроспекције, изазови и упитници. Потребна вам је књига и читалачка воља да кренете на путовање, које у питање доводи пре свега време, као и простор, историју, пријатељство, јаву и сан, љубав и људскост, али и књижевност, поезију посебно.

Иако је ово трећи роман Горана Лабудовића Шарла („Како сам ухватио бидермајер” и „Ветрушка у данима неба”) он је првенствено песник. “Поезија је свуда. Песма крене када воз крене, одмотава се као дим цигарете заглављене у пепељари”, каже један од путника небеском пругом.

Путовање обухвата готово читав један турбулентни век. Почине уочи Великог рата и завршава крајем осамдесетих година XX века, једног сунчаног дана златне јесени, у време када су људи, који се не познају, још могли разменити коју лепу реч на Београдском сајму књига, и купити плескавице са љутом паприком и салатом. Када је било логично волети подједнако добре књиге и добар роштиљ.

Лабудовић приповеда једноставним језиком, који у мемо чути на перонима и у вагонима, у купеима и на ходницима, који неуморно преваљују километре бивших монархија и република упркос ратовима и упркос једнако неуморном цртању и прецртавању граница Европе. Аутор приповедање поверава, даје га на реверс, многим путницима у овим возовима. Главни и најупечатљивији приповедач је контролор карата несвакидашњег имена – Лимун. Он је у једном од својих претходних или можда будућих живота, био власник клонуло стабаоцета лимуна. „Кај је овај? Неки видовњак!?” упитаће се о Лимуну још на почетку путовања, у возу, ка главном граду Чешке, наш

познати писац. Друга путница, у књижевности сасвим непозната, из Мале Крсне, која у овом роману игра епизодну, али не и занемарљиву улогу, угледала је Лимуна када се са све корпама укрцавала у воз и рекла: „А бре, жив ли си, утвара ли си?” Ове две изјаве истовремено осликавају поетику романа исткану од варијација језика којим смо некада говорили и којим су говорили наши преци. Драгоцено остају, захваљујући путовањима, сачуване у вагонима не само еквица и ијекавица, локалне узречице и доскочице, већ и речи попут: учињен, мастиљаре, тараба, чатрња, лепезани и многе друге. Све то чини да је ово путовање кроз живописне књишке бравуре сасвим налик филмским кадровима.

Други централни лик на овом путовању, такође несвакидашњег имена – Божур, свој живот у роману започиње као надзорник пруге Бањалука–Добрљин, да би потом аванзовао у надзорника поштанских вагона. Не случајно, Лимун и Божур често се затекну у истом возу. Њих двојица, некада заједно, а некада појединачно, уз пут вас упознају са плејадом путника, чини се споредних улога у овом роману, али централних у књижевности и историји.

Тако срећете Мирослава Крлежу из времена када је био Србин, док га из Србије нису избацили, Милана Коњовића у његовим разним фазама, на линијама њихових возова Иво Андрић заборавља новине, Бранислав Нушић у свом купеу крије револуционара у бегу, мали Бранко Топић једним од њихових возова бежи од куће, негде испод Грмеча, потпуно уверен да ће једног дана писати песме и приче, Исидор Папо говори како би волео бити авијатичар или капетан брода, Чеда Чупић се у домовину враћа баш једним од њихових возова, не слутећи да ће бити насмејан када га буду стрељали годинама касније, докторка Саша Божовић најпре њима саопштава да ће написати књигу о Долорес, Брана Петровић и Либеро Маркони, огрнути кафанским столњаком, рецитују своје стихове, док гости кафане не заспу испод стола.

Поред њих, равноправни, иако не баш свакодневни, путници дуж ове пруге су и Такојевићи (они што говоре: тако је) и Виле из Вилинског кола, али и Жудња, Инат, Љубомора, Тишина (што плете „чарапе од јутарње измаглице”) и Туга (која показује „да у кутији нема шибица”).

Из овог воза види се небо изнад Париза и магла у Прагу, али и теретни возови чији једини терет су људи, које нацисти одвозе у једном смеру. На Ускрс, априла 1941. године, затећи ће вас заједно са Лимуном, Божуром и њиховим возом у Краљеву. Магични ветрови у планинском кршу на прузи Београд–Бар однеће и кров са поштанског вагона, а Лимунов воз одвешће вас и до крајева егзотичних имена какво је Нецвијеће.

Иако јури балансирајући вешто између стварности и маште, испод његових точкова непрекидно хује историјска збивања, многа страдања и врло актуелан, сликовит, приказ Европе у којој и данас живимо, а која подсећа “на собу у време кречења”.

„И никако то кречење да се заврши, никако да се ствари врате на своје место. Као да ће неки други људи доћи и окречити, а неки

трећи направити нови размештај.»

Реверс (лат. *revertere*: окренути, вратити) за небеску пругу вам срећом неће требати, можете се опустити, читати и путовати, немате се где окренути, нити шта вратити. Важно је имати реверс за време сада, на дужу или краћу позајмицу. Миодраг Булатовић се појављује неочекивано, да реверс затражи назад, и однесе га у кањон Невидио.

Једна од истина око које се врте сва путовања у овом роману гласи: „Прошлост није тамо где си је оставио”.

Сваког тренутка могло би се десити да тај реверс морамо да вратимо.

Милош Станојчић

Татјана ЈОВИЧИЋ

ОГЛЕДАЛО ПЛАВОГ ПРОЗОРЈА

(Милан Громовић (прир.), Бранко В. Радичевић (изабрана дела),
Издавачки центар Матице српске, Нови Сад, 2023)

У потпуно новом оквиру разноликог читања и тумачења књижевног рада Бранка В. Радичевића, Милан Громовић приређује аналитично и свеобухватно сагледавање песниковог поетског, прозног, етнографског и есејистичког дела. У књизи која дели име са именом песника чијим је делима егзактно посвећена, представљен нам је студиозан преглед његове библиографије. Књига је објављена у четрнаестом колу чувене едиције „Десет векова српске књижевности” Издавачког центра Матице српске, а садржај је, поред приређивачких навода, обogaћен доследно одређеним поглављима реализованих Радичевићевим стваралаштвом.

У поглављу „ЛИРИКА” (37) сусрећемо се са књигом–поемом *Сутонски дани* (1945), а касније и збиркама *Песме* (1949), *Лирика* (1951), *Земља* (1954), *Вечита пешадија* (1956), *Три чокота стихова о вину ни реч* (1961), *Војничке песме* (1961), *Божја крчма* (1965), *Са Овчара и Каблара* (1970), *Изабране песме* (1974), *Похвалице и покуднице* (1974), *Земљосанке* (1978), *Текла река Лепеница* (1979), *Вита јела, зелен бор* (1986), *Кационик* (1990) и *Нове песме* (1997). Рад Бранка В. Радичевића као романописца забележен је и представљен у књизи избором два изузетна романа: *Бела жена* (1955) и *Бели човек* (1959), обједињених у поглављу „РОМАНИ” (135). Приповедачки рад описан је поглављем „ПРИПОВЕТКЕ” (279) које садржи избор из књиге приповетки *Смрт и љубав* (1982). У одељку „СУЈЕВЕРИЦЕ И ДРУГЕ РЕЧИ” (301) предочена нам је истоимена књига етнографско–лексикографске прозе, објављена 1990. године. Поглавље „КЊИЖЕВНОСТ ЗА ДЕЦУ” (311) ослања се на збирку песама *Песме о мајци* (1972) која на доследан начин емитује дубину Радичевићевог усмерења најмлађим читаоцима. Есејистичким радом песник сеистакао у области етнографије, уметности и културе, те нам је у поглављу „ЕСЕЈИ” (345) приређена целокупна монографија *Плава линија живота – српски сеоски споменици и крајпуташци* (1961).

Осврнувши се на историјске и социјалне услове под којима Радичевић ствара, као и направивши интересантну византијску паралелу, Громовић изводи закључак о једној од најчвршћих нити песникове поетичко–естетичке струне. Струне којом је уско везао човекову душу, неоспориво доносићи аутентичност његовим ликовима, и тело, лежиште свих константи тежине овоземаљког живота и наших улога које у таквом остварујемо – такозваној „граматици човека”(11).

Проткана оваквом „сугестивном снагом имплицираног аутора да објективизује властито промишљање света”(12) метафора „плавог прозорја” кроз које Радичевић сеже у до тада неоткривене књижевне сфере поезије и прозе XX века, постаје утемељење идеје о значају Бранкове, како Громовић истиче, четворокуте поетике. Истина и јесте, да се поезија, проза, књижевност за децу и есејистика, налазе на песнички прецизно, високо постављеној лествици Радичевићевих визионарских и просветитељских циљева, који су непосредно и са лакоћом достигнути. У таквом једном опусу, који неминовно располаже мноштвом литерарних достигнућа, сложићемо се да је од кључног значаја одабир представљених и егзактно приређених завештања.

Она се манифестују у виду више књижевних, књижевно уметничких, истраживачких и културних образаца. Сусрећемо се са приказом лирских песама које осликавају Радичевићев песнички замах којим је и упловио у узбуркане књижевне воде давне 1945. године. Одабиром приређених песама пружа нам се вредносни увид у темеље његове имплицитне поетике. Што се и одржава даљим приређивањем приповетки и романа који су имали књижевни, али и друштвени и социјални одјек. Одабир збирке поезије за децу, не само да се може истаћи обимом, већ у себи чува корен и својеврсну тајну од које је и потекла пишчева заокупљеност књижевношћу за децу. У своју збирку вешто је укројио величанственост утиска сусрета детета и песме, каквог је и сам био сведок слушајући приче мајке Косаре. Носиоци доказа о пишчевим заслугама за културни, уметнички, социјални, народни и традиционални прогрес манифестован књижевним радом, свакако су приређени радови из есејистичког, културно–уметничког, етнографског и традиционалног опуса.

О категоризацији и самом одабиру дела, као и о истраживачком раду који је вешто обављен над темама и поетиком Радичевићевог стваралаштва, Громовић говори кроз поглавља које је уврстио у приређивачки рад. Тименесамоближе одредивши подобне критеријуме којима се водио при одабиру, већ обелоданивши и смернице уз помоћ којих ће читалац имати употпуњен увид у ново читање Бранка В. Радичевића. Систематично приређена и егзактно повезана поглавља чине релевантан део целокупног рада, а то су како их Громовић стилски уобличава, „прозорја” кроз која би надале и требало гледати, али и читати. Приређено је пет таквих целина; „Плаво прозорје Бранка В. Радичевића”(11), „Поетско прозорје – реактуализација мита о жени / земљи четвороликој”(13), „Прозно прозорје– човекова етика (ἠθος) и морал (moralis)”(20), „Прозорје књижевности за децу: Причевље

мајке Косаре у методичко–апликативном контексту”(25) и „Прозорје есеја – апстракција смрти”(28).

Предговором „Плаво прозорје Бранка В. Радичевића” предочена је потреба за новим изабраним делима, објављеним пре више од пет деценија. Указана је њихова актуелност и непоколебљивост трајања као и интертекстуалне везе са делима светске литературе. Долази се до закључка о релевантним сегментима Бранковог стваралаштва и тиме се сугестивно описују најпресудније особености његовог свеукупног стваралачког поступка.

Грововић децидирано и категорички говори о хронолошком следу у којем су Бранкове публиковане песничке књиге сврстане у три оквирне развојне целине; фаза послератног историјског удеса, фаза надилажења смрти и фаза националног мита и колективног страдалништва српског народа. Грововић нас упућује на животне и породичне услове у којима се Радичевић нашао на самом почетку свог књижевног рада. Али нам имплицира оно релевантније–како су се такви услови одражавали на Бранково стваралаштво и грађење поетике. Овај тематско–мотивски ланац кога смо се дотакли, установљен је на извориштима тема о жени, љубави, животу и смрти. Овако поређани, појмови могу деловати помало устаљени, али и неисцрпно инспиративни. Сходно томе, поглавље „Поетско прозорје – реактуализација мита о жени / земљи четвороликој” конципирано је не само да нам приближи идеју о једном потпуно новом, четворокутом опсегу установљења и интерпретације ових феномена, већ и да осветли истину, да Бранкова поетика, ротирајући се између ових наратива из себе уопштава особени преплет и концепт „модернистичке деконструкције мита и гротеске”(32). Грововић нам на четвородимензионалан начин предочава ванвременски песнички опус, који у формули човека у рату са светом, садржи закључако човековом сукобу са самим собом. Полазиште је свакако извесна егзистенцијалистичка црта какву једнако гаји писац данашњице ивојник XX века. Својеврстан приказ тога да се недвосмислено може указати на то да је Радичевић књижевни и интертекстуални замах досегну границе светске књижевне баштине, јесте неговање овакве хипотезе у одељку „Прозно прозорје – човекова етика (ἠθος) и морал (moralis)”.

Указавши нам на извор из ког су потекле прве приче за децу које је аутор публиковао, и по коме поглавље „Прозорје књижевности за децу: Причевље мајке Косаре у методичко–апликативном контексту” носи наслов, Грововић даје јасан показатељ какво је то топло и сентиментално извориште од кога проистичу једни од најлепших штива намењених деци. Приче, бајке, басне, приче о животињама обогаћене су тематско неслагљивом разноликошћу, необичним и упечатљивим ликовима лаким за визуализацију, као и првим недоумицама карактеристичним за детињство, чијим појмом је Радичевић био видно засењен. Поред тога, долазимо до закључка, да је Радичевић развио својеврстан метод приближавања проблематике читања, учења, образовања и знања ка млађем узрасту.

Његова визионарска, просветитељска и непосредна мисија била је звезда водиља кроз путеве непресушног стваралаштва. На оквиру прозорја затичу се теме које је писац темељно обрађивао. Заокупљен вечитим питањем апстракције смрти, Радичевић у књижевно–научној форми есеја успева да пронађе уточиште за дефинисање, промишљање и анализирање овакве идеје. У поглављу „Прозорје есеја – апстракција смрти”, такође се отварају и поља нових читања, уз помоћ довођења у контекст инсистирања на бојама које је исказивао Бранко В. Радичевић и *Гетеовог учења о бојама*. Овим поступком показује се не само потенцијал за интертекстуалност, већ и креативна ширина на нивоу светских стваралаца којом Радичевић несумњиво располаже.

У до сада изабраним делима¹, нисмо могли да се сусретнемо са заступањем сваког сегмента дела Бранка В. Радичевића. Што нам и доказује Гровић, приказавши колико је такво дело актуелно у поетичком и тематском погледу, али и разнолико и обимно у жанровском смислу. Приређивањем избора из лирике, прозе, књиге за децу и есеја, приређивач указује на опсег пишевог опуса и прегледно га књижевноисторијски представља и обликује, чиме оставља простор за даља могућа читања.

Успешно приказавши песников стваралачки процес са примесама аутопрожимања, приређивач се ослања на избор из поезије постављен хронолошким следом. Песме су преузете из првих издања, изузев поеме „Вечита пешадија”, коју проналазимо приређену у оном светлу у коме је објављена у збирци *Војничке песме*. Иако публикован 1955, роман *Бела жена* наведен је по издању из 1978. године. Као разлог за одабир овог романа Гровић наводи легитимности о роману који је 1966. преведен на француски, словачки и немачки језик и читан широм европе. Уношење елемената ероса кроз вешто скројену творевину романа, на врата српске књижевности крајем XX века увешће овај стваралачки поступак у центар интересовања. Сличним константама одабира вођено је и приређивање романа *Бели човек*, по издању из 1959. године. Тематика којом је Бранко В. Радичевић обележио велики део свог опуса, присутна је и у његовом раду на приповедној прози. Тако су теме о човековом сусрету са љубављу, смрћу и животом уопште, присутне и у одабраним приповеткама *Смрт и љубав* у издању публикованом 1982. године. Одабир збирке *Песме о мајци* (Нолит, 1990) може се назвати најподеснијим методом за разумевање Радичевићевог стваралачког чина у књижевности за децу.

¹*Изабрана дела Бранка В. Радичевића* у 5 књига. Војин Анчић (уредник). Београд, „Вук Караџић”, 1978.

Бранко В. Радичевић, *Изабране песме*. Зоран Гавриловић (избор и предговор). Београд, Српска књижевна задруга, 1971.

Бранко В. Радичевић, *Будућност* – изабране приповетке. Приштина: Јединство; Београд: Српска књижевна задруга, 1994.

Бранко Јовановић (избор), *Приче са овога и онога света*. Београд: Српска књижевна задруга, 1994.

Драган Хамовић (избор), *Вечита пешадија и сродне песме*. Чачак: Градска библиотека „Владислав Петковић Дис”; Гуча: Библиотека општине Лучани, 2016.

Поред тога, Громовић истиче важност постојаности и неоспоривост актуелности ове збирке као неизоставног елемента у методичком материјалу предавача у трајању од пола века. Избор из Радичевићеве етнографско–лексикографске прозе и есеј о крајпуташима Плава линија живота (1961), на инвентиван начин осликавају писца као познаваоца језика, културе и традиције свог народа, и тиме погодују квалитетнијем увиду и свеобухватном упознавању читаоца са ликом, делом, поетиком, идејом и сном ствараоца Бранка В. Радичевића.

Песник љубави и трајања, како га Зоран Гавриловић назива, песник је и овоземаљског живота и смрти, али и песник испред човека. Кроз аналитичне, сугестивне, сентименталне и слојевите прозоре, досегао је врхове опште и филозофске идеје књижевног стваралаштва. Кроз прозоре блиске таквима, оквире новог времена али и новог читања, Милан Громовић приређивачким радом заоставштине Бранка В. Радичевића предочава њен опсег, ванвременску дубину, узрасно неограничен домет, интертекстуални потенцијал и немерљиво свеобухватан значај који нам оставља у залог да Бранка В. Радичевића памтимо не само по његовим радовима, већ и по душиковача поетске речи стваралачком раду који ће, уз ново читање, таквом душом још дуго остати да кали српску књижевност и културу.

Дарко Петровић

Мариа Лазић ЦВЕТКОВИЋ

УТОПИЈА ЉУБАВИ У ДИСКУРСУ УРБАНЕ ПОЕЗИЈЕ

(Славица Јовановић: „Занос и сјај“, Центар за афирмацију стваралаштва „Поетикум“, Краљево, 2023)

Књига „Занос и сјај“ ауторке Славице Јовановић је објављена као тридесета књига у оквиру библиотеке „Ине светлости“, у издању Центра за афирмацију стваралаштва „Поетикум“ у Краљеву. Ако погледамо библиографију Славице Јовановић, видећемо да је аутор бројних песничких остварења („Кошуља од љиљана“ (2020), „Љубав“ (2012), „Лирски узваници“ (2017), „Нешто као осмех“ (коаутор Голуб Јашовић) (2017), „Алфавет љубави“ (2020), али и даровит књижевни критичар или тумач књижевности („Есеји од немира“ (2019), „Књиге и коментари“ (2022)).

У збирци песама „Сјај и занос“ наилазимо на нови свет изграђен на невидљивим нитима љубави, једну стихотворну утопију. „Претпоставите, овај свет не постоји. И неко надкозмичко Биће, по својој свемоћној вољи необјашњивој жељи, одреди вас да по својој замисли створите свет. Притом, вама се оставља потпуна слобода и замисли и акције. Највише Биће би вас снабдело материјалом који би вам био потребан за стварање света. Да ли бисте пристали да будете архитект таквога света? Шта бисте поставили као темељ, шта унели као материјал, шта одредили као циљ?“¹ Славица Јовановић гради Нову Александрију, у лирским сферама очарава истим заносом и сјајом жудње Александра Македонског за новим царством знања, слоге и изобиља. Њен освајачки поход започиње полагањем крајеугаоног камена, Љубави као изворишту њеног песничког бића. Њена поезија је фрескопис у храму љубави, модерна, слободног стиха, колоритна композиција сачињена од свакодневних тренутака, ишчекивања и сурета, мелемних осмеха и малих ритуала нежности.

Како запажа Ана Дудаш „Лирске песме посвећене стишкој вилосници неугасива су магија љубави Голуба Јашовића [...] ОНА као и ОН део (су) те магије која се десила међу њима, која их је спојила у јединствено ЈА у литерарном стваралачком чину у коме се међусобно

¹ Поповић, Јустин (1993). *Светосавље као философија живота*. Ваљево: Манастир Ђелије. 14. стр.

допуњују стварајући неизбрисиве садржаје књижевне творевине и њиховог бивствовања.²

*Покајнички ти поручих
Опрости ми јесен
На твојим уснама
Хладну кошаву
Рођену на Стишкој пољани
Са оковратником
Беле ланене хаљине
Испод које чуваш
Наше пољупце³*

Лирско двогласје у збирци „Нешто као осмех“ Славице Јовановић и Голуба Јашовића продужује своју руку благослова и попут светионика осветљава нове и сигурне путеве. Љубавни стихови у овој књизи доносе ново поетско расположење. Овој теми се у збирци „Занос и сјај“ не прилази употребом мотива из усмене књижевности, или, пак, других библијских и митолошких мотива. Ово „царство поезије“ пред читаоце поставља сцену љубавних заноса, трпезу љубави за сва чула, украшену пољупцима, неизвесношћу и жудњом.

*Остао је траг мог кармина
На твоје образу,
Ту негде поред уха,
Остали су твоји пољупци
На мојим грудима,
Ту где је најмекше и најтише.*

Песникиња интуитивно резонује сензације спољног света и овековечује тренутке нежности посредством телесних чула: погледа, додира, укуса, мириса, слуха. То је свет сензуалне љубави са отисцима љиљана, борова, младог сунца, уметничких дела и далеких путовања.

*Купали смо се у
Термама, као Римљани,
Ишли смо из хладне воде
У топлу и
Много се љубили
Сунце нас је грејало
И капи воде су се
Пресијавале
На нашој кожи
Руменој.*

²Дудаш, Ана (2021). *Неукротивост алтруизма и необузданост чежње*. Поговор у збирци *Чемернице* Голуба Јашовића. Београд: Свет књиге. 74–75. стр.

³Песма *Док нам је поглед горео* из збирке *Нешто као осмех* Славице Јовановић и Голуба Јашовића.

*Кажеш ми да лепо миришем
Ја миришем на твоје пољупце
И твоје зубе
И јагњећу кожу на моме темену.“
„Ти данас путујеш
Преко Апенина,
Остави ми косу у скерлету
Да имам где да уплићем
Своје прсте.*

„Свака ствар у овоме свету јесте рам, у који је Бог урадио по једну мисао своју. А све ствари скупа сачињавају раскошни мозаик мисли Божјих. Идући од ствари до ствари, ми идемо од једне мисли Божје до друге, од једне фреске Божје до друге. А идући од човека до човека, ми идемо од једне иконе Божје до друге.“⁴ Велика је и страдална улога мајке. У овој збирци наилазимо на три генерације: баку, ћерку и унуку. Њихова узајамна љубав почива на малим знаковима пажње.

*Биле смо у посластичарници,
Љубица, мама и ја.
Ја сам јела колач са лешиником,
Љубица са чоколадом,
А мама са плазмом.
Све време је кроз стакло
Провејавала нека тиха срећа.*

Најузвишенија мајка је Богородица. У нашем народу је поштована икона Богородице Тројеручице. Једној икони Божијој, са улогом мајке и баке, Славица Јовановић додаје руке, симболе захвалности за сва племенита, вредна и лековита дејства: „за дане, за ноћи,/ За доручак, ручак и вечеру“.

*Моја мајка шест руку има
И карактер као мушкарци.
Код ње је реч велика као кућа,
А удовиштво заклон од зла.*

Мајка је увек ту, земаљска, опипљива, у породичном дому, обгрљена ореолом љубави.

*Ово је празник баш за тебе,
За твоје руке са еуџерин кремом
И отмену пепељастоплаву косу,
За наручја црвених мушкатли
Које расту у кухињи
И теглу са порукама љубави
Од Љубице.*

⁴Поповић, Јустин (1993). *Светосавље као филозофија живота*. Ваљево: Манастир Ђелије. 20–21. стр.

Збирке „Љубав“ и „Алфавет љубави“ су посвећене Љубици и Катарини, песникињиној кћерци и сестричини. Лирске искре ових нежних љубави осветљавају збирку „Занос и сјај“ јер песме су нити љубави и како запажа Мирковић: „најдубља веза са самим собом и околином, са људима и светом у коме живимо“.⁵

*У кошуљи сновидној
 Ти се будиш, Каћа
 Ево већ седамнаест лета.
 Ту, око Савиндана
 Походе те анђели
 И вагабунди са
 Заставама алтуризма
 И борама радосницама.*

*Љубица каже мени и баби:
 Сутра је наш дан у
 Нашем топлом дому.*

То је поезија која лечи, зрачи нежношћу и добротом.

*Мој пријатељ песник
 Живко Аврамовић каже
 Да кад чита моје песме
 Више није болестан.*

Славица Јовановић у поезију уводи урбан простор, обележен и специфичним околностима тога времена, пандемијом вируса короне и ванредним стањем.

*Ти си дошао упркос забрани кретања,
 Упркос карантину,
 Упркос ванредном стању“*

*„Јутрос је сваки педаљ
 Овог уплашеног града посетило,
 Како би Андрић рекао,
 Бесмртно пролеће,
 Нада мартовска.*

Ту су излози Лагуinine књижаре, библиотека, јувелирница, посластичарница, кафићи. Мирис печеног кестења, кафе, вина. Књиге Рембоа, Жида, Хандкеа, Кјеркегоров „Бревијар“, „Велики ружни коњ“ Србољуба Митића и др. Ту су бројни пријатељи, улични продавци књига, песници, фотографи, случајни путници пролазници у поетском микрокосмосу Табачке чаршије. Читајући поезију Славице Јовановић

⁵Мирковић, Милосав Буца (2012). *То моћно име Љубав*. Поговор у збирци *Љубав* Славице Јовановић. Епархија Браничевска: Пожаревац. 61. стр.

опажамо да је изграђена нова реалност, једна утопија љубави, која делује као Зенонов парадокс стреле. Стрела наперена и пуштена ка највишем циљу и смислу живота, ка идеалу Љубави, заузима исти положај како у најранијим поетским остварењима, тако и у збирци „Занос и сјај“.

*Нећемо ни ми
Никада остарити,
Бићемо као мај
У сребрној фолији,
Кармин од малине,
Сјај кроз трепавице,
Бићемо вечно млади у песми.*

Луна Јовановић

Владимир УВАЛИН

ФЕСТИВАЛ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ПОЕЗИЈЕ МЛАДИХ (1969-1983)

Ево како је почело. Књижевни клуб Дома културе Врбас, 7. маја 1968. године, поводом сусрета младих литерата организује књижевно вече „Мај равнице и младости“. На истој учествују: Зорица Булатовић, Радослав Ђапић, Злата Ковачевић, Љиљана Костић, Богдан Радовић, песници из Куле. Затим: Петар Ђурђевић, професор, Илија Ристановић, Милан Топаловић, чланови „Покрет-а“ Сомбор, а као гости књижевник Гојко Јањушевић из Новог Сада и Витомир Николић из Подгорице.¹

Књижевни клуб Дома културе из Врбаса 1968. године одлучио је да се организује песнички сусрет под називом „Мај равнице и младости“ на ком су се нашли вршњаци из неких суседних места у овом делу Бачке. Тада се родила идеја да Врбас буде домаћин Фестивала југословенске поезије младих, а његови организатори Дом културе и ОК Савеза омладине у Врбасу.²

„Из литерарне традиције „Младих дана“, листа врбаских гимназијалаца, развио се и израстао Фестивал југословенске поезије младих, као што се пупољак претвара у ружу. Фестивал је, тог 1969. лета био тек новорођенче.[...]

Сећање нас одводи у дане када се ударао темељ Олимпу у равници, како је пок. Крклец назвао Врбас. Било је људи који су сматрали да ће покушај стварања оваквог, општејугословенског књижевног фестивала бити раван зидању Скадра на Бојани. Тачније, да ће труд његових неимара пасти у воду. Али, превагнули су оптимистички, свесни прегаоци. Ентузијастички из Врбаса могли су, пошто је Први фестивал дао плодове, да честитају себи и својим добронамерним суграђанима.

Родио се, дакле, и одржао овај Фестивал, на велику радост творца и љубитеља стиха. И сврстао се међу истакнуте песничке манифестације нашег поднебља. Изградио себи у себе фантасе новог

¹Дом културе - Извештај 1968, Врбас 1968, флајер и 25.

²Дневник“, 23. 4. 1972, 14.

света“.³

Маја 1969. године у Врбасу је одржан Први фестивал југословенске поезије младих (касније Фестивал поезије младих, који до данас траје).

У Стручном жирију су: др Драшко Реџеп, доцент Филозофског факултета (Нови Сад); Василије Калезић, књижевни критичар (Нови Сад); Богдан А. Поповић, књижевни критичар (Београд); те врбаски професори Коста Јанчић, Радоман Перковић и Јован Радојевић. У Жирију публике: Јован Миросављевић, управник Дома културе Врбас, Даница Андријашевић и Златинка Тадин, ученица II разреда Гимназије.

На Фестивалу су учествовали: Радојица Бошковић (Београд), Драгомир Брајковић (Београд), Радомир Глушац (Врбас), Рајко Горановић (Врбас), Драгиша Драшковић (Београд), Драгољуб Јововић (Врбас), Ранко Јововић (Подгорица), Звонимир Костић (Београд), Јанез Коцијанчић (Нови Сад), Милан Лалић (Београд), Бранко Летић (Београд), Радомир Мићуновић (Београд), Раша Перић (Нови Сад), Никола Поповски (Београд), Дане Стоиљковић (Београд), Слободан Стојадиновић (Београд), Ранко Стојановић (Београд), Вујица Решин Туцић (Нови Сад), Ирина Гарди (Нови Сад), Вуксан Церовић (Београд) и Исак Црногорски (Београд).

Награде Стручног жирија: прва награда Радомир Мићуновић за песму Шумски сат; друга награда Ранко Стојановић за песму Ловац и трећа награда Звонимир Костић за песму Гарсија Лорка.

Награде Жирија публике: прва награда Вујица Решин Туцић за песму Окренимо се креденцу сиротињском, дар Дома културе Врбас; друга награда Исак Црногорски за песму Жена и целат, дар Народне библиотеке Врбас и трећа награда Радомир Андрић за песму Вечерњи крчаг, дар Радничког универзитета Врбас.

Поводом Фестивала Дом културе у Врбасу издао је Зборник Први фестивал југословенске поезије младих 69, где је насловну страну уредио Милорад Бубања, а у истом је 13 цртежа Ратка Шоћа. У листу Борба, 8. маја 1970. године, најављен је други Фестивал, који ће се одржати крајем маја т.г., у организацији Дома културе у Врбасу. Право учешћа имали су песници до 27 година старости. Радове је требало доставити Дому културе до 15. маја. Жири ће радити у саставу: др Драшко Реџеп, Перо Зубац, Василије Калезић, Гојко Јањушевић и Радоман Перковић.⁴

На конкурс за Други фестивал од 107 младих аутора из целе земље приспело је преко 600 песама на српскохрватском, мађарском, словеначком, русинском и македонском језику, од којих је Стручни жири одабрао 26 песника.

³Десети фестивал југословенске поезије младих, Билтен `78 (ур. Спасоје Лабудовић), Врбас 1979, 3.

⁴Некако у исто време сарајевски књижевник Душко Трифуновић покренуо је акцију за оснивање „Високе основне школе“ у којој би талентована деца добијала подстрек за књижевно стварање. У њој би се, како је замислио Трифуновић, школовали млади песници, а предавачи би им били њихове старије колеге од којих млади могу много научити. „Борба“, 8. 5. 1970, 14.

На завршној вечери Фестивала, у великој дворани Дома културе, продефиловала су 22 песника која су прочитала по једну песму.

Поред њих своја новија остварења прочитали су познатији песници Иван Минати, Сретен Перовић, Влада Урошевић, Душко Трифуновић, Густав Крклец, Брана Петровић и Мирослав Антић.

Стручни жири прву награду доделио је поеми Рањени дитирамб и њеном аутору Раши Ливади из Земуна. Другу награду добио је Иван Бауман из Загреба за песму Три пута икс. Трећа награда припала је Бранку Летићу из Београда и његовој песми Револвером. Жири публике доделио је три награде за најбоља песничка остварења. Прву награду добио је Луко Паљетак из Дубровника за песму Кутија која показује какво ће бити време. Друга награда припала је песми Мајаковски чији је аутор песник из Крушевца Драгиша Драшковић, док је трећа награда додељена песми Вир и њеном аутору Милану Лалићу из Београда. Председништво Општинске конференције Савеза омладине Врбаса своју скромну награду (200 динара) доделило је најмлађој учесници Фестивала песникињи Даринки Јерић из Пећи и њеној песми Дечанска ноћ.⁵

Књижевни клуб Дома културе, 22. фебруара 1971. године, почео је припреме за организовање Трећег фестивала. Исти ће се одржати 17. и 18. маја т.г.

Већи број оводрадних организација је изразио спремност да својим новчаним прилозима помогне организацију Фестивала. Објављен је конкурс Трећег фестивала, на коме су право учешћа имали песници до 27 година живота. Кандидати су требали да пошаљу две необјављене песме, на било ком језику народа и народности Југославије. Конкурс је анониман и трајао је до 25. априла т.г. Организатор је Дом културе Врбас.

На конференцији за штампу, 12. маја, председник Организационог одбора Фестивала Радоман Перковић, истакао је да ће овај Фестивал надмашићи претходне две приредбе ове врсте одржане у Врбасу. На Фестивал је позвано и преко 150 гостију, истакнутих књижевника, књижевних критичара и друштвених и јавних радника из целе земље.

Тристо седам младих песника, из свих република и покрајина, на конкурс је упутило преко 800 својих песама на српскохрватском, македонском, словеначком, мађарском, албанском и русинском језику.

Ретко ко је пре три године могао поверовати да ће ова литерарна приредба прерасти у велику књижевну смотру, на чијем се конкурс 1971. године око 350 литерата из целе земље „борило“ за учешће на финалној вечери. На конкурс су учествовала и два песника из Мађарске и један из ДР Немачке. Међутим, они су као страни држављани учествовали ван конкуренције, те их је организатор позвао као госте ове песничке манифестације.

⁵„Борба“, 28. 5. 1970, 12.

Стручни жири, коме председава др Драшко Ређеп, доделиће три награде од 1.500, 1.000 и 800 динара. Награде ће доделити и Жири публике, СО Врбас, Покрајинска конференција Савеза омладине Војводине и Библиотека у Врбасу.

Другог дана Фестивала, одржан је Симпозијум критике. Одабрана тема је крилатица Душана Матића „Поезија непрекидна свежина света“. Радове на ову тему послали су књижевни критичари и есејисти др Драшко Ређеп, Василије Калезић, Богдан А. Поповић и Радоман Перковић.

Покровитељ фестивала је ИПК „Врбас“ у Врбасу, чији је генерални директор Стеван Тадић.

Жири је одабрао 24 најбоља песника, који су се својим стиховима представили љубитељима поезије у Врбасу. Стручни жири радио је у саставу: др Драшко Ређеп, књижевни критичар, Василије Калезић, књижевни критичар, Фехер Ференц, песник, Перо Зубац, песник, Радоман Перковић, професор, Рајко Јањушевић, песник и мр Милан Пражић, књижевни критичар.

Финалисти Фестивала су: Перо Ангелски, Јанко Вујановић, Радомир Глушац, Марија Девић, Василије Димески, Гордана Додиг, Драгица Драшковић, Слободан Зубановић, Мирјана Илић, Драгољуб Јововић, Емесе Кодмон, Владо Кочић, Бранко Кукић, Радмила Лазић, Васе Манчев, Милан Ненадић, Татјана Осречки, Марија Роде, Мара Стојановић, Душан Стојковић, Јасмина Теодосијевић, Шемсудин Хатибовић, Вукасан Церовић и Бранко Шоломон.

Победник Трећег фестивала је Бранко Кукић из Јелен Дола са песмом Немир, друга награда припала је Јанку Вујановићу из Мостара за песму Пролећна, а трећу награду добио је Васил Димески, из Мацара за песму Болно око на срна.⁶

Поводом Фестивала председник Општинске скупштине Милисав Војичић и инж. Стеван Тадић, генерални директор ИПК „Врбас“, у хотелу „Бачка“, уприличили су пријем учесника и гостију Фестивала. Међу гостима су: Густав Крклец, Иван Минати, Драган Колунџија, Витомир Николић и Душко Трифуновић.

Да је Трећи фестивал био веома успешан потврђују нам и речи Густава Крклеца:

„Морам да кажем да смо овдје у Врбасу сви наишли на изваредно срдачан пријем. Успјех прошлогодишњег Фестивала ме је импресионирао, па сам се и ове године одазвао позиву Врбашана. Мислим да дијелим мишљење и својих колега кад кажем да је овогодишњи Фестивал био још успјешнији него лански и по квалитету пјесама и по организацији. Посебно је значајно што су се овдје окупили млади ствараоци из свих република и покрајина, па је то заиста југословенски фестивал. Уколико ме послужи здравље, волео бих да и идуће године дођем у Врбас“.⁷

⁶Трећи фестивал југословенске поезије младих, „Поезија младих 71“, Врбас, мај 1972, 1-19.

⁷„Дневник“, 22.5.1971, 6.

Дом културе и Савез омладине из Врбаса расписали су конкурс иза Четврти фестивал. Фестивал ће се одржати од 18. до 20. маја 1972. године. Предвиђене су три награде за учеснике. Поред утврђених доделиће се и неке специјалне награде.⁸

Стручни жири Фестивала (др Драшко Ређеп, Влада Урошевић, Херман Вогел, Фехер Ференц, Богдан А. Поповић, Војислав Вулановић, Радоман Перковић) одабрао је 22 младих песника, који су у конкуренцији 450 аутора изборили право да учествују на Фестивалу. Најбољи стихови, као и ранијих година, биће штампани у посебној збирци Поезија младих 72.⁹

Покровитељ манифестације је и даље ИПК „Врбас“, који је прошлогодишњу „Награду ослобођења Војводине“ у читавом износу уступио за организацију овог Фестивала.¹⁰

У те дане Врбас је сав у знаку поезије, не само што су му у гостима песници из целе земље, од најмлађих до најстаријих, и што посећују радне колективе и школе, остварују велики контакт са великим бројем људи, већ и по расположењу у руху у коме се одене. Нигде се ваљда не развије толико застава и заставица, не испише толико транспарената и плаката у част поезије. Као за највећи празник. Врбас се током три дана називао „Песничком Републиком“.

У средишту пажње остало је присуство гостију, међу којима песника Душка Трифуновића, Мирослава Антића, Јеврема Брковића, Бранислава Петровића и Пере Зупца. Публика је најсрдачније поздравила наступ победника дотадашњег Фестивала: Радомира Мићуновића, Рашу Ливаду и Бранка Кукића.

Током светковине у Дому културе трајала је изложба „Поетско у делима српских сликара и вајара 1918-1941“,¹¹ из збирке

⁸ „Борба“, 29. 3. 1972, 8.

⁹ Исто, 10. 5. 1972, 10.

¹⁰ Највише покрајинско признање „Награда ослобођења Војводине“ први пут додељено је 1971. године: револуционару Јовану Веселинову Жарку; инж. Лазару Стојковићу, редовном професору Пољопривредног факултета у Новом Саду; књижевнику Михаљу Мајтењиу; спортисти - рвачу Браниславу Симићу и ИПК „Врбас“ у Врбасу. Исто, 22. 12. 1971, 10.

¹¹ У уводном делу Каталога ове изложбе наведено је: „Изложба „Поетско у делима српских сликара и вајара 1918-1941“ компонована је без претензија да истражује и утврђује корене поетског у стваралаштву српске ликовне уметности у раздобљу два светска рата. Двадесет слика и двадесет скулптура наших најпознатијих уметника одабрани су са жељом да посетиоцима изложбе пружи прилику да се упозна са делима домаћих аутора код којих је поетска инспирација јасније изражена него код многих других. Припремљена за већ традиционални четврти по реду Фестивал југословенске поезије младих у Врбасу, ова изложба жели да буде једна од компоненти духовне климе и расположења који у фестивалским данима владају у овом граду, граду који је у неколико претходних година показао несвакидашњу наклоњеност према свим облицима уметничког стваралаштва. Пошто је тренутак поетског надахнућа у готово сваком уметничком делу, то се у условима организованог изложбеног простора и богатих могућности избора уметника и дела у Збирци Народног музеја, овом приликом одлучило за слике и скулптуре у којима преовладава лирска интимистичка атмосфера. Биће прилике да се за

београдског Народног музеја, а одржан је и симпозијум „Поезија и критичка поезија“.¹²

Завршној вечери фестивала присуствују: председник ПК СКВ Мирко Чанадановић, председник ПК ССРНВ Вукашин Кешел, председник Савезне конференције ССРНЈ Вељко Милатовић, председник Савеза омладине Југославије Владимир Максимовић, председник РК Савеза омладине Србије Петар Симић и покрајински секретар за образовање, науку и културу Војводине Ђорђе Поповић.¹³ Прва награда припала је Младену Срђану Воларевићу из Београда за песму Тражење Стоје и Стојана. Друга награда Жирија и Републичке конференције Савеза омладине Србије припала је Душану Стојковићу из Младеновца за песму Портрет једне песме. Стручни жири, Покрајинска конференција Савеза омладине Војводине и Општинска конференција Савеза омладине Врбас доделили су три треће награде. Награда је додељена Иштвану Торију из Сенте, Кресту Леву из Љубљане и Димчету Цветковском из Скопља.

Осврт на тек завршени Фестивал, донела је „Борба“, 27. маја 1972. године, где се наводи: „Намернику који се ових мајских дана појавио у Врбасу шириле су се очи од чуђења: шта ли то слави град те је истакао заставе и заставице, окачио транспаренте и у свечано рухо оденуо улице и излоге? Плакати су објашњавали - празнује се, напосто, дани поезије.

Ево четврто пролеће како Врбас дочекује песнике, потпуно се преображавајући током три своја значајна дана, мењајући спокојну атмосферу панонске вароши у разбарушену, немирну, пуну неочекиваних догађаја и њиховог напрегнутог ишчекивања. Осим младих, који су званични гости и такмичари на фестивалу, у ово место слегли су се и старији, познати писци, специјално позвани да увеличају славље, повећају атрактивност манифестације и прочитају песму-две у некој радној организацији или школи“.

Крајем марта 1973. године Организациони одбор Петог фестивала, одлучио је да се исти одржи 18. и 19. маја т.г. Организатор ове манифестације је Општинска конференција Савеза омладине и Књижевни клуб Дома културе, уз сарадњу редакције листа „Млади дани“ (осн. 1953) Гимназије „Жарко Зрењанин“ Врбас. И ове године покровитељ је ИПК „Врбас“.

Стручни жири Фестивала, који је радио у саставу: Оскар Давичо, председник и чланови Фехер Ференц, Влада Урошевић, Херман Вогел, Фахрудин Гунга, Душко Трифуновић и професор Радоман Перковић, књижевни критичар и есејиста, одабрао је 23 млада песника. Секретар Организационог одбора фестивала је Бранислав Бари Милошевић.

један од следећих Фестивала одаберу радови у којима ће поетска нота бити манифестована снагом покрета или силином колорита. С надом да ће ова изложба бити мост између два нараштаја стваралаца и две сродне уметности, Народни музеј Београд жели да IV југословенски фестивал поезије младих у Врбасу буде још успешнији од претходних“.

¹² „Борба“, 22. 5. 1972, 7.

¹³ „Дневник“, 22. 5. 1972, 6.

На овогодишњем Фестивалу учествовали су: Нада Блажан (Нови Сад), Слободан Бошковић (Подгорица), Тибор Варга (Суботица), Живорад Видојковић (Ниш), Манојле Гавриловић и Душан Говедарица (Нови Београд), Емил Жуљевић (Сарајево), Слободан Зубановић (Београд), Тоде Илијевски (Скопље), Арпад Ковери (Свилојево), Звонимир Колесар (Руски Крстур), Ива Косталовић (Сарајево), Марина Кривобок (Загреб), Борис Мазалин (Сечовље), Драгиша Маројевић (Никшић), Ружена Миксат (Радина), Милица Минић (Књажевац), Ранко Рајковић (Цетиње), Исмет Смајловић (Сарајево), Радојица Стојиљковић (Врање), Душан Стојковић (Младеновац), Јаков Џолић (Сплит) и Фране Черњигањ (Љубљана).

Треба истаћи да је конкурисало 276 младих песника, са преко 600 својих песама. Интересантно је да се и 19 младих песника из Мађарске пријавило да учествује на овој великој манифестацији. С обзиром да Правилник Фестивала предвиђа да овој манифестацији учествују само млади песници из Југославије, то је Жири одлучио да на Фестивал позове, као госте, Ласла Черлатија у Будимпеште и Еда Фрајсингера из Ерда у Мађарској. Осим 23 учесника који су ушли у финале, у време Фестивала у Врбас ће допутовати и ранији победници и више познатих књижевних критичара из разних крајева тадашње Југославије.

Првунаграду на Петом фестивалу припало је Душану Стојковићу из Младеновца, за песму Брод, црни брод који одлази. Другу и трећу награду, Стручни жири доделио је за песме Прекор за Исидора и Драги мој Кихот, чији су аутори песници Радојица Стојиљковић из Врања и Борис Мазалин из Сечовја.

Истовремено додељене су и три награде песницима за написане песме о Врбасу, за време Фестивала. Добитник прве награде је Радомир Мићуновић из Београда за стихове Песма једном граду; а друге и треће Живорад Видаковић из Ниша и Драгиша Маројевић из Никшића.¹⁴

У току Фестивала одржан је Симпозијум критике на тему „Поезија и књижевно наслеђе“, на којем су, поред осталих, учествовали Густав Крклец, Оскар Давичо, Василије Калезић, Богдан А. Поповић, Божо Булатовић и други.¹⁵

Финалисти Шестог фестивала, одржаног од 16. до 18. маја 1974. године, су: Милка Божић (Сарајево), Гојко Војновић (Чачак), Добрица Врбашки (Нови Сад), Душан Вукаиловић (Скопље), Душан Говедарица (Нови Београд), Живорад Ђорђевић (Београд), Давид Кеџман (Риђица), Владимир Кочиш (Нови Сад), Марија Кукубајска (Скопље), Мирослав Лазић (Врбас),¹⁶ Драган Лакићевић (Нови Београд), Васе Манчев (Струмица), Јово Миладић (Нови Београд), Зоран Рак (Бачка Топола), Михајло Рамач (Суботица), Ото Фењвеш (Бачка Топола), Лидија Херетек (Врбас), Ирена Хусел (Марибор),

¹⁴ „Дневник“, 22. 5. 1973, 15.

¹⁵ „Борба“, 21. 5. 1973, 7.

¹⁶ Мирослав Ж. Лазић преминуо је 23. 3. 2024, у 74. години живота.

Јаким Чапко (Ђурђево), Марија Шимоковић (Суботица) и Снежана Шиник (Сарајево).

Поред сусрета песника, учесника Фестивала, са радницима и ученицима основних и средњих школа, у оквиру истог одржан је и књижевни сусрет стваралаца из врбаске општине и Симпозијум критике „Социјална функција песме“.

Осим 21 учесника, који су ушли у финале, допутовали су у Врбас и ранији победници Фестивала: Радомир Мићуновић, Раша Ливада, Бранко Кукић, Млађен Срђан Воларевић и Душан Стојковић, као и више истакнутих књижевника и књижевних критичара, међу којима се налази и Густав Крклец.

Стручни жири сачињавали су: Оскар Давичо, председник и чланови Душко Трифуновић, Игор Мандић, Херман Вогел, Фахрудин Гунга, Данило Коцевски, Ђура Папхархаји, Сретен Асановић, Ференц Фехер и Радоња Вукославовић.

На овом Фестивалу поред Стручног жирија, који ће доделити три награде и публика ће изабрати своја три најбоља песника. Награде ће такође доделити и неке друштвене и радне организације са подручја ове Комуне, Покрајина и Федерација.

Прва награда припала је песникињи Марији Шимоковић из Суботице за песму Ишчекујем Јону; другу награду освојио је Живорад Ђорђевић из Београда за песму Јелена се разболела; а две треће награде додељене су Марији Кукубајској из Скопља за песму Собратонски родини против мнесевни светлосни години и Лидији Херетек из Врбаса за песму Обични савети.

И 1975. године, као и у претходних шест, Врбашани организују Фестивал југословенске поезије младих. Под покровитељством ИПК „Врбас“, поменута манифестација одржаће се од 16. до 18. маја т.г. Те године манифестација се уклапа у прославу 30 година слободе, па ће Одбор фестивала доделити специјалну награду за најбољу песму са мотивом из револуције и тридесетогодишњице социјалистичке изградње и двадесет пет година самоуправљања у Југославији.¹⁷

Клуб писаца при Дому културе у Врбасу, почетком маја 1975. године, у сарадњи са Организационим одбором Фестивала југословенске поезије младих расписао је конкурс за ученике ОШ са подручја Општине Врбас. Учесник конкурса требао је до 8. маја да пошаље три своје песме које су посвећене НОБ-у, слободи и победи над фашизмом, као и стихове који су говорили о најхуманијим тековинама наше послератне социјалистичке револуције. Ауторима најбољих радова награде ће бити уручене на свечаности Седмог фестивала.¹⁸

¹⁷ „Борба“, 20. 3. 1975, 11; Поводом тих јубилеја и Дана Републике, 25. 11. 1975, на свечаној седници Радничког савета ИПК „Врбас“ додељене су златне значке Комбината председнику Савеза књижевника Југославије Густаву Крклецу и књижевнику Оскару Давичу за учешће и изузетан допринос афирмацији ЈФПМ, који се одржава у Врбасу, под покровитељством ИПК „Врбас“. „Борба“, 26. 11. 1975, 6.

¹⁸ Владимир Увалин, „Библиотека активност Прве осмолетке-Основне школе „Петар Петровић Његош“ у Врбасу (1951-1981)“, у: Траг, бр. 47/48,

Седми Фестивал одржан је од 16. до 18. маја 1975. године, у организацији Савеза омладине и Дома културе у Врбасу. И ове године покровитељ је ИПК „Врбас“.

На овогодишњу манифестацију одазвало се 366 младих песника, са преко 700 песама из свих република и покрајина тадашње Југославије. Председник жирија је Оскар Давичо. За учешће на Фестивалу одабрано је 25 аутора: Драгомир Соснић (Нови Сад), Ђорђо Сладоје (Сарајево), Злата Кулунџић (Славонски Брод), Раде Делибашић (тада војник у Прилепу), Илија Лакушић (Подгорица), Мирослав Димитријевић (Параћин), Радојица Стоилковић (Врање), Јово Миладић (Нови Београд), Драган Лакићевић (Нови Београд), Живорад Ђорђевић (Јагодина), Звонко Тар (Нови Београд), Сибиње Фетић (Славонски Брод), Биљана Лончар (Сокобања), Лирија Ловрић (Осијек), Слободан Зикић (Постојна), Нандор Шелмеш (Бајмок), Ева Ваш (Бачка Топола), Милош Башић (Љубљана), Борис Мазабин (Порторож), Бранко Цветковски (Скопље), Михајло Рамац (Суботица), Асипи Џемал (тада војник у Параћину), Јоаким Чапко (Ђурђево), Ристо Јованов (Штип) и Ана Хложан (Силбаш).¹⁹

Оскар Давичо је председник Стручног жирија Фестивала, а чланови су: Сретен Асановић, Херман Вогел, Фахредин Гунга, Душко Трифуновић, Фехер Ференц, Ђура Папхархаји, Владо Урошевић, Игор Мандић и Спасоје Лабудовић.

Прва награда на Седмом Фестивалу припала је Ђорђу Сладоју из Сарајева, за песму *Говорим тихо пролазећи градом*. Друга награда додељена је Мирославу Димитријевићу за песму *Враћа се отац из дућана*. Три равноправне треће награде додељене су Звонку Тарлеу за песму *Бити негде*, Злати Колунџић за песму *19. септембра*, око 18,30 час, у мојој соби док слушам Такси за Бабилон и Илији Лакушићу за песму *Негде се чује*.²⁰

Осми фестивалодржаће се од 21. до 23. маја 1976. године. Као и претходних година услови конкурса су исти. Утврђене су фестивалске награде: прва у износу од 2.000, друга од 1.500 и трећа од 1.000 динара. Најмлађем учеснику, кога одреди редакција листа „Млади дани“ Гимназије „Жарко Зрењанин“ у Врбасу, припашће награда од 500 динара. Одабране песме објавиће се и у фестивалским публикацијама. Рок за слање радова био је 10. април т.г.²¹

Стручни жири Осмог фестивала радио је у саставу: Оскар Давичо, председник; чланови: Цирил Злобец, Звонимир Мајдак, Анђелко Вулетић, Сретен Асановић, Тодор Чаловски, Фахрудин Гунга, Фехер Ференц и Јулијан Тамаш, чланови Жирија.

На Фестивалу је учествовало 26 најбољих младих песника, који су се својим стиховима представили љубитељима поезије у Врбасу. Учесници су: Иван Замода Адом (Вараждин), Миливоје Миша

Врбас 2016, 179. 3.

¹⁹ „Дневник“, 13.5 1975, 14.

²⁰ „Колико срце памти“, Фестивал југословенске поезије младих Врбас 1968-1998 (ур. Ђорђо Сладоје), Врбас 1998, 124.

²¹ „Борба“, 8. 4. 1976, 11.

Авдаловић (Нови Сад), Шефик Дауповић (Сарајево), Александар Бивуљскиј (Врбас), Руди Јелинкар (Прежгање), Марко Јововић (Црвенка), Ђорђе Лазин (Нови Београд), Слободан М. Лазаревић (Крагујевац), Рајко Лукач (Београд), Јован Љуштановић (Београд), Предраг Марковић (Београд), Бранко Маширевић (Сомбор), Милан Мрдаљ Мрђа (Црвенка), Киро Неделковски (Битољ), Миро Петровић (Тузла), Перо Попов (Загреб), Вјера Раичевић (Нови Београд) Кенан Софтић (Сарајево), Благица Станцевска (Скопље), Нандор Шелмеш (Бајмок), Стјепан Шкоро (Вараждин), Миљенко Токач (Вараждин), Звонко Тарле (Београд), Јадранко Тотх (Чаковец), Радомир Раца Вучковић (Дољевац) и Никола Вујчић (Нови Београд).

Прва награда додељена је Ивану Замоди Атому за песму Петнаест година или ти покушај једноставне песме. Две равноправне друге награде додељене су Мири Петровићу за песму Мој стриц Мијо и Рајку Лукачу за песму Заточеници у драгстору. Три треће равноправне награде додељене су Бранку Маширевићу за песму Зашто ме ноћас буде, Рудију Јелникару за песму Цветочи камен и Ђорђу Лазину за песму Ноћ на веранди.

Жири у саставу Станко Симићевић, Борислав Хорват и Јанко Брајковић, прегледао је песме настале за време Фестивала. Прву награду доделио је Драгану Радуловићу (Никшић) за песму Млађи брат пјесме; другу награду Кири Неделковском (Битољ) за песму Сонет за Врбас и трећу награду Звонку Тарлеу (Београд) за песму Врби Врбас песмом.

Гости Фестивала били су: Десанка Максимовић, Густав Крклец, Стеван Раичковић, Мирослав Антић, Нико Графенауер, Душко Трифуновић, Гојко Јањушевић, Божидар Шујица, Бранко Бањевић, Драгиња Урошевић, Ђуро Папхархаји, Гојко Ђого, Ратко Вујошевић, Радомир Мићуновић, Раша Ливада, Бранко Кукић, Младен Срђан Воларевић, Душан Стојковић, Марија Шимоковић и Ђорђо Сладоје. У оквиру фестивалских дана, организован је Симпозијум критике и приказ песама радника Индустије меса „Карнек“ Милорада Делића. Организован је сусрет гостију Фестивала са радницима и ученицима у школама. Том приликом Перо Радуловић из Никшића, Радомир Мићуновић из Београда и Мирослав Лазић из Врбаса били су гости ученицима ОШ „Петровић Његош“ у Врбасу.²²

Поводом Осмог фестивала у Ликовној галерији Дома културе у Врбасу одржана је Трећа југословенска палета младих „Врбас ’76“, 23. мај - 10. јуни 1976. године. Изложени су радови Светлане Златић, Милана Кешелја Кеше, Марије Муљевић, Мухамеда Ђејвана, Николе Фидановски-Коча и Франца Џурка.²³

²²Билтен Осмог фестивала југословенске поезије младих (ур. Спасоје Лабудовић), Врбас, мај 1977, 7-21.

²³Каталог изложбе (аутор Милорад Драгов), Дом културе Врбас, Врбас, 23. мај - 10. јун 1976. Организациони одбор ФЈПМ, у складу са Одлуком од 22.4. 1974. и традицијом песничких сусрета у оквиру ове манифестације, организује и отварање изложбе под називом „Југословенска палета младих“. Изложба се поставља тако што, по предлозима Удружења ликовних уметника, сваку републику и покрајину представљају по два млада ликовна ствараоца.

Јануара 1977.године Врбашани су били у прилици да виде један добар филм о свом граду. Филм се зове „Врбас, град у равници“. Његов редитељ је Првослав Марић, сниматељ Душан Нинков, а као продуцент дело потписује Филмска кућа „Неопланта“. Посебна је занимљивост водитељ кроз филм. Те се улоге прихватио песник Густав Крклец, човек који је годинама присутан у многим песничким приредбама, па и на Фестивалу југословенске поезије младих у Врбасу.²⁴

У првом броју „Низова“ за 1978. годину објављен је *In memoriam* „Велики књижевник, академик и хуманиста“ Густав Крклец (1899-1977) књижевник, песник, критичар, есејиста, преводилац, романописац и сатиричар, родио се у Удбињи крај Карловца. Члан Југословенске академије знаности и уметности постао је 1951. године. Смрт га је затекла на дужности председника Савеза књижевника Југославије. Његово дело значајан је допринос културном стваралаштву наших народа. Крклец је био велики човек - испуњен солидарношћу према људима, а нарочито љубављу према младима.

Врбас је то знао посебно да цени, зато је био његов радо жељени гост. Са топлином је приман, али Крклец је знао да са топлим љубављу завичајног му Загорја, то и да враћа. Зато је говорио да је Врбас његов други дом. Стални је учесник Југословенске поезије младих у Врбасу и више пута био је председник његовог жирија. Својим присуством у Врбасу и учешћем на фестивалима поезије, Крклец је много доприносио како раду Фестивала, тако и афирмацији песничке речи у Врбасу. Спречен болешћу да присуствује Деветом фестивалу поезије младих, Густав Крклец одбору за Фестивал пише писмо:

„Био бих сретан да ми се поново пружи могућност да дођем да посјетим Ваш град, пун зеленила, пун смисла за људску солидарност и разумијевања за поезију младих свих наших народа и народности. Све је то постало саставном особином Врбаса, у најширем смислу. Увијек сам се, у годинама трајања Фестивала југословенске поезије младих, осјећао, што се каже, међу својим пријатељима и остављао Врбас и те драге сусрете с увјерењем да ћу се ускоро вратити. На моју велику жалост, ове године ми је то задовољство ускраћено због болести коју још нисам успио превладати. Али успомене на раније сусрете и бављење у вашој средини, биће ми подстрек. Врбас и наш укупан културни и књижевни живот данас је немогуће замислити без Фестивала југословенске поезије младих. У јубиларној години из

Откупне награде додељују се од 1979. Од 1992. избор младих сликара врши селектор кога именује Савет фестивала.

²⁴Новосадска филмска кућа „Неопланта“ у другој половини 1976, снимала је пет краткометражних документарних филмова, у којима се обрађују догађаји из револуције и привредне изградње у САП Војводини. Ту је и документарни филм о Врбасу. С обзиром на то да је Врбас годинама организатор и домаћин традиционалног Фестивала југословенске поезије младих „Неопланта“ ће у филму користити обимну грађу, коју је снимила протеклих година о овој манифестацији. „Борба“, 11. 7. 1976, 8.

наше прошлости најсрдачније поздрављам домаћина Фестивала, као и све његове госте, са чврстом вјером да ћемо се догодине видјети. Тада ће ме, као и увјек досада, нарочито радовати сусрет са најмлађим пјесницима, с онима који долазе“.У Загребу, 8.маја 1977. Густав Крклец.²⁵

Маја 1977. године, девети пут за редом, будућност југословенског песништва, 23 млада песника, састала се у Врбасу, са истим ентузијазмом и уверењем да су ти сусрети не само лепо, него и корисни.Покровитељ Фестивала је ПИК „Врбас“ у Врбасу, чији је генерални директор Стеван Тадић.²⁶

У оквиру Деветог фестивала одржано је вече поезије академика Душана Матића, под називом „Тајни пламен“. Стихове из књиге коју је са овим именом 1976. године издао БИГЗ, говорио је Стојан Дечермић, првак Југословенског драмског позоришта. О писцу и његовом делу говорио је др Драшко Ређеп, књижевни критичар из Новог Сада, а затим је вођен разговор са Душаном Матићем.²⁷

Стручни жири Фестивала радио је у саставу: Оскар Давичо, председник, Сретен Асановић, Ференц Фехер, Херман Вогел, Звонимир Мајдак, Анђелко Вулетих, Фахрудин Гунга, Тодор Чаловски и Јулијан Тамаш, чланови.

По одлуци Жирија није додељена прва награда. Три равноправне друге награде додељене су: Срђану Вукадиновићу из Подгорице за песму Зов, Рајку Лукачу из Београда за песму Сеоска љепотица на гробљу аутомобила и Мирославу Лазићу из Врбаса за песму *Пут у средиште срца*. Четири равноправне треће награде припале су: Ани Николиној-Срби из Уздина, Ани Цицковој из Падине, Лидији Херетек из Врбаса и Николчу Сарајлијевом из Струмице. Специјалну награду добио је Ешо Добричић из Бањалуке, за песму Тито.

Поводом Деветог фестивала у Ликовној галерији Дома културе у Врбасу одржана је Четврта југословенска палета младих „Врбас '77“ од 21. маја до 10. јуна 1977. године. Изложени су радови: Весне Мијачика-Костић (1949), Димитара Манева (1948), Мирка Марића (1949), Јожеа Слака (1951), Раде Чупић.²⁸

Да би се одужили Густаву Крклецу, Општина Врбас 1977. године донела је одлуку да се Улица поштанска у Врбасу преименује у Густава Крклеца.

Марта 1978. године именован је нови Организациони одбор Фестивала југословенске поезије младих. Председник је

²⁵Часопис за књижевност, културу и друштвена питања Низови, у издању Клуба писаца Врбас, штампан је 1977. и 1978. Одговорни уредник часописа је Милисав Гломазић, професор овд. гимназије.

²⁶Радни људи 23 радне организације из средње Бачке на референдуму, 3. 2. 1977, изјаснили су се о удруживању у ПИК „Врбас“ у Врбасу. „Борба“, 4. 2. 1977, 6.

²⁷„Борба“, 15. 5. 1977, 8.

²⁸Каталог, аутор Каталога Ратко Шоћ, Дом културе Врбас, Врбас, 21.мај - 10. јун 1977.

Томислав Војводић, помоћник генералног директора ПИК „Врбас“, потпредседник је професор српског језика Станко Симићевић, управник Народне библиотеке Врбас, а секретар Бранислав Бари Милошевић, заменик управника Дома културе Врбас.

Утврђено је да се Десети фестивал одржи од 18. до 20. маја т.г., те расписан конкурс за учешће младих на овој манифестацији. Као и претходних година његов покровитељ је ПИК „Врбас“.

Председник Стручног жирија Десетог фестивала је др Јуре Каштелан, а чланови: Сретен Асановић, Ференц Фехер, Душко Трифуновић, Херман Вогел, Есад Мекули, Матеја Матевски, Божидар Шујица и Јулијан Тамаш.

У оквиру фестивалских дана одржаће се Симпозијум критике о књижевном делу Густава Крклеца под називом „Сребрном цестом живота“. Поред тога у Дому културе ће бити одржана премијера заједничке књиге песника из Никшића и Врбаса,²⁹ а у Ликовној галерији Дома културе отворена изложба слика под називом „Југословенска палета младих“.³⁰

У Билтену Десетог фестивала, чији је уредник Спасоје Лабудовић, а илустровали га Мирослав Келеч и Милорад Д. Бубања, у уводном делу Ђура Папхархаји, записао је:

„Заљубен у чедност и слатку опорост песничког стиха, овај град сањара, зборно место нашег мајског друговања песничка мека наше младости, ето, и овом збирком по десети пут отвара широм врата младим бојовницима песничке речи. Кажем младим, јер поезија је вечно млада, колико и овај град, колико ја и ти у друговању са њоме и са њим. Заљубљен у својих десет великих љубави, старији за десет песничких искушења, овај град, саздан од поезије, живи и расте са њом, домаћински, онако како то само он уме и хоће.

И како пронаћи лепшу и једноставнију реч од речи љубав, са којом дишемо у овом мајском сусрету магичну снагу стиха, љубав за све ове наивне и невинне шифре које ће преко ноћи израсти у права песничка имена, за сву лепоту тихих стрепњи очекивању прве одштампане стофе у овој збирци која неуморно путује од свог полазишта из језгра панонске равнице па све до Кара-ормана, Триглава, Осоговских планина! Зар сва та лепота није помало и у овим фармерицама, патикама, неуштирканим крагнама и мајицама, речито казује да права поезија не трпи униформе, да правом стиху није потребан сјај декора и баршунастих лептир машини!

Помало сетан, али никако тужан, што овде овог пута не сретох вечито младог Крклеца, стиховима који се нижу у овој збирци осећам његово присуство, чујем његове речи. Млад међу младима. И буде ми драго што оно што једном заживи у Врбасу никад не избледи, никад се не загуби.

²⁹Клуб писаца из Врбаса и Књижевни клуб „Владимир Мијушковић“ из Никшића 1978. издали су збирку поезије Камен класје (ур. Душан Костић).

³⁰Билтен X фестивала југословенске поезије младих (ур. Спасоје Лабудовић), Врбас, 1979, 6.

И буде ми драго што Душко Трифуновић промени неколико возова да би стигао до овог изворишта младости, што Давичо на тернутке оставља недовршени рукопис, што Асановић нимало не крије своје узбуђење у раздраганом сусрету са Врбасом, што читав низ младих у овом мајском песничком расположењу, као, уосталом и ја и ти, постају богатији за још једно велико песничко искуство. И буде ми посебно драго што је сво то искуство саздано на братском многозвучју српскохрватског, словеначког, македонског, мађарског, румунског, русинског песничког казивања, снујући самим собом чврсти темељ нашем заједништву, дубоку веру у праву величину нашег песничког поштења.

Ова збирка својим уметничким ткивом достојан је документ десетогодишњих поетских стремљења нашег младог књижевног потенцијала, сама собом она је сведочанство нашег времена стихом и срцем обележеног; она је, и то пре свега. Залога наше песничке снаге и наших хтења.

О песмама у њој намерно ни речи. Оне су саме себи довољне. Младе не треба водити за руку да би кренули од овог путоказа. Умеће то они сами. Онако како то само младост уме и хоће“.

Учесници Фестивала су: Перо Ангелески (Битола [Битољ]), Слободан Билкић (Ливно), Снежана Вујосевић (Београд), Никола Вујчић (Сисак), Сања Грујић (Нови Сад), Шефик Дауповић (Сарајево), Мирослав Димитријевић (Параћин), Татјана Дракулић (Костолац), Јанош Деже (Нови Сад), Јагода Замода (Загреб), Мирољуб Јеремић (Београд), Славољуб Јовановић (Београд), Мирјам Копше (Љубљана), Ерика Крижан (Нови Сад), Нандор Крижан (Ада), Драго Маршић (Сплит), Томица Милосављевић (Нови Београд), Ана Николина Србу (Уздин), Весна Николић (Нови Београд), Михаил Рамач (Руски Крстур), Марина Тодоровић (Илица), Хилда Чапо (Осијек), Барбара Хануш (Љубљана) и Војо Шиндолић (Дубровник).

Међу гостима Фестивала су: Бранко Ћопић, Оскар Давичо, Славко Јаневски, Добрица Џесарић, Душан Матић, Васко Попа, Мира Алечковић, др Вицо Заниновић, Цирили Злобец, Младен Ољача, Иван Минати, Петар Анђевски, Карољ Ач, др Радомир Ивановић, Даринка Јеврић, Мидхат Бегић, Мирослав Антић, Фахрудин Гунга, Милош И. Бандић, Азем Шкрелји, Славко Алмажан, Душко Трифуновић, Гојко Дапчевић, Ахнета Бучко, Гојко Јањушевић, Зоран Вучић и првонаграђени песници на претходним Фестивалима.

Са Симпозијума критике „Сребрном цестом живота – Густав Крклец и његово дело“ под истим називом Дом културе Врбас издао је пригодну публикацију.

У уводној речи др Драшко Ређеп, записао је:

„О томе да је Врбас први Олимп у равници, Густав Крклец је сведочио аутентично, у најбољој традицији отворених комуникација песме и света. Управо је он, својим непосредним присуством, потврђивао ваљано искуство једне, још једне престонице поезије у нас, и управо је он, и на болесничкој постељи, усрдно и светлим тоновима наде, у посланици упућеној Врбасу, пре годину дана, забележио како ће, кад узмогне, доћи у овај град, у овај његов град. Непосредно се

уградивши у специфичну структуру овога града поезије, Крклец је овде и даље, и непрекинуто присутан. И као што су га ваљано познавали и упознали многобројни житељи и долазници, тако ће и наредних година, док траје стиха и успомена, његово присуствовити означено као једна од најтрајнијих људскости, инвестиција које стреме будућности.

Овде је он говорио, читао песме, овде су настали многобројни његови афоризми, досетке, бујице успомена које су биле у ткиву његових усмених, бриљантних коментара. Овде је сасвим близу, његова улица, и овде је објављена његова последња књига, коју је, на болесничкој постељи, управо пре годину дана, прихватио као дар града који је тако блиско осећао.

Овде је Крклец живим примером показивао колико су далекосежне и упечатљиве манифестације заједништва, свакад, и овде заиста и треба да је симпозиј о његовој лирици, тако битно присутној у овим нашим панонским просторима. Млади, најмлађи песник Густав Крклец тако поново стоји у присном дијалогу са песницима младости, са песмом која настаје“.

На Симпозијуму су говорили: Проф. др Тоде Чолак „Дарови за човека“; др Драшко Ређеп „Златан сан поезије; Берислав Никпаљ „Пјесништво прољетно и смртно“; мр Србољуб В. Здравковић „Ликовни распони поезије Густава Крклеца“; Милорад Ђукановић „Пред ликом Густава Крклеца“. Саопштења су приложили: Младен Ољача „Од човека ка људима“; Предраг Матвејевић „Густавов портрет у нашем памћењу“ и Томислав Кетиг „Цеста живота Густава Крклеца“.

Уредник публикације је Спасоје Лабудовић, ликовну опрему приредио је Милорад Бубања, а коректуру урадио Мирослав Лазивић. Прва награда Десетог фестивала додељена је Јагоди Замоди за песму Пјесма коју не желим довршити. Две друге равноправне награде додељене су Јаношу Дежу за песму *Faszobrász* и Весни Николић за песму Вежба број 2. Три равноправне треће награде додељене су: Славољубу Јовановићу за песму Дрво своју историју пева, Драгу Маршићу за песму Свитању у сусрет и Мирославу Димитријевићу за песму Робинзон на врху солитера.³¹

По расписаном конкурс у Једанаести фестивал приспело је око 600 песама, које је упутило 287 младих песника из разних крајева Југославије, и то на језицима свих наших народа и народности. Исти је одржан у дане 24, 25. и 26. маја 1979. године.

„Гледајући зборнике ранијих Фестивала поезије младих са пријатним узбуђењем проналазим имена тада почетника, а данас већ навелико афирмисаних песника наше социјалистичке самоуправне Југославије. Ово је права потврда малочас записаног одговора на питање: зашто млади одвојено? Сигуран сам да ћемо за неколико година прелиставајући овај руковат поезије младих наићи на имена тада већ увелико признатих аутора“, навео је Ференц Деак, члан

³¹ „Колико срце памти, Фестивал југословенске поезије младих у Врбасу 1968-1998“, 133-134.

Стручног жирија, у предговору Билтена Једанаестог фестивала југословенске поезије младих Поезија младих '79.

У Билтену су заступљени: Мирјана Булатовић (Ловћенац): „Болест“; Бранко Веселиновић (Дојићи, Лика): „Југославија, домовина моја“; Мирослав Димитријевић (Параћин): „Багрем-биста“; Ђорђо Славе Димоски (Велестово, Охрид): „Сутјеска“; Татјана Дракулић (Костолац): „Филмска критика“; Живојин Ћелић (Ниш): „Природна слика света“; Зоран Ђерић (Бачко Добро Поље): „Домаћи задатак“; Данило Јокановић (Подгорица): „Жена пред огледалом“; Марко Јововић (Црвенка): „Лирика ноћи“; Дарко Ковачевић (Ѓњилане): „Застор навлачим“; Татјана Лукић (Осијек): „Слово о роду“; Милорад Мартиновић (Врбас): „Плес са пришилом“; Милан Микулић (Црвенка): „Ана ће писати писма“; Јово Миладић (Београд): „У велики дан Југославије“; Томица Милосављевић (Нови Београд): „Отпутоваћеш“; Марта Милутиновић (Београд): „Mayashakti“; Нико Николчић (Врхника): „Попотника“; Перица Парац (Сплит): „Сутра суза за нас“; Миленко Петровић (Домировац, Босанска Дубица): „Улазим смјело у нови дан“; Миодраг Раичевић (Подгорица): „Очева шума“; Светозар Раковић (Пећ): „Горан“; Меланија Рамач (Руски Крстур): „Соботова инспирација“; Vaxhit Sejdiu (Куманово): „Не лири“; Мирјана Соколовић (Ниш): „Поделбина“; Марија Тохолјевић (Палић): „Alom“; Barbara Hanuš (Љубљана): „V Ljubljani“.³²

Жири Једанаестог фестивала радио је у саставу: Јуре Каштелан, председник; чланови: Сретен Асановић, Есад Мекули, Ференц Деак, Душко Трифуновић, Влада Урошевић, Херман Вогел, Божидар Шујица и Јулијан Тамаш.

Прва награда додељена је Марку Јововићу за песму Лирика ноћи. Две равноправне друге награде додељене су Мирославу Димитријевића за песму Багрем-биста и Миодрагу Раичевићу за песму Очева шума. Три равноправне треће награде додељене су Татјани Лукић за песму Слово о роду, Перици Парацу за песму Сутра суза за нас и Миленку Петровићу за песму Улазим смело у нови дан. Пошто се Једанаести фестивал тематски и садржајно придружио прослави тадашњег јубилеја Партије, СКОЈ-а и револуционарних синдиката, Стручни жири је, такође, донео одлуку да посебне и равноправне награде доделе Светозару Раковићу за песму Горани Бранку Веселиновићу за песму Југославија, домовина моја.

На Фестивалу ће се наградити и млади песник који у време одржавања Фестивала напише најбољу песму посвећену Врбасу. Жири у саставу: Есад Мекули, председник, Душко Трифуновић и Радослав Јосимовић-Батра, чланови, уважавајући и мишљење публике, одлучио је да прву награду додели Мирославу Лазићу за песму Напрегнути бетон. Друга награда припала је Меланији Рамач за песму за шикских поетохбратох, а трећа награда додељена је аутору песме Сусрет у Врбасу под шифром „Биоритам“.

³²Билтена XI ФЛПМ Поезија младих '79 (ур. Спасоје Лабудовић), Врбас 1979, 49.

Жири је такође одлучио да похвали песме: Песма за трећу награду, коју су „направили“ Мирослав Лазић и Александар Ђивуљскиј у сарадњи са Фабриком шећера „Бачка“ и Индустријом меса „Карнекс“; Писмо, аутора Данила Јокановића и Густаву Крклецу, аутора Јова Миладића.

Учесници Симпозијума критике на тему „Друштвене и моралне вредности наше савремене књижевне критике“ били су: Радомир Ивановић, Флорика Штефан, Тоде Чолак и Милорад Ђукановић.³³

Дванести по реду Фестивал у Врбасу протекао је у знаку жалости за Титом и његов уобичајени сјај је пригушен, тамнији и тиши. Приспело је више стотина радова од 324 аутора који су испунили услове Конкурса. Жирији је одабрао 22 млада аутора чија остварења наговештавају „орфејски силазак у земаљско царство поезије“.

То су: Биљана Турјачанин (Бањалука), Јосип Михалковић (Чаковец), Фјодор Федчешин (Сарајево), Јово Миладић (Београд), Жељко Продановић (Београд), Вера Пејович (Љубљана), Борис Врга (Петриња), Недељко Жугић (Сарајево), Бранка Радусиновић (Подгорица), Садете Ахметај (Призрен), Перо Ангелески (Титов Велес), Нове Цветаноски (Македонски брод), Миодраг Ристић (Горњи Милановац), Јован Николић (Чачак), Марија Мицовић (Нови Београд), Ђорђе Нешић (Београд), Никола Вујчић (Београд), Миленко Панић (Београд), Наталија Дудаш (Нови Београд), Антониус А. Синковић (Бачка Топола), Мирјана Булатовић (Ловћенац) и Зоран Ђерић (Бачко Добро Поље).³⁴

Жири Дванаестог фестивала радио је у саставу: Јуре Каштелан, председник; чланови: Есад Мекули, Франци Загоричник, Сретен Асановић, Ференц Деак, Душко Трифуновић,³⁵ Влада Урошевић, Божидар Шујица и Јулијан Тамаш.

Прва награда додељена је Марији Мицовић за песму Вириши из земље. Две равноправне друге награде додељене су Ђорђу Нешићу за песму Продавница песама и Наталији Дудаш за песму Тото цошка (Тако нешто). Три равноправне треће награде додељене су Пери Ангелеском за песму Малата птица на големите очекувања, Садету Ахметају за песму Малсорија (Брђанка) и Јовану Николићу за песму Несаво бенг сарто кај аравел мор (балканско) цанипе (Демон који жели да сруши моје [балканско] биће).

³³Једанаести фестивал југословенске поезије младих, Билтен '79 (ур. Ненад Мусовић), Врбас 1980, 7-50.

³⁴Билтен XII фестивала југословенске поезије младих Поезија младих '80, Врбас, 49; Билтен бр.1, XII ФЈПМ уредио је Ненад Мусовић, а Светислав Шљукић илустровао, Дом културе Врбас, Врбас 1980, 20.

³⁵„Петнаест година долазим у Врбас и увијек дођем међу пријатеље. На моје очи Врбас је растао, а његови људи ширили глас о њему свуда по Југославији. Осећам се као човјек, који је помажући младе пјеснике - помагао раст Врбаса на најплеменитијем плану - на плану поезије и материјалног изобиља“, записао је Душко Трифуновић у Летопису ОШ „Петар Петровић Његош“ у Врбасу, 7. 3. 1985.

Имајући у виду јубилеј – 35 година живљења у слободи, стручни жири је посебно вредновао и оцењивао песме које су инспирисане тековинама НОБ-а и социјалистичке револуције наших народа и народности или су тематски и садржајно, везане за личност и дело друга Тита и других великана наше борбе и револуције. Прва награда додељена је Јови Миладиновићу из Београда за песму У коло, у коло, друга Јосипу Михалковићу из Чаковца за песму Југославија и две треће награде Биљани Турјачанин из Бањалуке за песму Тито, слободо и Фјодору Федчешину из Сарајева за песму Песма за Тита. Награђена је и песма о Врбасу, настала за време трајања Фестивала.³⁶ У оквиру Фестивала организована је премијера поеме Јулијана Тамаша Обичан дан, коју је издала Народна библиотека Врбас.

Поводом Дванаестог фестивала југословенске поезије младих организована је у Ликовној галерији Дома културе Врбас „Југословенска палета младих ’80“ од 24. маја до 10. јуна 1980. године. Своје радове изложили су: Златко Кутњак (Ријека, 1950), АЛУ у Загребу; Владимир Познанић (Сарајево, 1950), АЛУ, сликарски одсек, Београд 1977. године; Мирослава Станојевић (Крагујевац, 1953), ФЛУ Београд, у класи проф. Младена Србиновића, постдипломске студијезидно сликарство (мозаик) у класи проф. Божидара Продановића 1979. године; Слободан Трајковић (Приштина, 1954), ФЛУ, сликарски одсек 1978. године у Београду. Тада је био на постдипломским студијама у класи проф. Зорана Петровића; Павле Учакар (1953), АЛУ, одсек сликарства у Љубљани 1976. године код проф. А. Јемца и проф. М. Бутине. Постдипломске студије, одсек сликарства завршио 1979. године код проф. Ј. Цијухе и проф. М. Бутине; Ниче Василев (Дабље, Струмица, 1950), АЛУ 1978. године у Варшави, у класи проф. Лудвига Мачонга. На истој академији специјализовао је графику и сценографију; Мухарем Муратовић (Печурице, Бар, 1950), ВПШ, одсек за ликовно васпитање у Никшићу 1972. године; Душан Липовац (Камник, 1952), АЛУ 1977. године у класи проф. Андреја Јемца.³⁷

Међу 220 песника из свих крајева земље, Стручни жири одабрао је радове 23 најбоља који ће се надметати, 29. и 30. маја 1981. године, на Тринаестом фестивалу.

Стручни жири сачињавали су: Горан Бабић (председавајући), Франци Загоричник, Радомир Мићуновић, Стеван Тонтић, Ласло Вегел, Зувдија Хоџић, Веле Смилевски, Ђерим Ујкани и Војислав Кнежевић.

Позвани су: Желидраг Никчевић (Никшић), Небојша Деветак (Сисак), Зоран Ђерић (Бачко Добро Поље), Татјана Лукић (Сарајево), Барбара Хапуш (Љубљана), Нове Цветановски (Скопље), Љубета Лабовић (Београд), Боро Капетановић (Сански Мост), Слободан Билкић (Ливно), Никола Вујчић (Београд), Јовица Тишма (Смедерево),

³⁶ „Колико срце памти, Фестивал југословенске поезије младих у Врбасу 1968-1998“, 138-140.

³⁷ Каталог Ликовне галерије Дома Културе Врбас, Југословенска палета младих ’80, Врбас 1980.

Милорад Мартиновић (Врбас), Јован Николић (Чачак), Радош Кокановић (Бачко Добро Поље), Благоје Баковић (Врбас), Ђорђе Нешић (Београд), Миљенко Канази (Ниш), Зденко Леко (Осијек), Веђит Сејдију (Куманово), Меланија Рамач (Руски Крстур), Чобан Нику (Локве код Алибунара), Крађун Раманца (Вршац), Миодраг Раичевић (Подгорица) и Ана Живковић (Београд).

Покровитељ Тринаестог фестивала и ове године је Комбинат „Врбас“. Последњег дана манифестације биће додељене три награде, а посебна награда припашће песми на тему револуције, јер се Фестивал прикључио обележавању 40-годишњице устанка народа и народности Југославије.³⁸

На смотри „Југословенска палета младих“ 1981. године своја дела изложили су: Илија Аризановић, Скопље, завршио Академију прим. уметност, сликарство у Београду; Марјан Воћанец, Тиват; Драгољуб Јелисијевић, Београд, завршио АЛУ у Београду; Енвер Јака, Приштина, завршио АЛУ, сликарски одсек у Приштини; Анто Кајнић, Зеница, завршио АЛУ у Сарајеву; Весна Миксић, Нови Сад, завршила АЛУ у Новом Саду; Звездана Фио, Загреб, завршила АЛУ у Загребу. Откупна награда: Жарко Врезец (Љубљана, 1950), дипломирао је на Школи за дизајн (1965-1969) и студирао на АЛУ у Љубљани (1970-1974), дело „Композиција III“ 50x50 цм.

Дворана Дома културе, на завршној вечери Фестивала, била је препуна. Приредбу је отворио народни херој Марко Перичин Камењар. Прву награду Жирија добио је Јован Николић из Чачка, аутор стихова Онима који знају истину. Остала признања Фестивала добили су Ђорђе Нешић, Благоје Баковић, Желидраг Никчевић, Миљенко Канази, Слободан Билкић, Вађит Сејдију, Нику Чобан, затим непознати аутор песме Свибањ у поштанској улици, те поново Благоје Баковић (награде најбољим остварењима насталим у време одржавања Фестивала).³⁹

Председник Организационог одбора Четрнаестог фестивала је Ристо Копривица.

На конкурс Фестивала приспело је преко 600 песама 245 аутора. Стручни жири радио је у саставу: Горан Бабић (Загреб), председава, Франци Загоричник (Крањ), Стеван Тонић (Сарајево), Зувдија Хоцић (Подгорица), Радомир Мићуновић (Београд), Церим Чевски (Скопље) и Војислав Кнежевић (Врбас).

Фестивал је одржан 28. и 29. маја 1982. године. За завршно вече Жири је одредио 22 млада песника. У оквиру Фестивала реализовале су се посете песника радним организацијама, школама и месним заједницама. Затим: округли сто, митинг поезије, награђена песма о Врбасу, те одржано завршно вече. Победник Четрнаестог фестивала је Зоран Ђерић са песмом: Талог (шести).⁴⁰

Учесници Четрнаестог фестивала су: Зоран Ђерић (Бачко Добро Поље), Тајјана Лукић (Осијек), Славе Ђорђо Димоски

³⁸ „Борба“, 15. 5. 1981, 9.

³⁹ Исто, 1. 6. 1981, 9.

⁴⁰ Исто, 31. 5. 1982, 9.

(Охрид), Небојша Деветак (Сисак), Ана Живковић (Београд), Богдан Арнаутовић (Петриња), Мојца Косирник (Камник), Љубета Лабовић (Београд), Борис Хлупић (Пула), Мира Поповић (Даниловград), Гојко Челебић (Сомбор), Сибила Петлески (Загреб), Фарук Ташоли (Приштина), Золтан Домањи (Нови Сад), Мирјана Булатовић (Подгорица), Мерим Алагић (Сански Мост), Радош Кокановић (Бачко Добро Поље), Алекса Земљак (Љубљана), Никола Шанта (Врбас), Радивој Станивик (Маглић), Зоран Шешлија (Сарајево) и Ана Попа (Вршац).⁴¹

Ове године, у оквиру Фестивала, није одржана „Југословенска палета младих“, већ је у Ликовној галерији Дома културе организована изложба ликовних дела „Избор из 31.пролећне изложбе УЛУВ-а“ (графике, цртежа и скулптура) од 24. маја.⁴²

Тако су се гости и учесници Фестивала, а посебно Врбашани, срели и упознали са ликовним стваралаштвом у Војводини и са ликовним тенденцијама које су доминирале у том тренутку.⁴³

За Петнаести фестивал, који је одржан 27.и 28. маја 1983. године, приспело је 526 песама 263 аутора, на свим језицима народа и народности који живе у Југославији.⁴⁴ Покровитељ Фестивала је СОУР ПИК „Врбас“.⁴⁵

У оквиру Фестивала организоваће се: сусрет песника са ученицима и радницима; округли сто; у Ликовној галерији Дома културе отвориће се изложба „Југословенска палета младих '83“, митинг поезије и организоваће се промоција књиге Благоја Баковића Шаптачева смрт, у издању Народна библиотека у Врбасу.

На смотри „Југословенске палете младих '83“ своја дела изложили су: Радуле Бошковић, Нови Сад, завршио ФПУ-одсек графике у Београду; Емира Турнашић, Сарајево, завршила АЛУ у Сарајеву; Бурхан А. Хаџијаљевић, Приштина, завршио АУ у Приштини; Бранислав Секулић, Подгорица, завршио ФЛУ у Београду. Изложба је отворена 28. маја т.г. Откупна награда: Тута Кладиј, делу Знак на белој подлози (1982), комбинована техника 130 x 130 цм.

На завршној вечери Петнаестог фестивала учествовала су 24 млада песника: Анета Ардељан, Благоје Баковић, Џенан Бегић, Владислав Војновић, Славица Драшковић, Љупчо Јакимоски, Љиљана Јовановић, Здравко Ливаја, Татјана Лукић, Оливера Мрдак,

⁴¹Исто, 12. 5. 1982, 11.

⁴²Међу изложеним радовима су и скулптуре Војимира Дедеића: „Бетонски облик“ Р=77 цм (1982) и „Прстенаста форма“, бели бетон, Р=65 цм (1981). Каталог Избор из 31. пролећне изложбе УЛУВ-а

⁴³„Дневник“, 3. 6. 1982, Милосав Славко Пешић, Додатак: Култура-Наука-Уметност, 2.

⁴⁴„Дневник“, 23. 4. 1983, 9.

⁴⁵Награда Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије (АВНОЈ) била је највиша државна награда у СФРЈ од 1966.до 1990. Награду АВНОЈ за 1983.добило је 15 посленика науке, привреде, културе, уметности, спорта и десет радних организација. Награда АВНОЈ за 1983.додељена је и СОУР ПИК „Врбас“ у Врбасу. „Борба“, 29. 11. 1983, 4; Исто, 20. 12. 1983, 1.

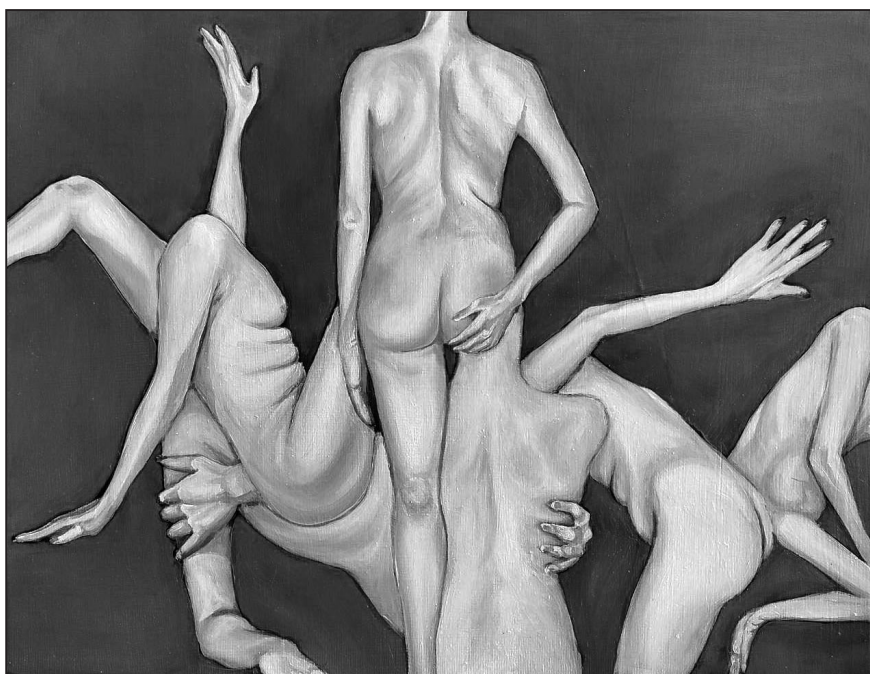
Христо Петрески, Зоран Пешић, Мира Поповић, Миодраг Раичевић, Маријан Рупчић, Матеја Seifert, Драгица Стојановић, Верона Сурап, Фјодор Федчешин, Јасмина Фелбаб, Барбара Хануш, Никола Шанта, Шабан Шаренкапићи Зоран Шешлија.

Одржан је и Симпозијум критике „Млађе југословенско песништво-статус и перспективе“.

Стручни жири Фестивала под председништвом Цирила Злобеца, књижевника из Љубљане, доделио је прву награду Тајјани Лукић из Осијека за песму Грехота. Другу награду освојили су Џенан Бегић из Коњица и Шабан Шаренкапић из Новог Пазара. Трећу награду освојили су Драгица Стојановић из Зрењанина и Фјодор Федчешин из Сарајева.

Од револуционарних песама за најбољу је проглашена Божић 1942 Миодрага Раичевића из Подгорице. Уручене су четири награде за песму о Врбасу написану у време одржавања Фестивала. Прву награду добио је Благоје Баковић, друга награда припала је Драгици Стојановић из Зрењанина, док су две треће равноправне награде додељене Фјодору Федчешину из Сарајева и аутору песме Сновиград, потписана под шифром „Звездочатац“.

траг наслеђа – Владимир УВАЛИН

Јана Панајотовић

Претплатите се на

ТРАГ

часопис за књижевност, уметност и културу

Часопис ТРАГ излази четири пута годишње у обиму од десет штампарских табака по једном броју.

Годишња претплата износи 1000 динара за физичка, а 1600 динара за правна лица.

Претплата се може уплатити на жиро рачун број 840- 98664-83 код УЈП са назнаком „за часопис Траг”.

Чим се прокњижи Ваша уплата ми ћемо Вам слати часопис на адресу коју нам пошаљете.

Све информације можете добити на
email: tragvrbas@gmail.com

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске

82+7+008

ТРАГ : часопис за књижевност, уметност и културу / главни и одговорни уредник Бранислав Зубовић. – 2005, бр. 1 – . – Врбас : Јавна библиотека „Данило Киш”, 2005 – (Нови Сад : „Футура”). – 23 цм

Тромесечно.
ISSN 1451-9437

Cobiss.sr-ID 202214407